

“Cümleniz Sıhhat ile Sağ Olasız”: Sıhhatname Literatürüne Zeyl*

BETÜL SİNAN NİZAM**

“May You Be Bestowed with Good Health”: Zayl (Supplement) to the Sıhhatnama Literature

Ö Z E T

Başta padişah olmak üzere devlet görevlileri ve dostların hastalık ve iyileşme süreçlerinde kaleme alınan sıhhatnamelerin Osmanlı şiir yazma geleneğinde oldukça önemli bir yere sahip olduğu anlaşılmaktadır. Genellikle hasta ve/veya henüz iyileşmiş kişiye geçmiş olsun deme ve bu nedenle hediye iletme pratiğinin sonucu olarak üretilen bu metinlerle muhataba bağlılık duygusu bildirilip varsa ondan beklentiler dile getirilir. Şimdiye kadar yapılan çalışmalarda azımsanamayacak sayıda sıhhatname metni belirlenmiş, bu metinler üzerinden türün özellikleri hakkında birtakım tespitler yapılmıştır. Ancak eldeki örneklerin sayısı arttıkça türün kapsam ve özelliklerinin, yüzyıllara göre gelişim sürecinin ya da tür içindeki istisnai durumların daha kuşatıcı şekilde ortaya konabileceği malumdur. Bundan hareketle bu makalede sıhhatnamelerle ilgili buğüne dek yapılan çalışmalarda yer almayan metinler tespit edilmiş ve bunlar daha önce tespit edilen sıhhatnameler ile aynı nedenlerle kaleme alınan mektuplar olan iyadetnamelerle de mukayese edilerek bağlamlarıyla incelenmiştir. Bu şekilde sadece geçmiş olsun deme pratiği çerçevesinde oluşturulan edebî gelenek değil, Osmanlı dinî, sosyal, kültürel ve siyasi yaşamı hakkında da fikir edinilmiştir. Belirlenecek yeni metinlerle bu çerçevenin zenginleşmesi elbette mümkündür.

ABSTRACT

Written during the period of illness and recovery of statesmen, especially that of sultans and intimate friends, sıhhatnamas are understood to have an important place in Ottoman poetry tradition. These texts were generally produced to wish good health to the ill and/or recently recovered and to present them as a gift for this reason. Thus poets had a chance to indicate their loyalty and to utter their expectations from their patrons. In studies so far, a considerable number of sıhhatnamas have been ascertained and researchers have made detailed evaluations about sıhhatnama genre. It is a fact that the scope, the features, and the development of the genre throughout centuries as well as the exceptions within the genre itself can be explained in more extensive details as the number of available texts increases. Based on this, this article examines newly ascertained sıhhatnama texts in their contexts, with close comparison to previously determined sıhhatnamas, and also with iyadetnamas, letters which were written with the same rationale. Thus we learn not only the literary tradition shaped around the practice of wishing good health, but also religious, social, cultural and political aspects of Ottoman life. It is certainly possible that this knowledge would be enriched with newly ascertained sıhhatnamas.

ANAHTAR KELİMELER

Sıhhatname, iyadetname, hastalık, sağlık, iyileşme.

KEYWORDS

Sıhhatnama, iyadetnama, sickness, health, recovery.

* Makalenin Geliş Tarihi: 01.07.2020/ Kabul Tarihi: 15.11.2020. Başlıktaki alıntı Şeref Hanım Divanı'ndan (M4/5) yapılmıştır.

** Dr. Öğr. Üyesi, İstanbul Şehir Üniversitesi, İnsan ve Toplum Bilimleri Fakültesi, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü, (betulnizam@gmail.com), Orcid Id: 0000-0002-1754-6443.

Giriş

Osmanlı şair/münşileri özellikle padişah ve devlet görevlilerinin - bazen de dostlarının- hastalanmaları ve/veya sonrasında iyileşmeleri üzerine geçmiş olsun dileklerini iletme ve bu şekilde muhataplarıyla iletişim kurabilmek için sıhhatname olarak adlandırılan manzumeler ile ıyadetname denilen mektuplar kaleme almışlardır. Bu şekilde bağılıklarını sunmak suretiyle kendilerini memduha tanıtan, hatırlatan, gösteren ya da memduhun yakın çevresindeyseler zaten kendilerinden beklenildiği gibi hareket eden/teşrifata uyan şair/münşiler lütfâ nail olmayı ummaktadırlar. Mecmua, divan ve mesnevilerde bulunan sıhhatname ve ıyadetnameler, duanamerler ile hastalık/sağlık konulu telhislerle de yakın ilişki içindedirler. Benzer motivasyonlarla, benzer bir kurgu etrafında ve ortak söyleyiş özellikleriyle yazılan bu metinlerde muhatabın hastalığından duyulan üzüntü, iyileşmesi için edilen dualar ve adanan adaklar, -iyileşmişse- hastalığı atlatmasından duyulan sevinç ve bundan dolayı edilen şükürler, tekrar hastalanmaması ve daima sağlıklı/huzurlu olması için edilen dualar dile getirilir. Bunlarda hastalığın ismi veya özellikleri, muhataptaki etkileri hakkında da bilgi verilebilmektedir. Temel yazılma amaçlarına uygun şekilde -kim olduğuna bağlı olarak- muhatabın övgüsünü de içeren sıhhatname ve ıyadetnameler aynı dinî, sosyal ve kültürel gelenek/yasa/pratik (geçmiş olsun deme) çerçevesinde oluşturulmuş edebî metinlerdir.¹

Sıhhatname ve ıyadetnamelerle ilgili bugüne kadar beş makale yazılmış² ve kırka yakın sıhhatname ile on beş ıyadetname tespit edilerek incelenmiştir. Ancak divan, mesnevi ve mecmualar taranmaya devam edildikçe daha fazla örneğin belirleneceği ve böylece bu metinlerin türsel özelliklerinin daha kesin şekilde ortaya konacağı şüphesizdir. Üstelik metinlerin sayısı/çokluğu yalnızca edebî geleneğin değil Osmanlı dinî,

¹ Sıhhatname ve ıyadetnamelerin tanımı, türsel özellikleri ve muhtevaları hakkında detaylı bilgi için bkz. Arslan 2002: XI/776-90; Gökalp 2006: XIV/101-30 ve Nizam. ("Geçmiş Olsun Dileklerini İleten Mensur ve Manzum Metinler: İyadetname ve Sıhhatnameler" başlıklı son çalışma henüz yayımlanmadığından künyesi verilemedi, makale boyunca bu şekilde gösterildi.)

² Bu makaleler şunlardır: Arslan 2002: XI/776-90; Gökalp 2006: XIV/101-30; Selçuk 2008: III-II/604-16; Gökalp 2013: VIII-I/299-314; Nizam.

sosyal, kültürel ve siyasî yaşamının/pratiklerinin bağlamsal ve tarihî olarak anlaşılmasına da katkı sağlayacaktır. Bundan hareketle bu makalede şimdiye kadar konu hakkında yapılan çalışmalarda bahsedilmeyen sıhhatnameler mümkün olduğu kadar kronolojik bir sıralamayla ele alınmış; özellikleri, muhatapları ve tespit edilebildiği ölçüde bağlamları üzerinde durulmuştur. Ayrıca bunların daha önce belirlenen sıhhatname ve iyadetnamelerle mukayesesi de yapılarak ortak ve farklı noktalar tespit edilmeye çalışılmıştır. Manzumelerin bağlamlarıyla -kime, neden, ne zaman, hangi şartlar altında sunulduğu- ve mukayeseli olarak incelenmesi türün her açıdan daha iyi kavranabilmesi bakımından önemlidir. Çalışmanın sonuna şimdiye kadar tespit edilen tüm sıhhatnamelerle ilgili detaylı bilgi içeren bir tablo eklenmiştir.

Tespit Edilen Yeni Sıhhatnameler: Özellikleri, Bağlamları, İyadetnameler ve Diğer Sıhhatnamelerle Benzerlik ve Farklılıkları

Bugüne kadar üç farklı araştırmacı sıhhatnamelerle ilgili çalışmalarında otuz dokuz manzume³ tespit etmiştir. Bunların üçünden Gökalp'in katalog taramaları sonucunda haberdar olunmuş (Gökalp 2006: XIV/105) ancak söz konusu şairlerin divanlarında bulunamadığı için bu sıhhatnamelerle ilgili bilgi aktarılamamıştır. Burada öncelikle Aşkî (ö.

³ Bu sıhhatnameler Ahmed Paşa, Zaîfî, Aşkî, Cevrî (2), Nev'î (2), Kâmî (2), Nedîm, Dürri, Edîb, Fasîhî, Gümrükçüzâde Hüseyin Şâkir, Haşmet, Nüzhet, Pîrîzâde Sâhib, Râşid, Sa'dî, Arpaeminizâde Sâmi (2), Seyyid Vehbî (7), Sünbülzâde Vehbî, Hayâtîzâde Emîni, Zâhî, Lebîb, Şeyhülislam İshak (2), Selânikli Âkif, Şeref Hanım (3) ve Şehdî'ye aittir. Bu sayıyla ilgili yanlışlığa ileride değinilecektir (bkz. 54. dipnot). Bu arada aşağıda bahsedilecek mecmuadaki tarih kasidesi şeklindeki sıhhatnamesinde kendinden "İshak-ı dâ'î" olarak bahseden şairin büyük ihtimalle Şeyhülislam İshak (ö. 1147/1734) olduğu belirtilmelidir. Araştırmacılar bu ifadeyi bir özel isim gibi düşündüğünden olsa gerek "İshak-ı Dâ'î" şeklinde yazmışlardır. Arslan şair hakkında kaynaklarda bilgi bulamadığını söylerken (Arslan 2002: XI/790) Gökalp herhangi bir bilgi ya da ölüm tarihi vermez. Bir dostunun hastalık ve iyileşme süreci için kaleme aldığı 5 kıtası (Kt8-13) da bulunan -ki bunlar divanın bazı nüshalarında aynı başlık altında toplandığından araştırmacılar tarafından tek bir sıhhatname olarak kabul edilmiştir- Şeyhülislam İshak, kendinden zaman zaman "İshak-ı dâ'î/du'â-gûy" şeklinde bahseder. Üstelik şair, divanında, çoğu Sultan Ahmed döneminin olaylarıyla ilgili 50 tarih manzumesine yer vermiştir (bkz. Öntürk 2019: 103-53). Ancak III. Ahmed'in hummadan iyileşmesi için tarih de düşürerek yazdığı söz konusu sıhhatname divanda kayıtlı değildir. Dolayısıyla sıhhatname sahibi şairleri sayarken şimdiye kadar yapılan araştırmalardan farklı olarak İshak-ı Dâ'î ve Şeyhülislam İshak'ı ayrı kişiler olarak göstermedim.

984/1576), Kâmî (ö. 1136/1724) ve Nüzhet'e (ö. 1192/1778-9 [?]) ait olan bu manzumelerden bahsedilecektir.

Aşkî: Şairin “benüm ‘ömrüm, ‘ömrüm, hayâtumsın” gibi hitap ve sözlerinden yakın bir dostuna ya da akrabasına yazdığı anlaşılan⁴ kaside (KMs41)⁵ 13 beyitten müteşekkildir ve “sıhhat” rediflidir. Aşkî ıyadetnamelere benzer şekilde iyileştğini “ışittiği” zatın (Nizam) daima sıhhatli kalması, bu dünyada devlet, saadet, izzetle yaşaması ve sağ olması, zamanının Lokman’ı olsa bile tabibe ihtiyaç duymaması için bol bol dua eder. Sonuncuya benzer bir dua Lâmiî Çelebi (ö. 938/1532) ve Şeref Hanım’ın (ö. 1277/1860) mektuplarında da görülmektedir (Nizam). Kasidenin bu yönüyle duaname özelliği gösterdiği de söylenebilir.⁶ Şu beyitte şair muhatabına, hastalığı esnasında döktüğü her bir ter tanesinin yüz bin katı kadar sıhhat temennisinde bulunmaktadır:

Ne deñlü katre der dökdünse tenden haste yaturken

Birine niçe kez yüz biñ kadar virsün Hudâ sıhhat (Aşkî, KMs41/3)⁷

Aşkî kasidesinde sağlıkla ilgili güzel benzetmeler (güneş, ayna, hercaî ve vefasız güzel) yapmış, kendini de tabiatı zayıf bir “aşk hastası” olarak nitelmiştir. Bu durum ıyadetnamesinde muhatabının rahatsızlığı karşısında ruh hâlini anlatmak için hastalıkla ilgili terminoloji kullanan ve imza kısmında kendini “el-fakîr ü zâr Mesîhî-i bîmâr” olarak nitelendiren Mesîhî’yi (ö. 918/1512’den sonra) (Nizam) hatırlatır. Şair 10. beyitte gönlüne, doygunluk ve hazımsızlığın sıhhat üzerindeki olumsuz

⁴ İlgili tez çalışmasında, muhtemelen 5. beyitte Hz. Peygamber’in iyileşmesiyle ashabın mutluluğa kavuşmasının anlatılmasından yola çıkılarak, kasidenin “Mustafâ isminde bir zat için” yazıldığı söylenir (Bkz. Uzun 2011: 47). Ancak sıhhatnamelerde Hz. Peygamber’in hastalanıp iyileşme sürecine atıfta bulunulabilmektedir. Bir diğer örnekten makalenin ilerleyen kısmında bahsedilmiştir. Bununla birlikte divanda Abdî Şâh adlı bir zata/mahbuba yazılmış manzumede (KMs102) de muhataba “Benim ‘ömrüm efendim ‘Abdî Şâhum” nakaratıyla hitap edilmektedir. Sıhhatname de bu zat ya da divanda adı anılan diğer mahbuplar (Ahmed Bâlî, Balî Şâh, Alî Bâlî, Numân vb.) için yazılmış olabilir.

⁵ Nazım şeklini belirten harf(ler)den sonra gelen ilk sayı manzume, (varsa) ikinci sayı beyit numarasını göstermektedir. Divanların künyeleri kaynakçada verilmiştir.

⁶ Duanameler ve ıyadetname/sıhhatnamelerle ilişkisi için bkz. Nizam.

⁷ Beyitler makaleye dâhil edilirken ayın (‘), hemze (’), nazal n (ñ) dışındaki transkripsiyon işaretleri atılmış ve makalede birlik sağlanabilmesi için gerekli görüldüğü hâllerde imlada değişikliğe gidilmiştir.

etkisi sebebiyle dünya lezzetini tamahla arzulamaması gerektiğini söyler ki bu mecazî söylem ıyadetnamelerdeki maddî veya manevî hastalıklara karşı alınacak tedbirler ve/veya yapılan tavsiyeler ile benzerlik gösterir. Örneğin Çelebizâde Âsım (ö. 1173/1760) bir ıyadetnamesinde muhatabı Lütfullâh Efendi'ye her devanın başının mide olduğunu, bu nedenle perhiz yapması gerektiğini söyler (Nizam). Aşkî 10. beytin yanı sıra 7. ve 8. beyitlerde de sıhhatin geçici olduğunu ve dünyanın sıhhatle anlam kazandığını söyleyerek hikmet-âmîz ifadelere yer verir. Son olarak redifi ve bu redif etrafında gelişen sanatlı söyleyişlerle de diğer sıhhatnamelerden ayrılan bu kasidede hamdin ilk beyitlerde değil 5. beyitte dile getirildiği görülmektedir.⁸

Kâmî: Şair 6 beyitten oluşan gazel biçimindeki bu sıhhatnameyi (G200) terci-i bendinde (Ms1) olduğu gibi Sultan III. Ahmed'in (salt. 1703-1730) 1132'de (1720) hummayı yenip sağlığına kavuşmasını müjdelemek için kaleme almıştır. Ramazan Bayramının hemen öncesine denk gelen bu iyileşme üzerine pek çok sıhhatname yazılmış, bunların bir kısmı bu olaydan bir buçuk ay sonra gerçekleşen III. Ahmed'in şehzadelerinin sünnet düğününü anlatan suriyyelerle birlikte bir mecmuada (*Sıhhat-nâme ve Sûr-ı Hitâna Mûte'allik Kasâ'id*) derlenmiştir.⁹ Kâmî terci-i bendinin

⁸ Araştırmacılar genellikle sıhhatnamelerde hamdin ilk beyitte/giriş bölümlerinde yer aldığını belirtse de (Arslan 2002: XI/778; Gökalp 2006: XIV/118-9) burada olduğu gibi farklı uygulamalar da bulunmaktadır. Bununla birlikte ıyadetnamelerde bu bölüm ilerleyen kısımlarda yer alır. Bkz. Nizam.

⁹ III. Ahmed hummanın yanı sıra çiçek ve nezle hastalıklarına da tutulmuştur. Divanlarda Sultan'ın bu hastalıklardan iyileşmesi üzerine yazılmış sıhhatnameler de bulunur. Kâmî'nin bu gazeli III. Ahmed'in hummadan ifâkatini müjdelemek için yazdığı ilk beyitte "ıyd"den bahsetmesinden anlaşılmaktadır. Neylî (ö. 1161/1748) ve ona nazire yazan Kâmî "'id" redifli gazellerinde (Neylî, G19 ve Kâmî, G33) de Padişah'ın iyileşmesi olayına değinmiş ve bu durumu bayram olarak nitelendirmişlerdir. Dolayısıyla yukarıda açıklanan sebepten ötürü şairler sadece sıhhatnamelerinde değil ıydiyyelerinde de III. Ahmed'in iyileşmesinden bahsetmişlerdir. Bu arada Neylî ve Kâmî'nin ıydiyyelerinin III. Ahmed'in şehzadelerinin sünnet düğününün hemen sonrasına denk gelen Kurban Bayramı için yazıldığı anlaşılmakta. Zira Neylî 4. beyitte bu düğünün iki bayramı birbirine bağladığını belirtmekte. Şair gazelinin ilk beytinde Padişah'ın iyileşmesi ve Ramazan Bayramından da bahsetmiştir. Öte yandan sünnet düğünü için yazılan suriyye kasidelerinde de Sultan'ın iyileşmesinden bahsedildiğini belirtmek gerekir. Örneğin Emîni (ö. 1160/1747) *Sıhhat-nâme ve Sûr-ı Hitâna Mûte'allik Kasâ'id*'deki suriyyesinde

aksine bu mecmuada yer almayan ve “Gazel berây-ı sıhhat-i Sultân Ahmed Hân” şeklinde isimlendirilen gazeline pek çok sıhhatnamede olduğu gibi Padişah’ın iyileşmesine hamd ederek başlar. Daha sonra yine diğer sıhhatnamelere benzer şekilde bu haberin insanlar üzerindeki olumlu etkisini; âlemin bayram yaptığını, dünyanın yeniden can bulup gönlünün açıldığını, sonbaharın ilkbahara dönüşmesiyle cihanın gül bahçesi hâline geldiğini söyleyerek anlatır. Sıhhati “meşşâta”ya benzeten Kâmî dua ettikten sonra gazelini III. Ahmed’e pek çok sıhhatname yazıldığına¹⁰ ve bunların meclislerde bestelenerek okunduğuna¹¹ gönderme yapan şu beyitle bitirir:

Oknsun dem-be-dem nev-beste sıhhat-nâmeler Kâmî
Şifâlar âfiyetler hem-dem olsun tab’-ı hâkâna (Kâmî, G200/6)

Nüzhet: Başlıktan anlaşıldığı kadarıyla Sultan III. Mustafâ’nın (salt. 1757-1774) iyileşmesi üzerine yazılan 7 bendlik murabba-ı mütekerririn

---

-ki şairin burada bir sıhhatnamesi de bulunmaktadır- “sâl-i meymenet-fâl-i tarab-zâyı meserret” olarak nitelendirdiği bu yılda gerçekleşen tüm bu olaylara (iyileşme, düğün, bayram) değinmiş, Padişah’ın hummayı yenmesinden dolayı defalarca şükretmiştir (b. 6-11). Bir diğer örnek Şâfi’ye aittir (b. 23-31). Emîni ve Şâfi’nin suriyyelerinin metinleri için bkz. Arslan 2011: VIII/85-6 ve 376-7. Ayrıca tüm bu olayların tarihî bir kaynaktaki anlatımı için bkz. Topal 2001: 913-28. Son bir not olarak şunu söylemek gerekir: Bazı kaynaklarda Kâmî’nin söz konusu mecmuada da bulunan terci-i bendinin (Ms1) Sultan’ın çiçek hastalığından şifa bulması üzerine yazıldığı söylense de [Edirneli Kâmî 2017: 35] IV. bendde şevval hilali ve bayramdan bahsedilmesi tıpkı gazel gibi humma sonrası yazıldığını göstermektedir.

¹⁰ Kâmî terci-i bendinde de şöyle demektedir: Gerçi gelmiş kaleme bir nice sıhhat-nâme / Hâk-i pâyına sezâ bu dahı bir tuhfe eser (Kâmî, Ms1/V)

¹¹ Ayrıca bkz. Seyyid Vehbî, K7/6 ve K42/31; Şâkir K2/12. Seyyid Vehbî’nin (ö. 1149/1736) divanında bulunmayan sıhhatnamesinde de buna gönderme vardır. Bkz. Arslan 2002: XI/788 (b. 14). Lebîb’in (ö. 1182/1768) sıhhatnamesinde (K11) başlıktan hemen sonra kaydedilmiş şu beyit (bir nevi manzum başlık) de bunu işaret eder: “Meclis-i hâs-ı hidîve hâme / Oldı hânende-i sıhhat-nâme”. Sıhhatnamenin ayrıca bir musiki terimi olduğu anlaşılıyor. Zira *Lugat-nâme-i Dehhoda*’da ilgili maddede “ilm-i musikide Nasîrüddin Tusi’den [ö. 672/1274] alınan bir söz” olduğu belirtilmiştir. Ancak detaylı açıklama yoktur. Örnek olarak verilen beyitteyse yüzlerce dertlinin güfteli besteler yaptığı, şairin (Mohsen Te’sîr) kaleminin hışurtılarının ise hasta gönüllere adeta sıhhatname gibi geldiği söylenmektedir. Bkz. <https://www.vajehyab.com/dehhoda/%D8%B5%D8%AD%D8%AA+%D9%86%D8%A7%D9%85%D9%87> (14.03.2020). Mohsen Te’sîr’e ait Farsça beytin ilk dizesinin anlaşılması konusunda yardımlarından dolayı Kadir Turgut ve Behruz Beybabayı’ye teşekkür ederim.

(293) nakaratı “Buyur sıhhatle ey sultân-ı a’zam taht-ı ikbâlê”dir. Şair genel anlamda Sultan’ın övgüsünü içeren sıhhatnamesine iyileşme haberiyle İslam ehlinin kalplerinin cennet gibi hurrem olmasına hamd ederek başlamıştır. 6. bendde Padişah’ın iyileşme haberini alan ümmetin mutluluğu dile getirilip bu bayrama îd-i ekber denebileceği ifade edilmiştir. Bu sözler Sultan III. Mustafâ’nın bir bayram günü iyileşmesine gönderme yapmaktan ziyade bu olayın halk üzerindeki olumlu etkisini anlatıyor gibidir. Sultan Mustafâ’nın hastalığıyla ilgili (adı, etkileri vb.) herhangi bir bilgi verilmeyen sıhhatname şairin Sultan’ı ziyaret etmeye duyduğu isteği ve hasretini dile getirmesiyle son bulur.

Birincil kaynaklarda III. Mustafâ’nın rahatsızlıklarıyla ilgili kısa da olsa bilgilere rastlanabilmektedir. Örneğin bu dönemde tutulmuş bir ruznamede 29 Cemaziyevvel 1172’de (28 Ocak 1759) padişahın nevazil yani nezle olduğu için Harem’de dinlendiği bilgisi kayıtlıdır (Irmak 1991: 38). Mehmed Hasib’in ruznamesinde ise 1187 (1773-4) yılı olayları anlatılırken Sultan’ın hastalığından, bu nedenle bayram namazına çıkamayışından ve ifâkati için yapılan bağışlardan bahsedilir. Sultan’ın adı anılmayan hastalığından dolayı kısa sürede vefat ettiği anlaşılmaktadır (Göksu 1993: 35-7). Dolayısıyla en azından, Nüzhet’in sıhhatnamesinin iyileşmeyle sonuçlanmayan bu hastalık için yazılmadığı söylenebilir.

Makalenin bundan sonraki kısmında sıhhatnamelerle ilgili çalışmalarda değinilmeyen ve tarafımdan tespit edilen manzumeler mümkün olduğu ölçüde bağlamlarıyla birlikte ele alınacaktır. Bu sıhhatnamelerden daha önce farklı konulara odaklanan çalışmalarda bahsedilmişse bunlar dipnotlarda belirtilecektir. Yeni tarama ve çalışmalarla bu sayının artmasının mümkün olduğu malumdur. Buna göre tespit edilen sıhhatnameler şu şairlere aittir:

Ahmedî (ö. 815/1412-3[?]): Sıhhatname türünün bugüne dek tespit edilebilen ilk örneği olan bu manzume 14 beyitten müteşekkil bir gazeldir (G617).¹² “El-hamdü li’llâh” redifli sıhhatnamede bir melikin şifa bulması

¹² Bu sıhhatnameden daha önce redifi dolayısıyla kısaca bahsetmiş, bundan böyle ve şimdilik gazelin tespit edilebilen ilk sıhhatname olduğunu belirtmişim (Nizam 2018: XXXIX/177-8). Zira söz konusu çalışmaya kadar literatürde ilk sıhhatname olarak

isim zikredilmeden anlatılmıştır. Ahmedî söz konusu şahın şifa bulması müjdesiyle cihanın safayla dolduğunu ve bülbüllerin şükrederek şakıdığını söyleyip hamd eder. Bu “müjde”nin ulaşması hâlinde dağın ses vereceğinden, kuru taşın bile canlanıp dile geleceğinden, yerin her bir zerresinin neşvünema bulacağından bahseder. Dolayısıyla Ahmedî gazelinde daha çok bu müjdeli haberin kendisi ve kâinat üzerindeki olumlu etkilerinden bahsedip şükretmektedir ki bu sıhhatname ve ıyadetnamelerde rastlanılan özelliklerdendir. Ahmedî’nin farkı gazelinde bu anlatıma geniş yer vermesidir. Şair padişahın sağlığı için dua eden halkın bu duasının kabul edilmesine de ayrıca şükreder. Aşağıdaki beyitte ise şahı sağlam/sıhhatli görmesinden dolayı sürekli hamd etmenin kendisine vacip olduğunu söyleyerek bir anlamda “el-hamdü li’llâh” redifli bir manzume yazmasının sebebinin açıklanmış olur:

Çü sağ gördüm şehi vâcib budur kim
Dilümde zikr ola el-hamdü li’llâh (Ahmedî, G617/13)

Elbette türün şimdilik elimizdeki ilk örneğinin muhatabının kim olduğu, bir başka deyişle kim için yazıldığı sorusu da önemlidir. Hayatı hakkında kesin bilgilere sahip olunamayan Ahmedî’nin Aydınoğulları, Germiyanogulları ve Osmanogullarına intisap ettiği ve İsa Bey’in (salt. 1360-1390) oğlu Hamza Bey, Emir Süleymân (ö. 813/1411), I. Mehmed (salt. 1413-1421) gibi farklı beyler/sultanlar için eserler yazdığı bilinmektedir (Kut 1989: II/165-6). Peki hastalanıp sonrasında şifa bulan bu “melik” bunlardan hangisidir? Neşrî (ö. 926/1520[?]), I. Mehmed’in Karaman beyi Mehmed’in (salt. 1398-1423) Bursa’yı kuşatması üzerine çok üzüldüğünü, bu nedenle Karamanoğulları üzerine çıktığı seferde “mizac-ı şerifine inhiraf vaki olup hastalandı[ğın]”, tabiplerin çare bulamaması üzerine Germiyanoglu tabibi Hekim Sinân yani şair Şeyhî’nin (ö. 832/1429’dan sonra) getirildiğini belirtir (Mehmed Neşri

---

Ahmed Paşa’nın (ö. 902/1496-7) kasidesi (K32) gösterilmekteydi (Arslan 2002: XI/777; Gökalp 2006: XIV/110). Bu arada Arslan ve sonrasında Gökalp Ahmed Paşa’nın bu manzumesinin Fatih Sultan Mehmed (salt. 1444-1446, 1451-1481) için yazıldığını söylerken Gencay Zavotçu ve Mustafa Uzun II. Bâyezid’in (salt. 1481-1512) hastalığı nedeniyle kaleme alındığını belirtirler (Zavotçu 2008: 326; Uzun 2003: XXVII/207). Harun Tolasa da sıhhatnamedeki beyitlerin birinde (b. 7) “mektup ile iklim alan” şeklinde tanımlanan bu padişahın Fatih ya da Bâyezid olabileceğini söyler (Tolasa 2001: 125).

1995: II/531). Padişah'a "sevda marazı" teşhisi¹³ koyan (İdris-i Bitlisî t.y: II/266-7) Şeyhî bunun ilaçla geçecek bir hastalık olmadığını, devanın sevinmek olduğunu söyler (Mehmed Neşri 1995: II/531). Gerçekten de I. Mehmed seferin başarıyla tamamlanmasından sonra "döşeginden kalkıp, sapa sağ ol[muş]" (Mehmed Neşri 1995: II/533), bu "asabi buhran"ı (Uzunçarşılı 1982: I/352) yenmiş, "ol emrâz-ı rûhânî ve a' râz-ı nefsanîden şifâ bulup safâ eyle[miştir]" (İdris-i Bitlisî t.y: II/267). Muhtemelen Ahmedî de "el-hamdü li'llâh" redifli gazelini I. Mehmed'in bu ruhsal hastalığı atlatıp sıhhatine kavuşması üzerine yazmıştır.¹⁴

Şairin gazelinde bir ifritin, cinlere hükmeden ve Yahudilerce sihir ilmine sahip olduğu düşünülen Hz. Süleymân'ın (Harman 2010: XXXVIII/58) yüzüğünü çalıp tahta geçmesi ve Hz. Muhammed'e bir Yahudî tarafından düğüm kullanılarak büyü yapılması (Çelebi 2009: XXXVII/170-1) olaylarına telmihte bulunması da bu ruhsal hastalıkla ilgili olmalıdır. Zira eski kaynaklarda ve halk arasında bu tarz psikolojik hastalıkların "sihir" kelimesi ile anıldığı görülmektedir.¹⁵ Ahmedî cinlerin Hz. Süleymân'ın tahtından sürülmesine ve Hz. Peygamber'in büyüden kurtulmasına hamd ederek I. Mehmed'in hastalıktan iyileşmesine atıfta bulunmuş olmaktadır:

Süleymân'ın serîrinden sürildi
Bugün dîv-i 'anâ el-hamdü li'llâh

¹³ Bu tür bir hastalık için bkz. Kültürel ve Koç 2014: XXX/217-44.

¹⁴ Kaynaklar Karaman beyi Mehmed'in Bursa'yı kuşatmak üzere sefere çıkması olayının 818'de (1415) gerçekleştiğini belirtir. Bkz. Mehmed Neşri 1995: II/531; Danişmend 1972: I/172-3; Uzunçarşılı 1982: I/352. (Halil İnalçık 820 (1417) tarihini vermiştir. Bkz. İnalçık 2003: XXVIII/393.) Ahmedî'nin ölüm tarihiyle ilgiliyse farklı görüşler vardır. Kut ve Köprülü 815 (1412-3), Danişmend 818 (1415) tarihlerini verirken Ahmet Kartal "812'den (1410) hemen sonra" şeklinde bir ifade kullanmıştır. Bkz. Kut 1989: II/165; Köprülü 1978: I/217; Danişmend 1972: I/174; Kartal <http://www.turkedebiyatilisimlersozlugu.com/index.php?sayfa=detay&detay=6551> (21.07.2019). Bu gazel I. Mehmed için yazıldıysa şairin 818'e (1415) -hatta belki 820'ye (1417)- kadar hayatta olduğunu söylemek mümkündür.

¹⁵ Örneğin Hayâtîzâde Mustafâ Feyzî (ö. 1103/1692) *Sevdâ-yı Merâkiyye* adlı eserinde şöyle demektedir: "Eğer dimâğa suûd iderse hezeyân ve sihr îrâs eyler ve uyuduğu takdîrce korkunç düşler görür. Ve eğer yüreğe suûd iderse havf îrâs ider. Eger buhâr şerâyîn tarîkinden kalbe suûd iderse bir mertebe yürek sıkılması ve hafakân 'ârız olur (...)" Kültürel ve Koç 2014: XXX/225-6. Ayrıca bkz. Atnur 2011: IV-XVII/53.

Çözülübün girih sihri marazdan

Sağaldı Mustafâ el-hamdü li'llâh (Ahmedî, G617/4-5)

Necâtî (ö. 914/1509): Adı belirtilmeyen şahın hastalıktan iyileşmesi üzerine yazılan bu sıhhatname 12 beyitten oluşan bir gazeldir (G207).¹⁶ Necâtî giriş beyitlerinde muhatabın iyileşmesinden dolayı âlemin yüzünün gülmesine ve elemin def olmasına hamd etmiştir. Pek çok sıhhatnamede olduğu gibi muhatabın hastalığının ve sonrasında iyileşmesinin şair ve dünya üzerindeki olumlu etkilerinden bahsedilir. Necâtî 8. beyitte şahın, üzüntüden ölen kullarını -iyileşmesiyle olsa gerekdiriltiltiğini söyleyip Hz. İsa'nın adını anar. Bu durum sıhhatnamelerde sıklıkla görülen "ten, can, ruh münasebeti" ile alakalıdır. Buna göre muhatabın hastalığıyla ölen dünya/halk, iyileşmesiyle taze cana/hayata kavuşur (Arslan 2002: XI/785). Necâtî ise kullarını (ve ayrıca tüm âlemi) diriltten şahın ölümlere ruh üfleyen Mesih'i geçtiğini söyleyerek daha somut ve etkili bir söylem kullanır:

Gamuñdan kulcağuzlaruñ hep öldi yine dirildi

Mesihâ şivesin geçdüñ senüñdür hep bu san'atler (Necâtî, G207/4)

Şifa temennisiyle yazılan bazı ıyadetname ve sıhhatnamelerde görülen sıkıntı ve gamın düşmana nasip olması duasının (Nizam) yerini bu gazelde düşmanların muhatabın iyileşmesiyle gama düştüğü anlatımı almıştır:

Saña Şâh-ı cihândan nûş-dârû geldi sıhhatler

Gamuñ dârü'l-bevârında 'adûlar içdi şerbetler (Necâtî, G207/10)

Necâtî muhatabın iyileşmesini cihan üzerindeki olumlu etkisinden dolayı "devr-i gül"e yani ilkbahara benzetmiş, kendini de "tehniyet söyle(yen)" bir bülbül olarak nitelemiştir. Bu şekilde bir taraftan bu müjdeden dolayı duyduğu sevinci anlatırken diğer yandan gazelini padişahın iyileşmesini "kutlamak" üzere yazdığını belirtir (bkz. Nizam):

Yine dünyâ yüzi güldi Necâtî tehniyet söyle

Bilürsin devr-i gülde çoğ olur bülbülde sohbetler (Necâtî, G207/8)

Şair kendi üzerine düşen kutlama görevinin karşılığını da beklemektedir. Zira muhatabın övgüsünün ağır bastığı gazelde "himmet" beklentisini 3. ve 7. beyitlerde açıkça zikrettiği görülür. Böylece haminin

¹⁶ Bu sıhhatnameden daha önce iki cümleyle bahsedilmiştir (Öztürk 2013: II/54) .

sağlığa kavuşması üzerine sıhhatname kaleme almanın lütuf istemek için bir bahane olduğu açıkça görülmektedir. Necâtî gazelinde şah ve hastalığı ile ilgili detaylı bilgiye yer vermez. Dolayısıyla şairin kimden ihsan istediği ya da sıhhatnamenin bağlamı tespit edilememektedir; ancak manzumenin Ahmed Paşa'nın (ö. 902/1496-7) sıhhatnamesi (K32) gibi Fatih Sultan Mehmed (salt. 1444-1446, 1451-1481) ya da II. Bâyezîd (salt. 1481-1512) için yazılması muhtemeldir. Bununla birlikte aşağıda Münîrî (ö. 927/1520 [?]) örneğinde görüleceği gibi hastalanan kişinin bir şehzade olması da mümkündür. Zira Necâtî önce Şehzade Abdullâh (ö. 888/1483) sonra Mahmûd'un (ö. 913/1507-8) divan kâtipliğini yapmıştır (Kaya 2006: XXXII/477). Divanında özellikle Şehzade Mahmûd için yazılmış kaside (K5, K12, K16, K18 vs.) ve mersiyeler de bulunmaktadır. Şairin 7. beyitte "begüm" olarak hitap ettiği muhatabına son beyitte "devletli başın için muhalif olana yakın olma" şeklindeki uyarısı da sıhhatnamenin bağlamını tespit etmek için yeterli değildir.

Münîrî: Divanda "Berây-ı derd-i çeşm-i Sultân Ahmed tâle bekâhu" başlığıyla yer alan gazel (TG226) 10 beyitten müteşekkildir. Amasyalı olan ve Şehzade Ahmed'in (ö. 919/ 1513) meclisinde nişancı olduğu bilinen (Münîrî 2017: 1) şair manzumesine övgüsünü yaptığı Şehzade'ye seslenerek başlar. Muhatabının gözünün kırmızılığı, yaşarması, bulanık görmesi mecaz, teşbih, istiare, tecâhül-i ârif ve özellikle hüsn-i ta'lîl gibi sanatlar yardımıyla eğlenceli ve esprili bir şekilde anlatılır. Manzume bu bakımdan diğer sıhhatnamelerden ayrılır:

Yohsa şîr-i nerdür ol turmuş kemîn-gehden deñer
Gâlibâ sayd-ı gazâl itmek durur fikri hemân

Mihr-i ruhsârına çok bakmağ ile meh-rûlaruñ
Gözi beñzer kim kamaşdı yaşarur ol bî-gümân (Münîrî, TG226/5-6)

Hastalığın sıkıntıları, halkın üzüntüsü gibi konulara değinmeyen Münîrî sadece muhatabına olan özlemini dile getirir ve Allah'ın "nûr-ı çeşm-i 'âlem" olan Şehzade Ahmed'den "yavuz göz şerri"ni uzaklaştırması duasında bulunur.

Münîrî'nin divanında gazel şeklinde ve 7 beyitten oluşan bir sıhhatname (TG3) daha vardır. Şair "ey zill-i Hudâ" ve "husrevâ" şeklinde seslendiği ve temiz vücudunun âlemin canı olduğunu söylediği

muhatabına her zaman sıhhatin yaraştığını belirtir ki bu söylem sıhhatname ve ıyadetnamelerde sıklıkla kullanılır (Nizam). Münîrî tebe tutulan muhatabının titremesini sanatlı söyleyişlerle anlatmıştır. Sıhhatnamede, nadiren karşılaşılan bir şekilde sultanın hastalanmasının sebepleri üzerinde durulur. Buna göre bir beyitte muhatabının hastalanmasına anlam veremediğini söyleyen şair diğerinde bu hastalığı günahlardan münezzehten olan şahın olası günahlarının kefareti olarak görür. Böylece muhatabının hastalanmasını meşrulaştırmaya, belki de halka bu hastalığın manevî bir ceza olmadığını anlatmaya çalışır. Öte yandan Lâmiî Çelebi de ıyadetnamesinde muhatabına hastalığın günahları yok etme yolu olduğunu hatırlatmıştır (Nizam):

Bilmezem kim nirden irdi zahmet-i teb cismüñe
Her selâmatlığa zâtuñ olmuş iken ilticâ

Zât-ı pâküñ hod münezzehtür günehten bilürem
Olacağına kılupdur anı keffâret Hudâ (Münîrî, TG3/2, 4)

Sıhhatnamenin son iki beytinde her daim mutlu olması ve ömrünün artması için dua edilen şahın II. Bâyezîd ya da yine Şehzade Ahmed olması mümkündür. Zira şairin, Amasya’da sancak beyliği yaparlarken meclislerinde bulunduğu (Münîrî 2017: 2) II. Bâyezîd ile oğlu Şehzade Ahmed’e yazdığı çok sayıda kasidesi bulunmaktadır. Münîrî Şehzade Ahmed için yazdığı methiyelerinde (K22-K29) de “zıll-i Hak, şâh-ı cihân, Hazret-i Sultân-ı âlem Ahmed-i hân ibn-i hân, husrevâ, husrev-i rûy-ı zemîn” gibi ifadeler kullanır.¹⁷ Dolayısıyla gazel her iki şah için de yazılmış olabilir. Birincil kaynaklarda Sultan Bâyezîd’in nikris (gut) ya da

¹⁷ Vural Genç, İranlı Melik Ümmî’nin II. Bâyezîd dönemini anlatan Farsça *Şehnâme*’sinde ve sonrasında İdris-i Bitlisi’nin *Heşt Bihîşt*’te II. Bâyezîd’in diğer şehzadelerinin aksine Ahmed’i “Sultan” olarak anmalarının, Şehzade Ahmed’in 1486 gibi erken bir tarihte (Melik Ümmî’nin eserinin kaleme alındığı tarihtir) veliaht olarak atanmasına vurgu yaptığını belirtmiştir (Genç 2014: 416). Bilindiği üzere Sultan Bâyezîd kendinden sonra padişah olması için oğlu Ahmed’i desteklemiş; ancak tahtı I. Selîm’e (salt. 1512-1520) bırakmak zorunda kalmıştır. Ayrıntılı bilgi için bkz. Emecen 2009: XXXVI/408-9. Burada Münîrî’nin yanı sıra, Amasya’da otuz bir yıl valilik yapan Şehzade Ahmed’in etrafındaki diğer şairlerin şiirlerinde de bu durumun yansımalarının görüldüğünü söylemek gerekir. Örneğin bkz. Mihri, K4-K13.

yaşlıktan kaynaklanan rahatsızlıkları hakkında pek çok bilgi bulunmaktadır (bkz. Önal 2019: XLI/9-11).¹⁸

Hakîm Şâh Mehemmed el-Kazvînî (ö. 929/1523'ten sonra): Âşık Çelebi (ö. 979/1572) ile Kınalızâde Hasan Çelebi (ö. 1012/1604), tezkirelerinde II. Bâyezîd döneminde İstanbul'a gelen ve saray hekimliği yapan (Fâni 1997: XV/194) Şâh Mehmed'le ilgili bilgi verirken iki sihhatnamesini de aktarırlar. Buna göre tıp alanında eserler yazan ve mahir bir tabip olan Hakîm Şâh, bir keresinde Yavuz Sultan Selîm'in (salt. 1512-1520) sonrasında ölümüne neden olan çıban hastalığından iyileştiği zannına kapılarak Padişah'ın konakladığı yerden İstanbul'a Arapça bir mektup yazmış ve sonunda bu durumu müjdeleyen bir tarih kıtasına yer vermiştir. (es-Seyyid Pîr Mehmed bin Çelebi 2018: 595-7; Kınalızâde Hasan Çelebi 2017: 467-9). 926 (1520) yılında yazıldığı anlaşılan bu 5 beyitlik Farsça tarih kıtasında Sultan'ın bir çıbandan dolayı ateşlenip titrediği (teb) ancak Allah'ın şifahanesinden gelen merhemle yarannın kısa zamanda kapandığı belirtilip hamd edilir. Son mısradaki iltihabın vücuttan atıldığı söylenerek tarih düşürülmüştür. Kaynaklar I. Selîm'in Edirne yolunda "sırtında çıkan bir büyük ur yüzünden Çorlu'dan ileriye gidemediğini; hekimlerin müdahalesine rağmen hastalığının giderek ağırlaştığını ve iki ay kadar burada ümitsiz bir tedavi gördükten sonra 8-9 Şevval 926 (21-22 Eylül 1520) gecesi sabaha karşı (...) vefat ettiğini" söyler (Emecen 2009: XXXVI/413). Tezkirelerde aktarılanlardan yola çıkarak, "padişah hekimi sıfatıyla I. Selîm'in pek çok seferine katılan Hakîm Şâh"ın (Fâni 1997: XV/194) bu yolculuk esnasında da Sultan'ın yanında olduğunu ve ordugâhtan İstanbul'a gönderdiği mektubu bu süreçte yazdığını söylemek mümkündür. Şâh Mehmed'in bir zan üzerine

¹⁸ Keşfi Mehmed Çelebi (ö. 931/1525) de *Selîm-nâme*'sinde bir gün sabaha karşı Sultan'ın sararıp solduğunu, bütün vücudunun titremeye başladığını, ateşinin yükseldiğini, dudağında uçuk çıktığını, baş ağrısı ve baş dönmesinden adeta delirdiğini, sabah olunca "fart-ı yübüset-i *hummâ*-yı hemmiyeden" bedeni zayıf düşünce hekimlere haber verdiğini belirtir. Bâyezîd bundan kısa müddet sonra vefat etmiştir (Aktaran Önal 2019: XLI/11-2; metin için bkz. Sağırılı 1993: 22-3). Münîrî'nin gazelini Sultan'ın bu rahatsızlığı için yazması ihtimal dâhilinde olsa da bu tarihte Bâyezîd'in tahtı Yavuz Sultan Selîm'e devrettiği ve Dimetoka'ya gitmek için yolda olduğu düşünüldüğünde bu pek mümkün görünmemektedir.

yazdığı tarih manzumesi diğer sıhhatnamelerden gerçekleşmemiş bir iyileşmeyi müjdelemesi bakımından ayrılır.

Âşık ve Hasan Çelebiler bundan sonra Hakîm Şâh'a ait başka bir tarih manzumesini örnek olarak verirler (es-Seyyid Pîr Mehmed bin Çelebi 2018: 597; Kınalızâde Hasan Çelebi 2017: 469). 5 beyitten oluşan¹⁹ bu Türkçe manzumede âlemin canı olan muhatabın vücudunda çıkan bir çıbandan dolayı bir iki gün hastalık çektiği ama sonunda iltihabın geçmesiyle sağlığına kavuştuğu anlatılır. Son beyitte bu olayın 931 (1524-5) yılında gerçekleştiği haber verilir:

Didi bu bende şâd olup târîh
Cân-ı cânâna sıhhat erzânî

Manzumede muhatap zikredilmemiştir, dolayısıyla herhangi bir memduha yazılma ihtimali vardır. Bununla birlikte Kanunî Sultan Süleymân'a (salt. 1520-1566) tıp ve edebiyatla ilgili eserler ithaf eden (Fâni 1997: XV/195) Hakîm Şâh'ın onun için ayrıca bir sıhhatname kaleme alması da mümkündür.²⁰ Bu durumda Kanunî babasıyla benzer hastalığa yakalanmış ancak birkaç günde iyileşmiştir.

Sehî Bey (ö. 955/1548): 3 beyitten oluşan kıta (KtIV), kimliği ve hastalığı hakkında bilgi verilmeyen muhatabın iyileşmesini tebrik için yazılmıştır. Sehî, bu hastalığın "serîr-i sa'âdetde hayra sâdır olan" kişinin geçmiş günahlarına kefaret olması temennisini dile getirip sıhhatinin daimî olması duasını eder.

Kara Fazlî (ö. 971/1564): 9 beyitten oluşan kıta biçimindeki sıhhatname (Kt3) "yaraşur sultânüm" redifiyle söylenmiştir. Manzume pek çok sıhhatnamede olduğu gibi şairin muhatabın iyileşmesine şükürüyle başlar. Sonraki beyitlerde yine klasik sıhhatnamelerdeki gibi ruh

¹⁹ Kınalızâde'nin tezkiresinde her iki manzume de 4 beyit hâlinde kayıtlıdır.

²⁰ Kaynaklarda Hakîm Şâh'ın ölümüyle ilgili 920 (1514-5), 926 (1520), 928 (1522), 966 (1559) gibi çok farklı tarihler zikredilirken, Eyyüp Sabri Fâni Hakîm Şâh'a ait iki eserin -*Nasihatnâme* ve *Terceme-i Mecâlisü'n-Nefâis*- müellif hattı nüshalarında 929 (1523) yılında yazılıp Kanunî'ye takdim edildikleri bilgisinin olduğunu söyler (Fâni 1997: XV/194-5). Araştırmacı bu nedenle müellifin ölüm tarihini "929/1523'ten sonra" olarak verir. Âşık ve Hasan Çelebilerin tezkirelerinde yer alan bu sıhhatname Hakîm Şâh'ın 931 (1524-5) yılına kadar hayatta olduğunu göstermesi bakımından da önemlidir.

olan muhataba huzursuzluğun yerine rahatın ve sağlığın, düşmana ise hastalığın yaraştığı söylenir. Fazlî muhatabının ismini belirtmese de hastalığıyla ilgili bazı bilgiler verir:

Hamdü li'llâh ki Hudâ kıldı müyesser sıhhat²¹
Sâlim ol saña selâmet yaraşur sultânüm

Teb ü tâb ile ne lâzım bedenüñ ola za'ûf

Nev-cüvânsın saña kuvvet yaraşur sultânüm (Kara Fazlî, Kt3/1, 5)

Son beyitlerde söz konusu genç muhatabın bir daha hasta olmaması duası edilir. Mustafa Özkat manzumenin genç yaşta vefat eden Şehzade Mehmed'in (ö. 950/1543) hastalığı sırasında²² yazılmış olabileceğini belirtmiştir (Özkat 2005: 376). Muhatabın bir şehzade olması ihtimal dâhilindedir; zira Fazlî Şehzade Mustafâ (ö. 960/1553), Mehmed ve Selîm'in (salt. 1566-1574) divan kâtipliğini yapmıştır (Özkat 2005: 9). Kaynaklarda Şehzâde Mehmed'in hastalığıyla ilgili bilgilere de rastlanmaktadır (Sağır 2016: IX-ILIII/922; Emecen 2003: XXVII/578) ancak iyileşmeden bahseden manzumenin Şehzade Mehmed'in ölümüne neden olan bu hastalık için yazılması mümkün görünmemektedir. Fazlî üç şehzade için çok sayıda methiye kaleme almıştır; dolayısıyla bu sıhhatnamenin herhangi birinin bir hastalıktan iyileşmesi üzerine yazılması muhtemeldir. Bununla birlikte manzumenin 6. beytinde muhataba "Sadra geç saña sadâret yaraşur sultânüm" denmesi bu sıhhatnamenin bir vezire/sadrazama yazılma ihtimalini de

²¹ İlgili tez çalışmasında bu kelime "hüccet" olarak yer almıştır. Ancak Fazlî'nin külliyatını içeren ve Süleymaniye Ktp. Yazma Bağışlar no. 7213'te bulunan mecmuada (78b) sözcük bu şekilde geçmektedir.

²² Araştırmacının bu düşüncesi muhtemelen "sıhhat" kelimesinin "hüccet" olarak okunmasından (ki bu okuma sehven yapılabileceği gibi eldeki nüshada bu şekilde kaydedildiği için de olabilir) kaynaklanmıştır. Ancak malum olduğu üzere metnin hamd ile başlaması ancak iyileşmeyi tebrik için yazılan manzumelerde karşılaşılan bir durumdur. Ayrıca Fazlî sıhhatnamesinin sonunda da sultanın bir/bu hastalıktan iyileşmesi için değil yine hastalanmaması için dua etmiştir. Dolayısıyla tüm bunlar zaten manzumenin muhatabın hastalığı esnasında iyileşme temennisiyle değil iyileşmeden sonra sevinçle yazıldığının göstergesidir. Başka bir deyişle kelime bu ikinci nüshadan kontrol edilemeseydi bile sıhhatnamenin iyileşme üzerine yazıldığı aşikâr idi. Bu metinle ilgili sorularımı nezaketle yanıtlayan Ahmet Atillâ Şentürk ve Abdülkadir Özcan'a müteşekkirim.

düşündürmektedir. Zira sadaret kelimesi bir şehzadenin başa/yönetime geçmesini imleyebileceği gibi sadrazamlık makamına da işaret edebilir. Nitekim şairler şeyh, sadrazam, paşa vb. kimseler için de “sultanum” tabirini kullanabilmektedir.²³

Celâlzâde Sâlih Çelebi (ö. 973/1565): 16. beytinden asıl adı Şemsüddîn Ahmed olan Kemâlpaşazâde (ö. 940/1534) için yazıldığı anlaşılan kaside şeklindeki sıhhatname (K9) 29 beyittir. Sâlih Çelebi tarihe ve fıkha dair bazı eserlerini temize de çektiği hocası (“Celâlzâde” 1993: VII/262) İbn Kemâl’in hastalığı üzerine yazdığı manzumede onun ilmini, fazlını, ictihad ve fetvadaki başarısını, şiirini, tertip ettiği eserlerini, sözlerini överek ona sıhhat temennilerini iletir. Bu anlamda sıhhatname bir talebenin hocasına duyduğu saygı ve sevgiyi samimi şekilde yansıtır. Kaside muhatabın kimliği nedeniyle diğer sıhhatnamelerden farklı kelime kadrosuna sahiptir; örneğin Kemâlpaşazâde İbn Sînâ (ö. 428/1037) ve İmam Âzam (ö. 150/767) ile karşılaştırılır. Sıhhatname giriş beyitleri bakımından da ilginç ve farklıdır. Şair

Sahn-ı sıhhatdür yirüñ bâğ-ı cihân içre ‘ayân

Tur ayağ üzre yirüñ gözle eyâ serv-i revân (Sâlih Çelebi, K9/1)

şeklinde sağlığına dikkat etmesi konusunda uyardığı hocasına hastalığı yakıştıramadığından “Neyler âsîb-i maraz cism-i latîfünde senüñ” diye sorar. Sıhhatnamelerde muhatap için kullanılan “âlem bedeninin ruhu olma” motifine mukabil Sâlih Çelebi İbn Kemâl’i kimliğine uygun olarak “fazl teninin ruhu” olarak nitelemiştir:

‘Âlem-i fazluñ bugün çün rûhusın bi’llâhi tur

Kuru tendür sensüz ol anı koma sen bî-revân (Sâlih Çelebi, K9/3)

Onun yerini tutacak kimsenin olmadığı söylendikten sonra yine muhataba uygun bir anlatımla -zira Kemâlpaşazâde pek çok medresede dersler vermiştir- Gazzâlî’nin (ö. 505/ 1111) *İhyâü ‘Ulûmi’l-Dîn* adlı eseri

²³ Çok sayıdaki örnek için bkz. TEBDİZ. Yukarıda sözü edilen mecmuayı tanıtan Sadık Yazar, divandaki bir kitanın (Kt19) -ki Özkat’ın çalışmasında numarası Kt4’tür- “ismi belirsiz bir padişahın şifa bulmasına duyulan mutluluk”tan bahsettiğini söylemektedir (Yazar 2017: XVIII/542). Ancak söz konusu kıta bir sıhhatname örneği olmayıp şairin hacdan döndüğü anlaşılan bir zatı “sağ” olarak görmesinden ötürü yaşadığı mutluluğu anlatır.

ile Kadı İyâz'ın (ö. 544/1149) *eş-Şifâ'sı*²⁴ anılarak iyileşme temennisi son derece orijinal şekilde ifade edilir:

İtmek için safha-i 'âlemde *İhyâ-i 'ulûm*

Vaktidür kalkup *Şifâ* dersine başlarsın hemân (Sâlih Çelebi, K9/6)

Sihhatname “tende cismânî marazla dilde ruhânî elem”i olan Sâlih Çelebi'nin Kemâlpaşazâde için ettiği sihat duasıyla son bulur.

Za'fî-i Gülşenî (ö. 974-978/1566-1571 arası): İbrâhîm Gülşenî'nin (ö. 940/1534) halifesi olan (bkz. Adak 2006: 61-5) Za'fî'ye ait bu sihatname 5 bendden oluşan bir murabba-ı mütekerrirdir (Za'fî, 23a-23b). “Şân-ı pâk-i Hazret-i Paşa'ya sihat yaraşur” nakaratına sahip manzume kim olduğu hakkında bilgi verilmeyen paşanın övgüsüyle başlar. Sonraki bendlerde ise muhatabın “kâmet-i bâlâsına bâd-ı serd erişmemesi, makamında izzet ve ikbal ile durması, düşmanınun ömrünün kısa olması, dergâh-ı şahta yine vezir olması” vb. gibi genel geçer dualar dile getirilir. Anlaşılan on altıncı yüzyılda yaşamış bu paşa bir ara vezirlik de yapmıştır.²⁵ Rahman Suresi'nin, Miraç Gecesinde ve müminlerin kalbindeki iman hakkı için/yüzü suyu hürmetine paşaya sihat dileyen Za'fî paşanın hastalığı, bu hastalığın etkileri vb. hakkında hiçbir bilgi vermez ya da muhatabına geçmiş olsun dilekelerini iletmez. Hatta duaname özelliği gösteren manzumenin nakaratı olmasa sihatname olduğunu iddia etmek bile güçleşir. Bu, şairin şiirini muhatabına genel anlamda sağlık ve afiyet dileme amacıyla yazdığı ihtimalini de akla getirmektedir.

Âşık Çelebi: “Yâ İlâhî lutf idüp cânâna sihat rûzî kıl” nakaratına sahip murabba şeklindeki manzume (TrIV) 5 bendden oluşur. Âşık Çelebi

²⁴ Beyitte Kadı İyâz'ın medreselerde çokça okutulan bu eserine değil de İbn Sînâ'nın *eş-Şifâ'sına* gönderme yapıldığı da iddia edilebilir. Ancak 8. beyitte hikmetinden dolayı “şeyh-i cihân” olarak adlandırılan İbn Sînâ'nın İbn Kemâl yanında okumaya yeni başlayan bir çocuk (tıfl-ı ebced-hân) olarak anlatılması bu düşüncüyü geçersiz kılar. Ayrıca Kadı İyâz'ın eseri hastalık ve afetlere karşı halk tarafından da çokça okunmuş veya evlerde bulundurulmuştur. Ayrıntılı bilgi için bkz. Kandemir 2010: XXXIX/134-5.

²⁵ Paşalık ve vezirlik müesseseleri hakkında bkz. Özcan 2007: XXXIV/182-3; İnalçık 2013: ILIII/90-2. *Za'fî Divanı*'yla ilgili inceleme çalışmasında burada kendisine sihat temennisinde bulunulan kişinin Kanunî Sultan Süleyman olabileceği söylenir (Adak 2006: 83) ki bunun mümkün olmadığı açıktır.

güzellerin şahı, âlemin canı olan yani herkes tarafından sevilen cananı için Allah'a yalvarıp dua etmektedir. Şair kaşları hilal gibi olan, çeşm-i fettan gibi bîmâr olan dildârı için canını kurban ettiğini, onun gül gibi nazik mizacına sıhhat ve selametin yarattığını söyler. Son bendde Za'fî-i Gülşenî'nin yaptığı gibi kendisinin âhı, kabul edilen dualar ve hastalara Allah'tan erişen devaların hakkı için şifa temenni eder. Şairin manzumesini kim için (hamisi, dostu ya da kurgusal bir sevgili) yazdığı bilinmemektedir. Ancak kurgusal da olsa canana/muhataba sıhhat temennisinde bulunmak üzere yazılan şiirin sıhhatname olarak adlandırılması mümkündür. Daha önceki çalışmalarda da Za'fî'nin (ö. 964/1557) *Sergüzeştname*'sindeki kurgusal bir aşk hikâyesinde yer alan manzum mektup (Coşkun 2013: 196-200) sıhhatname olarak nitelendirilmiştir (Gökâl 2006: XIV/110, 113). Ayrıca Şeref Hanım'ın "meh-i tal'at" olarak nitelendirdiği dildârının/yârinin ifâkat bulma temennisi için yazdığı gazeli (G19) de sıhhatname literatürü içinde değerlendirilmektedir (Gökâl 2006: XIV/113).

Latîfî (ö. 990/1582): Latîfî, *Tezkiretü's-Şu'arâ*'da Şîrî Alî Beg (ö. 1000/1592) hakkında bilgi verirken çok ağır çekip oldukça hasta olduğunda Şîrî'yi ziyarete gittiğini ve ıyadet için "dediği" kıtayı ona iletmiş olduğunu söyler (Latîfî 2018: 318). Celâlzâde Nişancı Mustafâ Çelebi (ö. 975/1567) maddesinde ise hastalanıp ilaca ihtiyaç duyduğunda sıhhat duası için birkaç beyit yazıp kendisine ulaştırdığını ifade eder (Latîfî 2018: 518). Bu bilgilerin altında söz konusu kıtalar da yer alır. Müellif, Şîrî'ye de Celâlzâde Mustafâ'ya da her zaman sıhhatte olmaları, asla tabip ve ilaca ihtiyaç duymamaları, kendilerini sağ görmek istemeyenlerin hiçbir zaman sıhhat yüzü görmemeleri dualarını içeren "-de ol" redifli benzer kıtaları iletmiştir.²⁶ Ancak Şîrî'ye verilen manzume 3, Celâlzâde'ye yollanan manzume -makamını koruması duası da içeren- şu ilaveyle 4 beyittir:

Hızır gibi zinde ol işbu cihân turdukça tur
Kadr ile 'Îsâ-sıfat rif'atde ol rütbede ol

²⁶ Neşirde, Şîrî Alî Beg maddesinde yer alan kıtada vezni ve anlamı da bozan eksiklik ve aksaklıklar var. Bu nedenle iki kıta arasında bazı küçük kelime farklılıkları olabileceği gibi bunlar yanlış yazılmış ya da okunmuş olabilir. Ayrıca 2. ve 3. beyitlerin yer değiştirdiği görülmekte.

Latîfî'nin özellikle hasta olan Şîrî'yi ziyarete gittiğinde ıyadet için söylediği kıtayı ona iletmesi, bugün için de geçerli olan hasta ziyaretine eli boş gitmeme/hediye götürme âdetine uygun davrandığının göstergesidir. Nitekim Türkler her zaman ıyadete giderken "hastayı iyi edeceklerine inandıkları, hastalığı daha rahat atlatmalarını sağlayacak bazı hediyelerle gelme(yi)" âdet edinmişlerdir (Sakarya 2006: 129). Latîfî'nin Celâlzâde'ye ilaç niyetine sıhhat duası yolladığını söylemesi bu anlamda önemlidir. Öte yandan hasta iyileştiği zaman da bir "geçmiş olsun hediyesi" götürmek Türk âdetlerindedir (Sakarya 2006: 129). Bu geleneğin devlet adabında da yeri olduğu görülür. Zira Osmanlı padişahlarına da hastalandıklarında bazı devlet ricali tarafından geçmiş olsun hediyesi gönderilmekteydi. Bunlara "ıyadet pişkeşi" deniliyordu (Açıkgöz 2012: 178). Sadrazamların ıyadetnamelere benzer şekilde (Nizam) padişaha geçmiş olsun demek için yazdığı resmî mektuplar olan telhislerle birlikte hediye gönderdikleri de anlaşılmakta.²⁷ Latîfî örneğinden yola çıkılarak Hz. Peygamber'in sünnetine ve Türk âdetlerine uyarak hasta ziyaretinde bulunan kişinin kimliğinin hediyein cinsini belirlemede etken olduğu söylenebilir. Bir başka deyişle eli kalem tutan/şiiir yazma kabiliyetine sahip zevâtın hediyesi sıhhatname -veya başka herhangi türde bir manzume ya da eser de olabilir- şeklinde

²⁷ Örneğin bir sadrazamın padişahın hastalanması üzerine gönderdiği hediyelerin kabulünü rica ettiği telhisin başlığı şu şekildedir: "Mizâc-ı hümâyûna bir mikdâr inhirâf 'âriz olmağla isticlâb-ı şifâ-yı 'âcil ve takdîm-i hediye zımında tahrîr buyrulan telhisüñ müsveddesidir" (Yıldız 2018: 115-6). Seyyid Hasan Paşa'nın (ö. 1161/1748) padişahın iyileşmesi için yazdığı telhisten bu hediyelerin sebep-i hikmetinin "şükretmek" olduğu anlaşılıyor: "Mizâc-ı letâfet-ımtizâc-ı Hazret-i cihândârîye bir mikdâr inhirâf 'âriz olup lutf-ı Bârî ile mündefî ve 'âfiyete mübeddel olduğunu Hekîmbaşî Hayâtî-zâde Efendi gelüp haber virmekle teşekkür zımında ba'zı hediye ile irsâl olunan telhis-i şerîf müsveddesidir" (Yıldız 2018: 117-8). Ayrıca bkz. Yıldız 2018: 114-5. İyadetname ve sıhhatnamelerin muhatabın iyileşmesinin şükranesi olarak yazılmasıyla ilgili olarak bkz. Nizam. Sıhhatname ve ıyadetnamelerin özelliklerini karşılaştırmalı olarak ele aldığım bu makalede bu tür metinlerin padişahların hastalığı/iyileşmesini konu alan telhislerle çeşitli açılardan benzerliğini de göstermiştim. Burada da yeri geldiğinde bu benzerliklere değinilmiştiir.

olmaktadır.²⁸ Zaten bazı şairler de sıhhatnamelerini “tuhfe” olarak yazdıklarını dile getirmektedirler (Bir örnek için bkz. 10. dipnot).²⁹

Filibeli Vecdî (ö. 1008/1599): “İstanbul’da merhûm Hâfız-zâde Efendi mat’ûn oldukda dinmişdür” başlıklı manzume 22 beyitten oluşan bir kıta-i kebiredir (Kt49). Şair sıhhatnamesine hasta iken şifa bulmanın özellikle

²⁸ Şeyhülislam İshak’ın da aynı gelenek çerçevesinde remed hastalığına yakalanmış bir dostuna hastayken ve iyileştikten sonra 5 farklı kıta gönderdiği (Kt8-13) anlaşılmaktadır. Bazı nüshalarda “E’izz-i eviddâsından biri renc-i remeden şifâ-yâfte oldukda gönderdiği kitâ’at” şeklinde tek bir başlık altında toplanan ve iki beyitten oluşan bu kıtalarda muhatapın iyileşmesi temennileri ve duaları dile getirilip iyileşme müjdesi verilir. Bu arada divan neşrinde mukattaat bölümünde yer alan bu kıtalar numaralandırılırken 9’dan 11’e geçilmiş, dolayısıyla kıta sayısı 5 yerine 6 gibi görünmüştür. M. Nur Doğan, eserinin inceleme kısmında “İshak Efendi’nin yakınlarından birinin göz hastalığından kurtulması dolayısıyla yazıp ona gönderdiği manzumeler[in]” sayısının altı olduğunu söyler (Doğan 1997: 80). Ancak divanın Süleymaniye Ktp. Esad Efendi no. 2594’te kayıtlı nüshasında (bkz. 64b) bu konuyla ilgili 5 kıta vardır. Doğan’ın kıta sayısı ile ilgili verdiği bilgi yanlış numaralandırmadan kaynaklanıyor olmalıdır.

²⁹ Burada tezkirelerdeki hastalık konusunda söylenmiş beyit/şiiirlerle ilgili şu da söylenmelidir: Aşık Çelebi *Meşâ’irü’ş-Şu’arâ*’da “Sihri” maddesinde Mesihî tarafından Sihri’ye (ö. on altıncı yüzyıl) yazılan bir mektubu “bi-’aynihi” nakleder. Mesihî, bir cevapname olduğu anlaşılan mektubun başında mizacının bir miktar münharif olup sonra tekrar düzeldiğini haber veren Sihri’nin iyileşmesine hamd edip 2 beyitten oluşan bir kıtaya yer verir. Bu kıtada klasik şekilde muhatapına hastalığın yakışmadığını söyleyip her zaman sıhhatli olması duasını eder. Mektup daha sonra Mesihî’nin, dostunun yazdıklarına cevabı/çeşitli yorumlarıyla devam eder (es-Seyyid Pîr Mehmed bin Çelebi 2018: 412). Benzer bir durum Mesihî ile Süzenî’nin (ö. on altıncı yüzyıl) karşılıklı yazışmalarında da görülür. Mesihî dostuna yazdığı ilk mektubun bir yerinde Bosna’nın havası ve suyunun kendisine yaramadığını, uzun bir süre hasta olduğunu, hatta ölmek üzereyken bir “İsî-dem”in iyadete gelmesiyle iyileştiğini belirtip hamd eder. Mektuba cevabında Süzenî ise Mesihî’nin kendisi ile ilgili söylediklerini özetleyip vücudunun musibetlerden uzak olması duasını içeren Farsça bir beyte yer verir. Bu mektupların metni Mesihî’nin münşeatinde bulunmaktadır. Bkz. Derdiyok 1994: 423, 428. Dolayısıyla *Meşâ’irü’ş-Şu’arâ*’da yer alan kıtayı mektuplaşma geleneği içinde değerlendirmek gerekir. Osmanlı mektup geleneğinde münşîler mektubun özellikle başında veya ortasında araya girerek konuyla alakalı Farsça, Arapça ya da Türkçe mısra, beyit, kıta gibi manzumelere yer verebilmektedir. İyadetnamelerden örnekler için bkz. Nizam. Latîfî’nin tezkiresindeki kıtalar ise müellif tarafından muhataplarına iyadet hediyesi olarak ayrıyeten yazılmıştır. Hakîm Şâh’ın yukarıda bahsedilen Farsça manzumesi de başlı başına bir tarih kıtası olarak mektuba eklenmiş gibi görünüyor.

de yaşlılıkta ve gurbette taunu³⁰ yenmenin büyük nimet olduğunu, bu yüzden Allah'a şükretmek gerektiğini ifade ederek başlar. 4. beyitte Allah'ın sevdiğine bela verdiğini ve Hz. Peygamber'in çok acılar çektiğini hatırlatır. Bu şekilde muhatabını teselliye başlayan şair bundan sonra onun bu hastalıkla birlikte âdeta yeniden doğduğunu, günahlarının bağışlandığını söyler ki ıyadetnamelerde de benzer teselli sözlerine rastlanır (Nizam):

Yeñi başdan cihâna geldüñ sen
Saña oldı hayât-ı nev mülhak

Maraz ile suçun bağışlandı
Lutf u cüd itdi vâhib-i mutlak (Vecdî, Kt49/5-6)

Vecdî sıhhatnamesinde ölümün Allah'ın bir hediyesi olduğunu ama sıhhatin de latif olduğunu ifade ettikten sonra ölümle ilgili hikemî beyitlere yer verir. Buna göre dünya Müslümanların zindanıdır, ölüm olmasa işler zorlaşır. Dostların hastalanmasına sevinen din düşmanlarını ahmak olarak niteleyen şair bir gün onların da öleceğini hatırlatır. Vecdî manzumesinin son beyitlerinde emr-i Hakk'a razı olduğunu, ölürlen mümin olarak can vermek gerekliliğini ifade eder ve kelime-i tevhidi zikreder. Klasik sıhhatname örneklerinden oldukça farklı olan bu manzumede muhatabın övgüsü, hastalığın sıkıntıları gibi konular yerine hastalığın Allah'tan geldiği ve ölümün hak olduğu üzerine odaklanılmıştır.

Vecdî'nin, Filibe kadısı iken kendisine bir kaside (K3) de yazdığı Hâfızzâde Efendi, on altıncı yüzyılın önemli âlim ve şairlerinden Hâfız-ı Acem'in (ö. 958/1511) Hâfızzâde olarak tanınan oğlu Ebülmeâlî (ö. 990/1582) olmalıdır. Ebülmeâlî, Ürgüp'te kadılık yapmış, daha sonra Filibe kadılığından azledilmiş iken vefat etmiştir (Mehmed Süreyya 1996: II/438; Akün 1997: XV/81). Dolayısıyla bu kıta gerçekten Hâfızzâde'ye sunulmuşsa öldüğü tarih olan 1582'den önce yazılmış olmalıdır.

Şairin divanındaki bir diğer sıhhatname 5 beyitten müteşekkil "-a sıhhat yaraşur" redifli gazeldir (G11). Vecdî "Merhûm Baba Efendi'ye virilmiştir" şeklinde başlıklandırılmış gazelini Nakşibendi şeyhi olan ve

³⁰ Vecdî'nin taunla ilgili "Eyyâm-ı vebâ ve hengâm-ı 'anâda dinilmiştir" başlıklı bir gazeli (G39) de bulunmaktadır.

Baba Efendi/Çelebi olarak anılan Filibeli Yeşilzâde Mahmûd Efendi'nin (ö. 987/1579) (Uzun 2008: XXXV/71-2) hastalıktan iyileşmesi üzerine yazmıştır. Divanda Rüstem Paşa (ö. 968/1561) ile yakın münasebetinden dolayı nüfuz sahibi olan Baba Çelebi'ye farklı sebeplerle sunulmuş manzumeler (K11, G24, G44, G73, N10) de bulunmaktadır. Bunlardan biri olan bu sıhhatnamede “cihânın cânı, âşıkların cânânı, hân, şeh/şâh, şehri şehâ hâkânı, mısır-ı kerem sultânı, şeh-i devrân” olarak nitelendirilen Şeyh'in övgüsü yapılır. 4. beyitte dua ehlinin toplanıp dualar ettiğini söyleyen Vecdî son beyitte muhatabının iyileşmesine hamd eder:

El-hamdü li'llâh Vecdiyâ savuldu ol şehden kazâ

Sıhatde olsun dâ'imâ ol şâha sıhhat yaraşur (Vecdî, G11/5)

Vecdî, Rızâyî mahlasıyla şiirler de yazan Baba Efendi'nin hastalığı hakkında herhangi bir bilgi vermez; ancak divanda “Merhûm Baba Efendi nikris marazına mübtelâ olup dinildi” başlıklı bir kıta (Kt40) bulunmaktadır. 3 beyitten oluşan bu kıtada genç yaşlı herkesin şeyhin sıhate kavuşması için dua ettiği ve ellerinden ne gelirse yaptıkları söylenip dualarının kabulü temennisi iletilir. Böylece şair sıhhatname ve iyadetnamelerin -ayrıca sıhhat konulu duanamelerin- en temel motiflerinden birini kullanarak muhatabına geçmiş olsun demektedir. Yukarıda bahsedilen gazel de muhtemelen Şeyh'in bu hastalıktan iyileşmesi üzerine yazılmıştır; ancak başka bir bağlam da mümkündür.

Ganîzâde Nâdirî (ö. 1036/1627): Venedikli bir devşirme olan ve Babüssaade ağası, has odabaşı, çakıcıbaşı gibi unvanlarla anılan (Tanındı 2002: III/47) Gazanfer Ağa (ö. 1011/1603) için yazılan kaside biçimindeki sıhhatname (K37)³¹ 20 beyitten oluşur. Ganîzâde Nâdirî'nin kendisi için çeşitli türlerde kasideler kaleme aldığı Gazanfer Ağa; II. Selîm, III. Murâd (salt. 1574-1595) ve III. Mehmed (salt. 1595-1603) dönemlerinin padişahlara yakınlığıyla bilinen son derece ünlü ve etkili bir saray ağasıdır. Gelibolulu Mustafâ Âlî (ö. 1008/1600) ve Nâdirî gibi pek çok âlim ve sanatçıya hamilik yapmıştır. Nâdirî'nin divanının nüshalarından birinde minyatürleri de bulunmaktadır (Tanındı 2002: III/47-9; Stefini 2012: CCXXV/17-8). Devlet siyaseti üzerindeki etkisinden dolayı tarih kitaplarında kendisinden çokça bahsedilen Ağa'nın hastalığıyla ilgili bir

³¹ Esmâ Şahin türünün sıhhatname olduğuna değinmeden bu kasideyle ilgili ayrıntılı bilgi vermiştir (Şahin 2019: XII-LVIII/180-1).

bilgi Âlî'nin *Risâle-i Menâkıb-ı Mevlânâ Şeyh Mehmed eş-şehîr bi'd-Dâğî* başlıklı risalesinde bulunur. Buna göre Halvetî şeyhi Mehmed-i Dâğî'nin (ö. 1020/1611) müritlerinden olan Gazanfer Ağa hekimlerin çare bulamadığı ağır bir hastalığa yakalanır. Şeyhini görünce iyileşeceğini düşünen Ağa saraydaki görevlerinden dolayı onu ziyarete gidememiş, bunun üzerine bir mektupla onu saraya davet etmiştir. Şeyh bu davet üzerine 1002'de (1594) Gelibolu'dan İstanbul'a gelir (Aktaran Öngören 1997: I/110-1). Nâdirî'nin kasidesinin Gazanfer Ağa'nın söz konusu hastalığı yenmesi sonucu bu yılda yazılması mümkündür.

Bu manzume iyileşme müjdesi üzerine yazılmış sıhhatnamelerin genel özelliklerini barındırır. Şair çoğu örnekte olduğu gibi muhatabının iyileşmesine hamd ederek kasidesine başlar, sonrasında yine diğer sıhhatnamelerde olduğu gibi âlemdeki diğer varlıkların (ervâh-ı kuds, zemîn ü âsumân) sevincine yer verir. Gazanfer Ağa'nın hastalığı esnasında halkın üzüntüsünün ve iyileşmesi için dua etmesinin anlatıldığı beyitlerden sonra iyileşmenin etkileri mecazlı bir şekilde ve şükredilerek anlatılır:

Sad hezârân şükr-i Bârî kim geçüp sermâ-yı gam
Hurrem oldu nev-bahâr-ı 'âlem-i kadr u şeref (Nâdirî, K37/8)

Bu beyitten sonra Gazanfer Ağa'nın övgüsüne geçilir ki kasidenin ağırlıklı kısmını bu bölüm oluşturur. Ağa'nın hastalığı ve etkileri hakkında herhangi bir bilgi vermeyen şair sıhhatnamesini muhatabının belalardan emin bir şekilde, izzet ve şerefle makamında oturması duasıyla bitirir.

Süheyli (ö. 1042/1632'den sonra): "Mehemmed Paşa'nuñ hastalığına dinmişdür" başlıklı müseddes-i mütekerrir şeklindeki bu sıhhatname (Md5)³² "Tabîb-i cân u dilsin haste olmak sen ne zahmetdür / Hudâ derdüñ dil-i bîmâre virsün cânâ minnetdür" nakaratına sahiptir. Süheyli 5 bendlik müseddesine muhatabının övgüsüyle başlar. Paşa'nın temiz vücuduna lâayık olanın "sadr-ı selâmet" olduğunu dile getiren şair muhatabı için her iki dünyadaki konumu ve saadeti, Allah'ın yardımıyla işlerinin rast gitmesi, daima sıhhatli olması gibi konularda dua eder. Bu yönüyle manzumenin duaname özelliği gösterdiği de söylenebilir. 4.

³² Bu manzumeden M. Sait Çalka detaylı bilgi vermeden bahsetmiştir (Çalka 2014: IX-III/442).

bend ise şairin Paşa'ya her zaman adaletli olması, şikeste-dilleri lütfuyla mamur ve şâd etmesi, Allah'ın rızasını kazanmak için çalışması ve şair gibi "nâ-murâd"ları muradına kavuşturması tavsiyelerine/isteklerine ayrılmıştır. Böylece Süheylî, Necâtî gibi beklentilerini açıkça dile getirir. Şair hastalığın ismi, muhatabının veya kendisinin/halkın üzerindeki etkileri vb. hakkında hiçbir bilgi vermez. Bu şekliyle manzumede hastalık bahanesiyle muhatabını övme ve isteklerini bildirme işlevinin açıkça yerine getirildiği görülür. Bunun gibi Okçuzâde Mehmed Şâhî de bir sahib-mekremete yazdığı ıyadetnamesinde muhatabın iyileşmesinden duyduğu sevinçten çok söz konusu zatın cömertliği ve yardımseverliğine odaklanarak mektubunu kaleme almasındaki asıl amacı ortaya koymaktadır (Nizam).

Sihhatnamenin muhatabı olan ve yalnızca başlıkta ismi geçen Mehmed Paşa'nın kimliği ise problematiktir. Araştırmacılar Süheylî'nin "Mehmed Paşa" olarak bilinen hamileri arasında Cerrah Mehmed Paşa (ö. 1013/1604) (Yalçinkaya 2010: XXXVIII/32; Süheylî Ahmed bin Hemdem Kethudâ 2017: 4-5), Sufî (Sofu) Mehmed Paşa (ö. 1059/1649[?]) (Yalçinkaya 2010: XXXVIII/32) ve Damad (Öküz, Koca, Kulkıran) Mehmed Paşa'yı (ö. 1030/1621) (Süheylî Ahmed bin Hemdem Kethudâ 2017: 8) sayarlar.³³ Divandaki kasidelerin başlığında ise Sufî Mehmed Paşa ve Cerrah Mehmed Paşa'nın adı anılır. Ancak bu sihhathamede olduğu gibi lakabı anılmadan "Mehemmed Paşa" için yazıldığı söylenen pek çok manzume de bulunmaktadır. Dolayısıyla bu manzumeler ve tabii söz konusu sihhathame Cerrah ve Sufî Mehmed Paşalar için yazılabileceği gibi Harmancı'nın belirttiği Damad Mehmed Paşa için de yazılmış olabilir. Zira Süheylî Mısır'da divan kâtipliği yaptığı esnada önce Damad sonra Sufî Mehmed Paşalar sırasıyla 1015-1020 (1605-1611) ve 1020-1024 (1611-1615) yılları arasında valilik yapmışlardır (Tok 2002: 164-

³³ Aynı zamanda bir tarihçi olan Süheylî'nin hayatı araştırmacıların dikkatini çekmiş ama bu durum farklı bilgilerin aktarılmasına ya da çeşitli konularda karışıklıklara sebep olmuştur. *Türk Edebiyatı İsimler Sözlüğü*'nde "Süheylî, Ahmed b. Hemdem Kethudâ" maddesinin iki ayrı araştırmacı tarafından yazılması bunun bir göstergesidir. Bir diğer örnek olarak hazırladığı tezde Süheylî'nin hayatı ile ilgili Yalçinkaya ve Harman'ın verdiği bilgileri aktaran Aydoğdu'nun Sofu Mehmed Paşa'nın Derviş Mehmed Paşa (ö. 1065/1655) ile aynı kişi olduğunu düşünmesi gösterilebilir. Bkz. Aydoğdu 2018: 166.

75).³⁴ Dolayısıyla bu sıhhatnamenin hangi Mehmed Paşa için yazıldığı anlaşılammaktadır. Kaynaklarda Cerrah ve Damad Mehmed Paşaların hastalığıyla ilgili bilgilere rastlandığını belirtmek gerek. Buna göre Cerrah Mehmed Paşa “hastalığı sebebiyle Dîvân-ı Hümâyün’a gelemediği ve devlet işlerini nişancı vasıtasıyla sarayından yürüttüğü için 6 Ocak 1599’da azledil[miş]” (Halaçoğlu 1993: VII/415), Damad Mehmed Paşa da bir buçuk yıllık Halep beylerbeyliği görevini hasta olarak icra etmiş ve sonunda vefat etmiştir (Ak 2003: XXVIII/505).

Nef’î (ö. 1044/1635): Farklı nüshalarda “Hüsrev Paşa’ya ‘âfiyet-nâmedür”, “Der-tehniyet-i vezîr-i a’zam Hüsrev Paşa” veya “Der-medhi Hüsrev Paşa” vb. şekilde isimlendirilen kaside (K40) Hüsrev Paşa’nın (ö. 1041/1632) hastalıktan iyileşmesini tebrik için yazılmıştır. IV. Murâd (salt. 1623-1640) döneminin önemli sadrazamlarından olan fakat idam ettirilen Hüsrev Paşa’nın “asker üzerinde büyük nüfuza sahip, doğrulukla tanınmış, muktedir bir vezir olmakla birlikte çok sert tabiatlı, mağrur, asabi, etrafına karşı kırıcı davranışlarda bulunduğu belirtilir” (İnalçık 1999: XIX/39). *Nef’î* de 52 beyitlik sıhhatnamesinin büyük bölümünü oluşturan methiye kısmında Paşa’nın adaletini, cömertliğini, cesaretini, aklını, cengâverliğini, kahrediciliğini, koruyuculuğunu, tabiatını, devlet adamlığını, gönlünün temizliğini, sözlerinin kuvvetini övmüştür. Başlıklara bakılırsa bu uzun övgü kısmı müstensihlerin çoğunu kasidenin Paşa’yı salt methetmek ya da sadrazamlığını tebrik için yazıldığını düşündürmüştür.³⁵ Oysa *Nef’î* kasidesine Hüsrev Paşa’nın

³⁴ Harmancı, Süheylî’nin hamilerini sayarken Sofu Mehmed Paşa’dan bahsetmez, bu sıhhatnamenin ve başlığında Sofu Mehmed Paşa’ya yazıldığı belirtilen manzumelerin Koca (Damad) Mehmed Paşa için kaleme alındığını söyler [... *Dîvânı*’nda bulunan on bir kaside, üç müseddes, bir müsemmen ve bir tercî’-bend şiirini Paşa için yazmıştır.] (Süheylî Ahmed bin Hemdem Kethudâ 2017: 8). Oysa Mısır valileri Mustafâ (K16, T4) ve Cafer (K33) Paşalar için de şiirler yazan şairin hem Sofu hem Damad Mehmed Paşa’ya manzume sunması mümkün görünmektedir. Üstelik bazı şiirlerin başlığında Sofu Paşa’ya yazıldığına dair bilgi de bulunmaktadır. Sofu Mehmed Paşa hakkında bilgi için bkz. Abdülkerîm b. Abdurrahmân, *Târîh-i Mısır*, Süleymaniye Ktp, Hekimoğlu Ali Paşa, no. 705, vr. 34b-37a ve Yûsuf el-Mellevânî 2000: 238. Damad Mehmed Paşa için bkz. Yûsuf el-Mellevânî 2000: 236-7 ve Ak 2003: XXVIII/504-5. Sofu ve Damad Mehmed Paşalar hakkında bilgiye ulaşmamı sağlayan Özen Tok’a müteşekkirim.

³⁵ Tuğluk da kasidenin Hüsrev Paşa’nın vezaretini tebrik için yazıldığını belirtir (Tuğluk 2010: XLII/57).

“afiyet bulmasına” hamd ederek başladıktan ve bu olumlu olayın âlem üzerindeki etkilerini anlattıktan sonra iyileşip divana katılmasıyla yaşananları anlatır. Buna göre Dîvân-ı Hümâyün yine taze revnak bulmuş, erkân-ı saadet yine hurrem olmuştur. Devlet yine evvelki makamında karar etmiş, fitne uyuduğundan cihan yine asude olmuştur. Anlaşılan Hüsrev Paşa hastalığından dolayı bir müddet Dîvân-ı Hümâyün toplantılarına katılamamış, Nef’î de bu kurulun en önemli üyesinin iyileşmesinin etkilerini anlatırken bu hususa da yer vermiştir. Nef’î’nin kasidesini diğer sıhhatnamelerden farklı kılan bir diğer özellik de fahriye bölümünün uzunluğudur. Şair öncelikle Paşa’yı övmeye hiçbir şairin gücünün yetmeyeceğini belirtip kendi eksikliği için özür diler. Daha sonra bu işi hakkıyla biri yapabilseydi bunun yine kendisi olacağını söyleyip şairliğinin övgüsünü yapar. 14 beyitlik bu kısımdan sonra gelen dua bölümünde kasidenin başında değinilen sıhhat bahsine geri dönülür. Şair insan vücudunun zaman zaman hastalık çektiği zaman zaman da sağlıklı olduğu gerçeğini hatırlattıktan sonra³⁶ Paşa’nın daima sağlıklı olması için dua eder:

Tâ ki ahkâm-ı ‘anâsırla vücûd- ı insân
Gâh sıhhatde ola gâh çeke renc ü elem

Dâ’imâ devlet ü ‘izzetle geçe evkâtı
Ola sıhhatde selâmetde vücûdı her dem (Nef’î, K40/50-51)

Ancak Nef’î’nin sıhhatnamesi bu beyitlerle son bulmaz. Şair Hüsrev Paşa’nın Erzurum’u fethettiği gibi Horasan’ı da alması için dua eder:

Arz-ı Rûm’ı nice feth etdi ise devlet ile
Eyleye memleket-i Rûm’a Horâsân’ı da zamm (Nef’î, K40/52)

Bu beyit kasidenin yazıldığı tarihle ilgili ipucu vermesi bakımından önemlidir. Zira Hüsrev Paşa 7 Muharrem 1038’de (6 Eylül 1628) “Genç Osman’ın kanını dava ederek isyan eden Erzurum Beylerbeyi Abaza Paşa (ö. 1044/1634)” (İlgürel 1988: I/11-2) üzerine sefer düzenleyerek Erzurum’u kuşatmış, 23 Muharrem 1038’de (22 Eylül 1628) Abaza’nın teslim olmasını sağlamıştır. Böylece “altı yıla yakın bir süredir devleti

³⁶ Aşkî ve Nef’î’nin dile getirdiği ve sıhhatin geçiciliği/bir varlığı bir yokluğu ile ilgili bu hakikate telhislerde de yer verilir. Metinler için bkz. Özel 2014: 142 ve Yıldız 2018: 117.

temelinden sarsan bu büyük isyanı bastır(an)” (İnalcık 1999: XIX/38) Hüsrev Paşa 1629 yılının temmuz ayında yeni bir şark seferine çıkar. Bu sefer esnasında Osmanlı ordusu Safevî ordusunu yenilgiye uğratıp 27 Şevval 1039’da (9 Haziran 1630) Hemedan’a girse de Bağdat alınamaz. Bu başarısızlıktan sonra nüfuz ve itibarı iyice sarsılan Hüsrev Paşa 29 Rebiülevvel 1041’de (25 Ekim 1631) görevinden azledilmiştir (İnalcık 1999: XIX/38-9). Dolayısıyla Nef’î’nin bu kasidesi Paşa’nın Erzurum’u teslim aldığı Eylül 1628’den azledildiği 1631 yılına kadarki süreçte kaleme alınmış olmalıdır.

Cem’î (ö. 1070/1659-60): “Rûz-nâmecî İbrâhîm Efendi İstanbul’da hastalıktan ifâkat buldukda virilmişdür” şeklinde başlıklandırılan bu sihhatname 15 beyitten oluşan bir kasidedir (K24). Ruznameci veya Ruznamçeci İbrâhîm Efendi (ö. 1047/1637) IV. Murâd’ın üzerinde etkisi olan ve güvendiği kişilerden biridir. Özellikle malî işlerde nüfuz sahibi olan İbrâhîm Efendi aynı zamanda IV. Murâd’ın en güçlü musahibi olmuş, etkisi sebebiyle bazı kaynaklarda “küçük hünkâr” olarak anılmıştır. Eflak voyvodası Matei Basarab’ı (salt. 1632-1654) rakibi Boğdan voyvodası Vasile Lupu (salt. 1634-1653) karşısında himaye etmesi ve böylece Basarab’ın “sınır ötesi” patronluğunu yapması da kaynaklarda zikredilir (Wasiucioneck 2019: 86-7). On yedinci yüzyılda “Venedik kâtibi ve fiili elçisi olan” (Rothman 2012: XL/39) Giovanni Battista Ballarino (ö. 1666), İbrâhîm Efendi’nin 1637 yılının ocak ayında (1046) hasta düştüğünü, Sultan’ın kendisini her gün ziyaret ettiğini ve şeyhülislam ile vezire (kaymakam) aynısını yapmasını emrettiğini söyler (Aktaran Wasiucioneck 2019: 87). Cem’î’nin sihhatnamesinin İbrâhîm Efendi’nin bu hastalığından sonra kaleme alınıp alınmadığı bilinmemektedir. Ancak ölüm tarihinin aynı yıl olması İbrâhîm Efendi’nin bu hastalıktan iyileşememe ihtimalinin daha yüksek olduğunu düşündürmektedir.

Cem’î kasidesine “Aristo-yı sâni” şeklinde nitelendirdiği İbrâhîm Efendi’nin sihhat ile divanı şereflendirmesine hamd ederek başlar. Onu “ukde-i gamda” yani hastalık hâlinde görenlerin inleyip ah çektiğini söyleyen şair bu dertli ve zavallı kimselerin duasının kabul olduğunu ve İbrâhîm Efendi’nin ayağa kalktığını belirtir. Bundan sonra birkaç beyitle muhatabın övgüsünü yapıp iyileşme haberinin halk üzerindeki olumlu etkilerinden bahseder. Sihhatname ve iyadetnamelerde Hz. Muhammed,

Hız. İsa, Hız. Eyyûb gibi peygamberlere hastalıkları veya şifa/can vericiliklerinden dolayı telmihler bulunabilmektedir. Cem'î de bu müjdenin etkilerini Hız. Yûsuf'un özlemiyle ağlamaktan kör olan Hız. Yakûb'un gözlerinin oğlunun gömleğinin kokusuyla açılması ile özdeşleştirir:

Niçe peyâm ki mânend-i bûy-ı pîrâhen
Güşâde eyledi çeşm-i 'alîl-i a'yânî³⁷ (Cem'î, K24/10)

Şair bu müjdeli haberle kendisinin geçirdiği değişimden de bahsetmiştir. Buna göre -muhatabının hastalığı esasında- şaşkınlık köşesinde gönlü kırık bir hâlde inleyen şair bu haberle defalarca hilal gibi şükür secdesi yapmış ve alnını eskitmiştir ki bu motif İyadetname ve sıhhatnamelerde çok kullanılır (Arslan 2002: XI/781; Nizam). Sıhhatname şairin İbrâhîm Efendi için ettiği duayla son bulur.

Beyânî (ö. 1075/1664-5): “Devletlü vezîr Siyâvuş Paşa Hazretleri çiçek çıkardukda söyledüğümüz gazeldür” başlıklı bu sıhhatname 11 beyitten oluşan bir müzeyyel gazeldir (G95).³⁸ Beyânî, IV. Mehmed (salt. 1648-1687) döneminin sadrazamlarından olan Siyâvuş Paşa'nın (ö. 1066/1656) hastalığını oldukça detaylı biçimde anlatır. Aslında çiçek (bazen kızamık) hastalığına yakalanmış muhataba yazılan sıhhatnamelerde bu hastalık, ismi ve görünüşünden dolayı olsa gerek detaylı tasvir edilmiştir (Arslan 2002: XI/786; Gökâl 2006: XIV/120). Bu gazeli diğer sıhhatnamelerden ve özelde çiçek hastalığına yazılmış manzumelerden ayıran nokta ise hastalığın uzun tasviriyle başlamasıdır. Şair hastalığı ve muhatabının hastalıkla değişen vücudunu “nahl, şükûfedâr, gonca, gül, şeb-nem, pîrâye” gibi kelimelerle 7 beyit boyunca tasvir eder ve ancak 8. beyitte hamd bölümüne geçer. Öncelikle Paşa'nın vücudunun bu hastalıkla bahara dönmesine şükredilir. Zira gazelin 2. beytinden anlaşıldığı üzere Siyâvuş Paşa bu hastalığa kış aylarında yakalanmıştır. Dolayısıyla bu sıhhatname hamdin sebebi bakımından da pek çok sıhhatnameden ayrılır (Nizam 2018: XXXIX/178-9). Buraya kadar gazelin iyileşme temennisini iletmek için mi yoksa iyileşmeyi tebrik için

³⁷ Tez çalışmasında “'alîl-a'yânî” şeklinde okunmuştur.

³⁸ Bu sıhhatnameden daha önce kısaca bahsetmişim (Nizam 2018: XXXIX/178-9). Ayrıca bkz. Özçelik 2014: 95-6. Özçelik, Beyânî ve Siyâvuş Paşa'yı farklı yüzyıllarda yaşayan aynı adlı zatlarla karıştırmıştır.

mi yazıldığı anlaşıl原因amamaktadır. Şairin 9. beyitte Paşa'yı hıfz ettiği için Allah'a şükretmesi iyileşmeden sonra yazıldığını gösterir. Beyânî son iki beyitte Paşa'nın sağlıklı bir ömür geçirmesi için dua eder. Gazelde pek çok sıhhatnamenin aksine hastalık ya da iyileşmenin şair ve halk üzerindeki etkileri ile Paşa'nın bir devlet adamı olarak övgüsüne yer verilmemiştir. Övgü Paşa'nın bu hastalıkla birlikte görüntüsüyle sınırlı kalır.

Siyâvuş Paşa, 22 Cemaziyelevvel 1050 (9 Eylül 1640) tarihinde silahdar ağalığından vezirlik verilerek kaptan-ı deryalığa getirilmiştir. Ayrıca ilki 4 Ramazan 1061 (21 Ağustos 1651) tarihinde bir ay yedi günlük süreyle, ikincisi 9 Cemaziyelevvel 1066 (5 Mart 1656) tarihinde iki kez sadrazamlık yapmıştır. İkinci görevi Paşa'nın iki ay sonra humma hastalığından ölmesiyle son bulur (Ak 2009: XXXVII/310-1). Dolayısıyla Beyânî'nin "o düstûr-ı kâm-kâr" için yazdığı gazelini Paşa'nın vezir olduğu 22 Cemaziyelevvel 1050 (9 Eylül 1640) tarihinden sonra yazdığı anlaşıl原因maktadır. Sadrazamlığına dair hiçbir gönderme olmaması, sıhhatnamenin Siyâvuş Paşa'nın kaptan-ı deryalıktan sonra yaptığı kubbe vezirliği ve çeşitli eyaletlerdeki beylerbeyliği görevleri esnasında yazıldığını düşündürmektedir.

Nâzîk (ö. 1098/1686): 3 beyitten oluşan bu tarih kıtası (T8) "Hazret-i müftî-i zemânuñ" sıhhat bulması üzerine kaleme alınmıştır. Nâzîk bu olaya tüm cihanın sevindiğini hatta meleklerin bile mutlu olup bunu kutlamak için yeryüzüne indiğini söyler. Bu kutlu müjdeye tarih olarak ise "Devlet-i bür'-i tâm"³⁹ terkibi söylenmiştir. Buna göre söz konusu olayın 1084 (1654-5) yılında gerçekleştiği anlaşılır ki bu tarihte şeyhülislamlık makamında Çatalcalı Alî Efendi (ö. 1103/1692) vardır. Alî Efendi bu göreve 14 veya 15 Zilkade 1084 (20 veya 21 Şubat 1654) tarihinde getirilmiştir (Mehmed Süreyya 1996: I/252; İpşirli 1993: VIII/234). Dolayısıyla isim verilme de hastalanıp sıhate kavuşan kişi o olmalıdır. Divanda Alî Efendi'nin 1080'de (1669-70) cami yaptırmasına da düşülen bir tarih kıtası (T5) da bulunmaktadır ki bu cami bugün de Şeyhülislam Çatalcalı Ali Efendi Camii adıyla Çatalca'da bulunmaktadır. Bu arada sıhhatle ilgili tarihin Alî Efendi'nin atandığı zilkade ayından önce yazılması da ihtimal dâhilindedir. Bu durumda muhatap bir önceki

³⁹ İlgili çalışmada "Devlet-i ber' tâm" olarak okunmuştur.

şeyhülislam Minkârîzâde Yahyâ Efendi'dir (ö. 1088/1678). Şeyhülislamlığının son dönemlerini hastalıkla geçiren, bu nedenle padişaha refakat edemeyen hatta zaman zaman fetva bile veremeyen Yahyâ Efendi bu sebeple emekliye sevk edilmiştir (İpşirli 2005: XXX/114).

Ahmed Yârî (ö. 1100/1688-9): 29. beytinden Nakibüleşraf Kudsîzâde Mehmed Şeyhî Efendi (ö. 1085/1674-5) için yazıldığı anlaşılan kaside biçimindeki bu sıhhatname (K33) 65 beyittir. "Peygamber soyundan gelenlerle ilgilenmek üzere kurulan teşkilâtın sorumlusu" olan nakibüleşraflardan (Buzpınar 2006: XXXII/322) biri olan Kudsîzâde, Nişâncîzâde Kudsî Mehmed Efendi'nin oğlu olduğu için bu adla anılmıştır (Aksoyak 2013). "Zamanla Osmanlı hiyerarşisinde önemli yer edinen nakibüleşraf genellikle sâdât arasından ve ilmiye mensuplarından seçilirdi" (Buzpınar 2006: XXXII/323). Kudsîzâde de düzenli bir eğitim görerek ilmiye sınıfında müderrislik ve kadılık görevinde bulunmuş, Anadolu kazaskerliğinden sonra 1067'de (1656-7) nakibüleşraflık görevine getirilmiş ve on sekiz yıl bu görevde kalmıştır. Aynı zamanda şair de olan Kudsîzâde kaynaklarda bilgili, cömert ve merhametli olmasıyla anılır (Aksoyak 2013). Kendisi de ilmiye sınıfına mensup bir kadı olarak iyi bir eğitim alan Yârî (Ahmed Yârî 2013: 21-7) sıhhatnamesini oldukça sanatlı bir üslupla ve diğer sıhhatnamelere göre farklı kelime kadrosuyla kaleme almıştır.

Sıhhatnamenin ilk bölümü türün özelliklerine uygun şekilde muhatap iyileştiği için duyulan sevinci anlatır. Şair kasidesinin oldukça uzun tutulmuş methiye bölümünde muhatabını konumuna uygun şekilde över. Mehmed Efendi'nin fazl u kemali, akl u ilmi, hilm ve edebi, ilm ü hikmeti, ehl-i sühan olması, cömertliği uzun tamlamalar, Arapça-Farsça kelimeler ve sanatlı söyleyişlerle övülür. Son derece uzun tutulan bu övgü bölümünden sonra şair meramını kasidesinin türüne uygun kelime kadrosuyla dile getirir. Öncelikle muhatabının "abd-i kemterîn"i olduğu için şükreden Ahmed Yârî son derece üzüntülü ve sıkıntılı bir durumda olduğunu belirtir. Hamisinin lütfunu tabibe, kendisini ise -Aşkî ve Mesîhî gibi- huzursuz bir hastaya benzeten şair hamisinin bir sözüyle sıhhat-yâb olacaktır. Daha sonraki beyitlerde unutulduğundan, gurbette yalnız kaldığından şikâyetçi olan şairin bu sözleri mecazen lütuftan uzak kalmasını anlatıyor olabileceği gibi şairin merkezde bir mansıp istemesi

olarak da yorumlanabilir. Kaynaklarda hayatı hakkında detaylı bilgiye ulaşamayan Yârî'nin divanındaki bilgilerden İstanbul dışında Bozcaada, Gelibolu, Edirne, Babaeski, Üsküp ve Prizren'de çeşitli vesilelerle bulunduğu anlaşılmaktadır (Ahmed Yârî 2013: 27). Manzumelerinde de "zaman zaman gurbet hayatından, zorluklarından ve kimsesiz kalışından söz e[tmıştır]." (Ahmed Yârî 2013: 28). Şair unutulmama/hatırlanma isteğini dile getirdikten sonra cömert olmayı Allah'ın dünyayı gündüz güneş gece ay ile aydınlatması ve sıhhat cevherinin hükmi-anasırla insan vücudunu değerli kılması ile özdeşleştirir. Cömertliğin insana sıhhat bahşedilmesiyle anlatıldığı bu beyitten sonra Kudsîzâde Mehmed Şeyhî Efendi'ye daima sağlıklı olup musibetlerle karşılaşmaması ve devlet ü ömrünün artması duasını eder. Böylece methiye ile meramın dile getirildiği kısım kasidenin görünürdeki yazılma sebebine bağlanmış olur. Muhatabın hastalığının bir meramı dile getirmede kullanılmasının en açık örneğini oluşturan bu sıhhatnamede şair hastalığın ismi, etkileri vb. ile ilgili hiçbir bilgi vermemiştir.

Yârî'nin divanındaki bir diğer sıhhatname kıtaat bölümünde yer alır. 3 beyitten oluşan bu manzume (Kt68) "Der-âfiyet-yâbî-i Hazret-i Mahdûm" başlığını taşır. Yârî bu manzumeyi Mahdûm adlı zatın⁴⁰ hummadan iyileşmesi üzerine kaleme almıştır.

Nesîb Dede (ö. 1126/1714): Sultan III. Ahmed'in çiçek hastalığını atlatması üzerine yazıldığı anlaşılan 4 beyitlik bu manzume (T32) divanda tevarih arasında yer alsada tarih düşürülen bir beyte rastlanmamaktadır. Şair mahşere kadar saltanat tahtında ber-karâr etmesi için dua ettiği Sultan'ın birkaç gün boyunca çiçek hastalığına tutulduğunu söyler ve daima sıhhatli olması için dua eder. *Târîh-i Râşid*'de 1120 (1708) yılının olayları arasında III. Ahmed'in bu hastalığıyla ilgili detaylı bilgi

⁴⁰ Yârî'nin divanında Mahdûm adlı şairin gazellerine nazireler (G504, G609) bulunmasından dolayı (Ahmed Yârî 2013: 218) adı geçen kişinin bu şair olduğu düşünülmüştür. Mahdûm adlı bu zat ile ilgili görüşler için bkz. Nizam 2018: XXXIX/179-80. Yârî sözlerini hikmetli olması bakımından Bû Alî'ye benzettiği Mahdûm'un iyileşmesini müjdelere. Daha önce Bû Alî ile kastedilenin ünlü nahiv âlimi Ebû Alî el-Fârisî (ö. 377/987) olduğunu düşünmüştüm; ancak *Yârî Divanı*'nda İbn Sînâ -ki ön adı Ebû Alî'dir- hikmetli söz söylemesi yönüyle pek çok kez anılmış, hatta Yârî bir şair olarak kendini İbn Sînâ ile özdeşleştirmiştir (bkz. K15/12, 48; K27/23; K43/16; K46/10). Dolayısıyla burada da Mahdûm ile Ebû Alî el-Fârisî değil İbn-i Sînâ arasında bir benzerlik kurulmaktadır.

verilmiştir. Buna göre Sultan Karaağaç Bahçesi'nde ikamet ederken çiçek hastalığına yakalanınca Sadrazam Çorlulu Ali Paşa (ö. 1123/1711), Şeyhülislam Ebezâde Efendi (ö. 1126/1714) ve Baştabib (Yenibahçeli) Mehmed Efendi (ö. 1135/1723) başta olmak üzere müslim ve kefereden pek çok tabip bir araya gelip uygulanacak tedavi ve tertip edilecek ilaç için istişare ederler. Râşid (ö. 1148/1735) tedavide "Mısra': Terdir mizâc-ı nâzük-i gül sıklet olmasın" mülahazasıyla son derece ihtiyatlı ve mutedil davranıldığını belirtip Sultan'ın ifâkatine kadar tüm doktorların sarayda beklediğini söyler. Müellif, Nesîb Dede gibi Sultan'ın bu illetinin "birkaç gün" sürdüğünü belirtmiştir (Râşid Mehmed Efendi ve Çelebizâde İsmâil Âsım Efendi 2013: II/793-4). Padişah'ın, hastalığının kırkıncı gününde tamamen iyileştiğini söyleyen Fındıklılı Mehmed Ağa (ö. 1139/1726-7) ise *Nusretnâme*'de onun rebîülahirin ilk gününde çiçek hastalığından dolayı bir süredir yatakta olduğunu ancak aynı ayın üçüncü günü, iyileştiği için cuma namazına gittiğini söyler (Topal 2001: 706). Bu ifadelerden III. Ahmed'in 1708 yılının haziran ayı sonlarında iyileştiği, dolayısıyla manzumenin bu tarihlerde yazıldığı anlaşılmaktadır.⁴¹

III. Ahmed'in çiçekten değil ama hummadan iyileşmesi üzerine yazdığı bir sıhhatnamesi⁴² de bulunan Râşid, tarihinde bu olayı anlatırken sıhhatnamelerde kullanılan motiflerden de yararlanmıştı. Örneğin Sultan'ın bu hastalıkla görünüşünü "eser-i 'illet hâric-i beden-i nâzenînlerinde âşkâr ve cism-i latîfleri çiçekli hârâdan nümü-dâr oldu." (Râşid Mehmed Efendi ve Çelebizâde İsmâil Âsım Efendi 2013: II/793)

⁴¹ *Târîh-i Râşid*'de kesin bir tarih verilmese de anlatılan olaylar (hastalığın öncesi ve sonrasında yaşananlar) takip edildiğinde III. Ahmed'in 1 Rebiülahir 1120 (20 Haziran 1708) ile 13 Cemaziyelevvel 1120 (31 Temmuz 1708) arasındaki bir tarihte hastalandığı anlaşılmaktadır. Râşid, Sultan'ın birkaç günde iyileştiğini söylediği için bu tarih Fındıklılı'nın dedikleriyle uyuşur; ama hastalığın süresi konusunda arada ciddi bir fark vardır.

⁴² *Sihhat-nâme ve Sûr-ı Hitâna Müte'allik Kasâ'id*'de 48 beyit hâlinde kayıtlı olduğu için (bkz. Topkapı Sarayı Müzesi Ktp. Revan no. 826, vr. 3b-5a) sıhhatnamelerle ilgili çalışmalarda bu manzumenin beyit sayısı 48 olarak verilmiştir (Arslan 2002: XI/777; Gökalp 2006: XIV/116). Şairin divanında ise bu sıhhatname (K5) 52 beyit olarak yer alır. Divanda mecmuada bulunmayan beyitler olmakla beraber bazı beyitlerde farklılıklar göze çarpar. Anlaşılan şair divanını tertip ederken manzumeyi gözden geçirmiştir.

şeklinde tarif eden vakanüvis bu hastalığın cihan üzerindeki etkilerini ve halkın yaşadıklarını ıyadetnamelere benzer şekilde şöyle anlatır:

“Fitrat-ı ‘aliyyeleri üzre şehriyâr-ı ma‘delet-perver hazretlerinin râhatları râhat-ı ‘ibâdullâha mevkûf ve himmetleri istirâhat-ı kâffe-i berâyâyâ masrûf olduğu ‘âmme-i ‘âlemiyân ‘indinde ma‘lûm u ma‘rûf olmak hasebiyle, mizâc-ı hümâyûnlarına ‘ârız olan hâlet-i ihtilâl sıhhat-i vücûd âsâyiş-i kâ‘inâta ihtilâl virüp bî-gâne-i huzur u hvâb esîr-i firâş-ı hüzn ü ıztırâb olmuşlar iken, lillâhi'l-hamd cenâb-ı Hudâvend-i Kerîm ü Rahîm eb-i müşfikleri mesâbesinde olan zât-ı hümâyûndan ‘ibâdullâhu yetîm etmeyüp ‘urza-i huşkî-i ‘illet olan rişte-i nahl-i vücûd-ı nâzeninlerinde sirişk-i çeşm-i du‘â-yı müslimîn ile terâvet-i tâze hâsıl ve birkaç gün âsitâne-i mizâc-ı ‘âlilerine tereddüd eden ‘illet mâye-i sıhate vâsıl oldu.” (Râşid Mehmed Efendi ve Çelebizâde İsmâil Âsım Efendi 2013: II/794)

Bu durum olayların ister edebî ister tarihî/siyasî bağlamda ele alınsın, metnin türünden ve biçiminden bağımsız olarak belli bir gelenek dâhilinde kaleme alındığının göstergesidir. Müverrih, şair ve/veya münşiler -ki çoğunlukla aynı kişidirler- belli bir konuyu benzer içerik, yapı ve söyleyiş özellikleriyle anlatmakta, dolayısıyla metinlerinde ortak bir söylem kullanmaktadırlar. Râşid de söz konusu padişahın hastalanma veya iyileşme süreçlerini aynı gelenek içinde oluşturulan sıhhatname, ıyadetname, duaname, telhis gibi farklı biçimlerdeki (manzum ve mensur) metinlere paralel bir şekilde anlatmaktadır.⁴³

Nesîb Dede'nin manzumesine geri dönülecek olunursa, şairin 3. beyitte padişahın “mîve-i dil ya'nî bir şeh-zâde” niyaz ettiğini söyleyip matlubına ulaşması temennisinde bulunduğu görülür. Son beyitteyse bu duasını mecaz, tenasüp ve benzetmelerle çiçek hastalığıyla özdeşleştirerek tekrar eder:

Nesîbâ böyledir şimdi du‘âmuz her şebân rûzî
Nihâl-i saltanat açdı çiçek Hak mîve-dâr itsün (Nesîb, T32/4)

⁴³ Bu konuda detaylı bilgi ve alıntıyı diğer metinlerle karşılaştırmak için bkz. Nizam.

Manzumenin içerdiği bu dualar bakımından diğer sıhhatnamelerden farklı olmasının nedeni içinde bulunulan koşullarda aranmalıdır. Zira Râşid'in tarihinden de takip edilebildiği üzere III. Ahmed bu hastalığa yakalanmadan önce üç sene içerisinde beş şehzadesini kaybetmiştir.⁴⁴ Dolayısıyla Nesîb Dede son beytinde bu iyileşmenin, en son birkaç ay önce iki oğlunu kaybeden ve yaşayan hiçbir şehzadesi bulunmayan Sultan için şehzade sahibi olmak gibi güzel bir olaya vesile olmasını temenni etmektedir.

Dürrî (ö. 1135/1722): Daha önce III. Ahmed'in çiçekten iyileşmesi üzerine yazdığı bir sıhhatname kasidesi (K7)⁴⁵ tespit edilen Dürrî'nin⁴⁶, Süleymaniye Ktp. Esad Efendi 3409 numaradaki divanında başka sıhhatnameleri de kayıtlıdır. Bunlardan ilki, sözü edilen kasidenin hemen yanında, der-kenarda (10b) yer alır ve 2 beyitten oluşan bir kıtadır (Kt9). Burada şair, adını anmadığı muhatabına -ki muhtemelen III. Ahmed'dir- yine adını vermediği hastalıktan iyileşme temennisini "zülâl-i şerbet-i sıhhat" ile "ter-mizâc olması", ömrü boyunca ilaca ihtiyaç duymaması dualarıyla birlikte iletir.

⁴⁴ Râşid'in verdiği bilgilere göre III. Ahmed'in ilk çocuğu 1116'da (1704) dünyaya gelen Fatma Sultan'dır. İlk şehzadesi Mehmed ise 1117'de (1705) doğar. Bundan sonra Padişah'ın çiçek hastalığına tutulmasına kadar sırasıyla İsâ, Alî, Hatîce, Rukiye, Selîm, Murâd, Zeyneb ve Ümmü Gülsüm adlı çocukları dünyaya gelir. Hastalığı esnasında sadece Fatma ve ikizler Zeyneb ile Ümmü Gülsüm Sultanların hayatta olduğu anlaşılıyor. Bkz. Râşid Mehmed Efendi ve Çelebizâde İsmail Âsım Efendi 2013: II/735-93.

⁴⁵ Makale değerlendirme aşamasında iken *Dürrî Divanı* yayımlandı. Divandaki manzumelerin sıra numaraları bu yayın esas alınarak verilmiştir.

⁴⁶ Arslan ve Gökalp bu sıhhatnamenin 29 beyit olduğunu belirtmişlerdir (Arslan 2002: XI/777, 790; Gökalp 2006: XIV/115); ancak divanda kaside 31 beyit hâlinde kayıtlıdır. Dipnotundan anlaşıldığı kadarıyla Arslan divanı görmemiş, metni Nüzhet Ergun'un *Türk Şairleri* adlı eserinden tespit etmiştir. *Dürrî Divanı*'nın neşrinde de kasidenin *Sihhat-nâme ve Sûr-ı Hitâna Müte'allik Kasâ'id* adlı mecmuada 29 beyit hâlinde kayıtlı olduğu, divanda ise 30 beyit olarak tespit edildiği söylenmiştir (Dürrî Ahmed Efendi 2020: 20, 74. dipnot). Oysa bu kaside söz konusu mecmuada bulunmamaktadır ve divanda 31 beyit hâlinde kayıtlıdır. Araştırmacı mahlasın da yer aldığı 30. beyti atlamıştır.

Divanda yer alan bir diğer sihhatname 4 bendden oluşan bir şarkıdır (Mr2).⁴⁷ Dürrî manzumesine “hünkârım” şeklinde seslendiği muhatabının -ki yine III. Ahmed olmalıdır- cemalini nihayet görebildiği için hamd ederek başlar. Sultan her ne kadar “bir zaman” hastalık çekse ve bu esnada melekler bile ağlasa da sonunda “hilat-i sihhat”i giymiş ve böylece onun yüzünü görenler hayran olmuştur. Manzume sultan için yazılan “sihhat-nâme”nin “ser-levha-i âfâka unvân ol[masına]” hamd edilerek bitirilmiştir.

Dürrî 6 bendden müteşekkil müseddesine (Md8) ise yine adını vermediği ama III. Ahmed olması kuvvetle muhtemel “hünkâr”ın iyileşmesine hamd ederek başlar. Şair pek çok sihhatname yazarının yaptığı gibi muhatabını övmüş, onun hastalanmasıyla tüm cihanın kederlendiğini ve iyileşmesi için dua ettiğini söylemiştir. Sonrasında kendi ettiği dualardan bahseden Dürrî, gücü olsa sadaka da vereceğini söyleyip bu iyileşmenin şükrânesi olarak padişahıtan kendini ihya etmesini ister.

Dürrî'nin divanında bulunan iki manzume (Mr3 ve Mr4) ise III. Ahmed'in hastalık/iyileşme sürecini Sultan'ın ağzından anlatması bakımından dikkat çekicidir. “Güfte-i Dürrî be-lisân-ı Sultân Ahmed Han” ile “Velehu” şeklinde başlıklandırılan ve sırasıyla 4 ve 5 bendden

---

⁴⁷ İlgili neşirde manzume murabbalar arasında neşredilmiştir. Yazma nüshada “Şarkı-i Dürrî” şeklinde başlıklandırılan (bkz. 46a) sihhatnamenin kafiyeleşmesi de şarkı nazım şekline uygundur (abab cccb dddb eeeb). Haluk İpekten, murabbaların zaman zaman alışılmış murabba kafiyeleşmesinin dışında (bu manzumenin kafiyeleşmesi gibi) kafiyeleşebileceğini, ancak bu durumun az sayıda ve çoğunlukla Tanzimat'tan sonra görüldüğünü belirtir (İpekten 2015: 85). Dolayısıyla Tanzimat'tan çok önce yazılmış bu manzumeyi murabba yerine, başlığında belirtildiği gibi şarkı olarak değerlendirmek mümkündür. Üstelik şarkıların aşk konusu dışında “övgü, gününü gün etme, mimari, nevrüz ve bayram” gibi konularda da yazılabildiği bilinmektedir (bkz. Hancı 2009: 94). Burada da Dürrî, nevrüz ve bayram konulu şarkılar gibi hayatın içinden ve olumlu bir olaydan (padişahın iyileşmesi) bahsetmektedir. Yine şairin aşağıda bahsedilecek ve Sultan Ahmed'in ağzından yazılmış manzumelerinin de neşirde söylendiği gibi murabba değil şarkı olduğu iddia edilebilir. Aynı durum Sa'dî'nin sihhatnamesi için de geçerlidir. Önce Arslan, sonra Gökâlîp bu manzumeyi murabba olarak nitelendirilmiştir (Arslan 2002: XI/777; Gökâlîp 2006: XIV/116). Aynı nedenlerden ötürü çalışmanın sonundaki tabloda Sa'dî'nin manzumesinin nazım şekli şarkı olarak gösterildi.

oluşan bu manzumeler “Yâ İlâhî” hitabıyla başlar. Buna göre her iki manzumede de Sultan hastalık sürecinde yaşadıklarını anlatıp iyileşmesini sağladığı için Allah’a şükretmektedir. İlk manzumede (Mr3) yer alan “Gül-bün-i cismüm çiçekler açdı ol sevdâ ile” ve ikincisindeki (Mr4) “Harâretten çiçekler açdı yir yir gülşen-i cânım” şeklindeki dizelerden şarkıların Sultan’ın çiçek hastalığını atlatması üzerine yazıldığı anlaşılmaktadır. İkinci manzumenin son bendinin son iki dizesi ise şöyledir:

Vücûdumla⁴⁸ yine oldı müşerref taht-ı Osmânî

Şifâ buldum helâk olsun ‘adû-yı nâ-be-sâmânum (Dürrî, Mr4/V)

Manzumelere genel olarak bakıldığında Dürrî’nin Sultan’ı onun ağzından cürm ü isyanı çok olan, hastalıktan zayıf düşmüş, sabrı kalmamış, elem dolu/mahzun, bülbül gibi figan eden bir hasta olarak anlattığı görülür. Hatta bu hastalık/ateş Sultan’ı o kadar rahatsız etmektedir ki fırsat bulsa kendini -serinlemek için olsa gerek- denize bile atacaktır. Dolayısıyla hastalıktan bî-tâb düşmüş bir sultan imajı çizilmiştir. Bu durum manzumelerin muhatabının bir yönüyle Allah olmasından kaynaklanıyor olmalıdır. Zira Allah’a şükür/teşekkür etmek için yazılan bu manzumelerde hastanın çaresizliği, buna mukabil Allah’ın şifa verme nimetiyle büyüklüğü vurgulanmıştır. Dürrî’nin III. Ahmed’in hastalığını yine onun ağzından anlatma tekniğini kullanması da böyle bir anlatıma olanak sağlamıştır. Cevrî’nin (ö. 1065/1654) kendi hastalığından bahsettiği bir sıhhatnamesi (K55) bulunmakla birlikte Dürrî’nin kendinden başka bir hastanın (özellikle bir padişahın) sesiyle/birinci tekil şahıs anlatımıyla sıhhatname yazması orijinal bir durumdur.

Fâ’ik/Fâyık (ö. 1127/1715[?]): *Dürrî Divanı*’nın Süleymaniye Ktp. Esad Efendi 3409 numarada kayıtlı nüshasında 11a’da sol yan boşlukta “Târîh-i sıhhat-nâme-i hümayûn” başlığıyla Fâ’ik adlı bir şaire ait bir tarih kıtası kayıtlıdır.⁴⁹ 5 beyitten oluşan bu kıtada III. Ahmed’in “illet-i eşkûfe”den hasta olduğu, tabiplerin hayrette kaldığı, sonunda Allah’ın lütfuyla Sultan’ın iyileştiği söylenip tarih düşürülür:

⁴⁸ İlgili neşirde “vücûdunla” şeklinde okunmuştur.

⁴⁹ Bu manzumeye *Dürrî Divanı*’nın neşirinde yer verilmemiş ya da böyle bir şiirin varlığından bahsedilmemiştir.

Gülistân-ı du'â bülbülleri Fâyık didi târîh
Çiçekden bûy-ı sıhhat viridi Sultân Ahmed'e Mevlâ

III. Ahmed'in 1120'de (1708) çiçekten iyileşmesi üzerine yazılan bu kıtanın müellifi Fâ'ik'in kimliği meçhuldür. Kaynaklarda on sekizinci yüzyılda yaşamış aynı mahlaslı şairlerden bahsedilmektedir.⁵⁰ Söz konusu şairin Nâbî'nin (ö. 1124/1712) yakın akrabası olan ve divanında çeşitli konularda tarih manzumeleri bulunan Fâ'ik Mahmûd (ö. 1127/1715)⁵¹ olma ihtimali diğerlerine göre yüksektir. Zira Fâ'ik Mahmûd II. Mustafâ'nın (salt. 1695-1703) cülusu, III. Ahmed'in doğumu, Râmî Mehmed Paşa'nın (ö. 1119/ 1708) reisülküttap ve sonrasında sadrazam oluşu gibi önemli olaylara pek çok tarih düşürmüştür. III. Ahmed'in iyileşmesini konu alan bu manzumenin şairin divanında yer almadığı da belirtilmelidir.

İzzet Alî Paşa (ö. 1147/1734): Farsça olarak kaleme alınmış olan tesdis-i mütekerri biçimindeki bu sıhhatname (FTs1) 6 bendden oluşur. Şair, Hâfız-ı Şirâzî'ye (ö. 792/1390) ait bir gazelin⁵² "Senin tenin tabiplerin

⁵⁰ Bunlar Gürcüzâde Osman Fâ'ik (ö. 1151/1738-9), Sarıhatıpzade Ahmed Efendi'nin oğlu olan Fâ'ik (ö. ?), mutasavvıf Ahmed Fâ'ik (ö. ?) ve Mahmûd Fâ'ik'tir (ö. 1127/1715). Bazıları hakkında çok fazla bilgi bulunmayan bu şairler için bkz. TEİS (<http://teis.yesevi.edu.tr/>); Azlal 2013 ve Koçak 2006.

⁵¹ Hayatı ve tarih manzumeleri hakkında ayrıntılı bilgi için bkz. Koçak 2006: 3-16, 57-61.

⁵² Hâfız'ın yine bir sıhhatname örneği olduğu anlaşılan gazeli 7 beyitten müteşekkildir. Şair bütün dünyanın selametinin muhatabının selametine bağlı olduğunu söyleyip ona tabiplere ihtiyaç duymadan selamet diler ve hastalık/zarar/kaygıdan uzaklık duasında/temennisinde bulunur. Ona kem gözle bakan düşmanın gam ateşinde yanmasını diler. Hâfız, muhatabının şifasının kendisinin ilaç saçan sözü olduğunu, şeker veya gülsuyundan bir ilaca ihtiyaç duymayacağını söyleyerek gazelini bitirir. Bu gazel için bkz. Şirâzî 1992: 230-1. Metnin orijinali için bkz. [https://ganjoor.net/hafez/ghazal/sh106/\(20.07.2020\)](https://ganjoor.net/hafez/ghazal/sh106/(20.07.2020)). Gazelin Sûdî (ö. 1007/1599[?]) ve Şem'î (ö. 1011/1602-3[?]) tarafından yapılan şerhleri için bkz. Daşdemir 2019: 44-5; Şahin 2015: 269-70. Şem'î gazelde "serv-i sehâ" olarak anılan bu kişinin şairin memduhu olduğunu belirtir. Beyitlerin şerhini yaptıktan sonraysa hocasından Hâfız'ın çok cömert bir sahib-devlet dostunun sağlığını biraz bozulduğunu, şairin iyadete gittiğinde bu gazeli yazıp ona iletmiş olduğunu söyler. Mevlânâ'nın (ö. 672/1273) *Mektûbât* ve Kırmılı Hafız Hüsâm'ın (ö. on beşinci yüzyıl) *Teressül* adlı eserlerinde Farsça ıyadename örneklerinin bulunduğu bilinmekteydi (bkz. Nizam). Hakîm Şâh'ın daha önce bahsedilen tarih manzumesi ile birlikte Hâfız ve İzzet Alî Paşa'nın bu sıhhatnameleri Farsça sıhhatname geleneğinin

nazına muhtaç olmasın / Senin nazik vücudun zarar ziyandan incinmesin"⁵³ anlamına gelen matla beytini nakarat olarak kullanmıştır. İzzet Alî Paşa sıhhatnamesinin başında "Vezîr-i mohteremâ (Ey muhterem vezir)" şeklinde seslendiği ve adını belirtmediği vezire mizacında asla yorgunluk olmaması, tabiatının hastalıktan zayıf ve çaresiz kalmaması, düşmanının itibarının olmaması, Allah'ın onu şerefte daim edip nimetlere gark etmesi ve bütün uzuvlarını dertten uzak tutması, hep selamette olması, temiz cevherinin tüm kötü düşüncelerden emin olması vb. için dua eder. Dolayısıyla manzume aynı zamanda bir duaname örneğidir. Manzumenin son bendinde şairin bir gece Hâfız'dan fal açtığına sır kapısının açılıp karşısına bu iki mısraın çıktığı bilgisini vermesi, sıhhatnamenin belirli bir hastalanma durumu yerine muhataba genel olarak sağlık ve selamet temennisi için yazıldığını düşündürmektedir. Zaten şiir boyunca herhangi bir spesifik hastalıktan/olaydan bahsedilmemiştir. Za'fî-i Gülşenî'nin sıhhatnamesine bu anlamda benzeyen manzumenin duaname özelliği göstermesi de bundandır.

Seyyid Vehbî (ö. 1149/1736): III. Ahmed'in hastalıktan iyileşmesi üzerine yazılan bu uzun sıhhatname (K76-81)⁵⁴ 304 beyitten oluşan bir

---

şimdilik tespit edilen ilk örnekleridir. Öte yandan Hâfız'ın ıyadete bu gazelle gitmesi hastaya hediye götürme âdetinin sadece Türklere özgü olmadığını göstermektedir.

⁵³ İzzet Alî Paşa'nın divanının neşrinde, beyitte geçen "be-nâz" ifadesi "niyâz" şeklinde okunduğundan anlam da ona göre verilmiştir.

⁵⁴ *Seyyid Vehbî Divanı* üzerine yapılan tez çalışmasında bu sıhhatnamenin altı ayrı manzume olduğu zannedilmiş ve ayrı başlıklar altında okunmuştur. Bu durumun divanın bazı nüshalarında sıhhatnamenin bölümlerinin küçük boşluklarla ayrılmasından ve sonradan buralara müstensihler tarafından eklendiği anlaşılan "Kaside" veya "Der-sitâyiş-i Sultân..." vb. başlıklardan kaynaklandığı anlaşılmaktadır. Ancak bu altı metin de aynı vezindedir (mef'ûlü / mefâ'ilün / fe'ûlün) ve aralarında konusal bütünlük bulunmaktadır. Zaten eserin TSMK E.H. 1640/1'de ve Süleymaniye Ktp. Hamidiye no. 1124'te kayıtlı nüshalarında da bunlar aynı başlık altında ve bir arada verilmiştir. Ayrıca TSMK Revan no. 833'te *Sihhat-nâme* adıyla kayıtlı 14 varaklık küçük mecmuada bulunan iki sıhhatnameden biri bu sıhhatnamedir. (Diğeri divanla ilgili tez çalışmasında K15 olarak yer alan sıhhatnamedir. Bu manzume III. Ahmed'in adı anılmayan hastalıktan ifâkati için yazılmıştır.) Mecmuada söz konusu sıhhatname "Secde-güzârî-i hâme-i siyeh-'imâme der-zemîn-i sahîfe-i sıhhat-nâme berây-ı şükrâne-i ifâkat-i cân-ı cihân ve rûh-ı cihâniyân şehriyâr-ı şevket-câme edâma'llâhu Te'âlâ [ömrehû] bi's-sihhati ve's-

mesnevidir. Seyyid Vehbî manzumesine klâsik şekilde Sultan'a şifa verdiği için Allah'a hamd ederek başlar. Şair, Padişah'ın rahatsızlığıyla insanların ve rüzgârdan buluta çölden denize tüm cihanın eleminden hastalandığını hatta delirdiğini "dimâğı muhtel, cismi mu'tell, döşek esîri, bî-cân" vb. ibarelerle anlatır. O kadar ki dünya âdeta hastaneyeye dönmüştür. Daha sonra Padişah'ın iyileşmedikçe âlemin rahat bulamayacağını kendi ifadesiyle "temsil"lerle anlatmaya başlar. Nasıl ki aynada bulanıklık/kir olduğunda suretin güzelliği görülemezse ya da gözbebeği hastalıklı olduğunda kirpikler gözü güzel göstermeye yetmiyorsa, suyun kaynağı bulanık olunca dalgalar da duru olamıyorsa, mihrabın yeri yanlış olduğunda kible de bulunamıyorsa, güneş tutulması dünyanın düzenini etkiliyorsa, kalemin ucu kırıldığında satırlar doğru yazılamıyorsa, el kol incindiğinde parmağın gücü olmuyorsa, ağaç kuruyunca yaprak ve meyvesi taze kalamıyorsa, evin temeli zayıf olduğunda binası da zayıf oluyorsa vs. Padişah hastalandığında tüm cihan da hastalanır. Çünkü o âlemin ruhudur ve ruh iyileşmedikçe beden yani cihan da doğal olarak sağlığına kavuşamaz. Sultan ve tebaası arasındaki "zorunlu" ilişkiyi/bağlantıyı simgeleyen bu anlatımlarla bir taraftan Sultan'ın halk için anlamı ve onun hastalanmasının cihandaki karşılığı somutlanarak anlatılırken diğer taraftan III. Ahmed övgüsüne başlanmış olur. Şair aslında pek çok sıhhatnamede dile getirilen bu ilişkiyi örneklerle anlatma yolunu tercih etmiştir. Bu 32 beyit boyunca dikkati çeken bir durum da şairin bu bütünü azaları olarak gördüğü ricâl-i

---

selâme" başlığıyla kaydedilmiştir. Ayrıca bölümlerin başlıkları da bulunmaktadır. (Başlıklar dipnotlarda verilecektir.) Süleymaniye Ktp. Mihrişah Sultan no. 369'da kayıtlı nüshada ise müstensih manzumeyi -tez çalışmasındaki bölümlere göre- K76, K77-80, K71 şeklinde üçe ayırmış, başka deyişle üç farklı manzume zannetmiştir. Anlaşılan müstensihler de bölümler arasında bulunan küçük boşluklarla farklı manzumelere geçildiğini sanmışlardır. (Bölümler arasındaki boşlukların yeri nüshalarda değişiklik gösterebilmektedir.) Tez çalışmasında metnin bütünlüğünün fark edilmemesi sıhhatnameler üzerine çalışma yapan araştırmacıları da yanıltmıştır. Zira Gökâlîp teze göre altı bölümün ikisini (K76 ve K79) sıhhatname olarak değerlendirdir; ancak belirtildiği gibi bunlar tek bir sıhhatnamenin farklı kısımlarıdır. Dolayısıyla araştırmacı Seyyid Vehbî'nin divanındaki ve *Sıhhat-nâme ve Sûr-ı Hitâna Müte'allik Kasâ'id* adlı mecmuadaki sıhhatnamelerinin toplam sayısının 7 olduğunu belirtir (Gökâlîp 2006: XIV/116, 118). Doğru sayı ise manzumelerden birinin beyit sayısı çok daha artmış olarak ve şimdilik 6'dır.

devletten bahsetmesidir. Ona göre beden olan padişah hastalandığında baş ve göz olan vezir-i azamın da herkesten fazla acı çekmesi normaldir. Çünkü hastalık ortaya çıktığında ilk olarak baş ve gözler etkilenmektedir. Böylece şair İbrâhîm Paşa'nın (ö. 1143/1730) da içinde bulunduğu durumu anlatmış olmaktadır.

Bu bölümden sonra Hz. Peygamber'le adaş olduğu belirtilen III. Ahmed'in doğrudan övgüsüne geçilir. Oldukça uzun tutulan bu bölümde öncelikle padişahın alnı, kaşı, gözü, kirpikleri, kulağı, dudağı, ayva tüyü, parmağı... kısaca tam anlamıyla tepeden turnağa uzuvları bir sevgili gibi tasvir edilip methedilir.⁵⁵ Şair daha sonra "sitâyîş-i libâsı"nın mümkün olmadığını belirtip cep ve düğmelerine kadar Sultan'ın kıyafetleri ile aksesuarlarını (sorguç, kerrâke, kaftan, kürk, hançer, kılıç vb.) över.⁵⁶ Zamanın diğer şahırlarından üstünlüğü dile getirildikten sonra hüküm ve emirleri, kanunu, divanı, dergâhı, adalet ve merhameti anlatılır.⁵⁷ Vehbî "devrin meşhur hattatı Hâfız Osman'dan sülüs ve nesih, Veliyyüddin Efendi'den de ta'lik meşketmiş iyi bir hattat ol[an]" (Aktepe 1989: II/37) III. Ahmed'in bu maharetini hat terminolojisini kullanarak uzun uzun metheder.⁵⁸

Manzumede 71 beyitlik bu övgüden sonra nihayet III. Ahmed'in nezle hastalığına yakalandığı bilgisi verilir. Sultan bu hastalıkla üzerine çiy düşmüş güle benzemiştir. Dolayısıyla Vehbî benzetmelerini nezle hastalığının seyrine uygun şekilde yapar. Fakat hasta olmak ona yaraşmaz, bu nedenle Padişah'ın bir daha rahatsızlanmaması için dua ve ifâkati için de hamd eder.⁵⁹ Sıhhatname bundan sonra hikmet-âmîz bir hâl alır. Zira Vehbî

Derk eyle bu hikmet-i Hudâ'yı
Gör sûret-i kahrda 'atâyı (Seyyid Vehbî, K80/1)

⁵⁵ Bu bölüm TSMK Revan no. 833'te kayıtlı yazmada "Der-vasf-ı a'zâ ez-ser-tâ-be-pâ" (4a) şeklinde başlıklandırılmıştır.

⁵⁶ "Zerdûzî-i hayyât-ı hâme der-vasf-ı libâs u câme" (5a).

⁵⁷ "Ta'rif-i kemâl-i pâdişâhî" (5b).

⁵⁸ "Vasf-ı hüner-i cihân-penâhî" (6a).

⁵⁹ "Der-vasf-ı letâfet-i tabî'at" (6b).

beytiyle beraber nimetlere şükretmek gerektiğini, sıhhatin de bir nimet olduğunu ve Allah'ın bu nimetin farkında olması ve ona şükretmesi için Şah'a hastalık verdiğini anlatır. Şair bundan sonra muhatabının hastalanıp iyileşmesiyle "asâ en" sırrının ortaya çıktığını belirtir ki bu Bakara Sûresi 216. ayetten iktibastır.⁶⁰ İyadetnamelere kıyasla sıhhatnamelerde ayet ya da hadislerden çok fazla alıntı yapılmasa da (Nizam) Vehbî burada düşüncesini desteklemek için bu iktibasa yer vermiş olmalıdır. Bu şekilde kötü görünen olayların -ki burada hastalık-altında bir hikmet olduğunu uzun uzun muhatabına anlatan şair daha sonra Padişah'a sağ olması, cisminin çerağının haşre dek yanması, bahtının hatalardan saklanması için dua eder.⁶¹ Yukarıda da değinildiği gibi bu tarz hikmet-âmîz beyitler Aşkî ve Nefî'nin sıhhatnamelerinde de bulunmaktadır; Vehbî'yi farklı kılan bunların sayısıdır.

Daha önce Sultan'ın kişisel özelliklerini öven Vehbî bundan sonra siyâsî/askerî başarılarından bahseder. Onun zamanında sulh ile cihanın rahata kavuştuğu vurgulandıktan sonra İsveç, Moskov (Rusya) ve Karadağlılara karşı başarıları, Mora ve Eflak'ı zapt etmesi övülür.⁶² Mısır'daki Çerkesî hükümeti -böylece zulmü/isyanı- yok eden Sultan'ın, Şeh Selîm'in ruhunu şad ettiği belirtilir.⁶³ Hemedan'ı alan ve İran

⁶⁰ Ayetin ilgili bölümünün meali şu şekildedir: "Bazen bir şeyi kerih görürsünüz. Hâlbuki o şey sizin için bir hayırdır. Ve bazen da bir şeyi seversiniz, hâlbuki o şey sizin için bir şerdir. Ve Allah Tealâ bilir, sizler ise bilmezsiniz."

⁶¹ "Der-mev'iza ve beyân-ı hikmet" (7a).

⁶² III. Ahmed dönemindeki bu siyâsî olaylarla ilgili bilgi için bkz. Aktepe 1989: II/35-6.

⁶³ Yavuz Sultan Selîm 922'de (1517) Ridaniye Savaşı ile Çerkez kökenli Memlûklerin (Burcî Memlûkler/el-Memâlikü'l-Çerâkise) sonunu hazırlamış ve Osmanlıların Kahire'ye girip Mısır üzerinde hâkimiyet kurmalarını sağlamıştır (Ayrıntılı bilgi için bkz. Emecen 2008: XXXV/87; Yiğit 2004: XXIX/90-3). III. Ahmed ise kendine şeyhülbeled unvanı veren ve 1720'lerde adamlarıyla birlikte Mısır'da pek çok isyan/karışıklık çıkaran Çerkes Muhammed/Mehmed Bey'in (ö. 1142/1730) katline 1138'de (1725) ferman çıkarmıştır (Râşid Mehmed Efendi ve Çelebizâde İsmâil Âsım Efendi 2013: II/1451). Çerkes Mehmed Şubat 1726'da (1138) Kahire'den kaçmıştır. Seyyid Vehbî bu olayı kastediyor olmalıdır. Daha sonra gizlice geri dönen Çerkes Mehmed öldürülmüş ve Mısır'da bu beyin dâhil olduğu Kasımıyye fırkası -ki zaten Çerkes'in yaptıklarına dağılmaya başlamıştır- son bulmuştur. Bkz. Şemseddin Sâmî 1308/1891: 1872; Hathaway 2010: 165-78; Seyyid Muhammed es-Seyyid 2001: XXIV/553.

üzerinde de üstünlük kuran Sultan'ın Arap, Acem ve Rum'u tasarrufu altına aldığı anlatılır.⁶⁴ Bunların yanında devletin temhidi, Tophane ve tersanenin tecdidi,⁶⁵ sikkenin tashihi,⁶⁶ surların imarı⁶⁷ ele alınan konulardandır.⁶⁸ Tüm bu bilgiler III. Ahmed'in nezleye yakalanma, dolayısıyla sıhhatnamenin yazılma zamanını belirleme açısından önemli olsa da *Vehbî Divanı*'nda bulunan ve III. Ahmed'in nezleden ifâkati için yazılan bir diğer kasidedeki (K7) tarih beyti kesin zamanı gösterir. Buna göre 1120'de (1708) çiçek, 1132'de (1720) humma hastalıkları geçiren Padişah 1139 (1726-7) yılında nezle olmuştur.⁶⁹ Bu tarih, 304 beyitlik bu sıhhatnamede anlatılan olaylarla zamansal olarak uyuşmaktadır.

III. Ahmed döneminin önemli olaylarına değinen şair sıhhatnamesine Sultan'a seslenerek devam eder. Onun hastalıktan cumaya çıkamamasından dolayı kendisinin ve halkın yaşadığı üzüntüyü anlatır ve sonrasında kendisi de dâhil herkesin şahın ifâkati için üstüne düşeni yaptığını anlatma telaşına düşer. Buna göre bütün halk manevî bir ilaç olması için Allah'a dua eder, kibâr-ı devlet mevlid okutup şifalı

⁶⁴ Bkz. Aktepe 1989: II/36. Hemedan'ın 1137'deki (1724) fethi için ayrıca bkz. Râşid Mehmed Efendi ve Çelebizâde İsmâil Âsım Efendi 2013: III/1391-5.

⁶⁵ Tophane'de 1136'da (1723-4) yapılan bazı yenilikler için bkz. Râşid Mehmed Efendi ve Çelebizâde İsmâil Âsım Efendi 2013: III/1338-9, 1348-9. Tersanede 1134 (1721-2), 1139 (1726-7) gibi farklı yıllardaki yenilenmeler hakkında ayrıntılı bilgi için bkz. Düzlü 2019: XVII/136-40.

⁶⁶ 1138 (1725-6) yılında gerçekleşen bu olay Çelebizâde Âsım tarafından "Tertîb-i nizâm-ı sikke-i hümayûn" başlığı altında anlatılmıştır. Bkz. Râşid Mehmed Efendi ve Çelebizâde İsmâil Âsım Efendi 2013: III/1458.

⁶⁷ Çelebizâde Âsım "Zikr-i ta'mîr-i sûr-ı İstanbul" bahsinde 1134-1137 (1722-1725) yılları arasındaki imar çalışmaları hakkında bilgi vermektedir. Bkz. Râşid Mehmed Efendi ve Çelebizâde İsmâil Âsım Efendi 2013: III/1436-7.

⁶⁸ "Der-vasf-ı me'âsir ü mefâhir" (8a).

⁶⁹ Söz konusu tarih beyti şöyledir: Ser-i endîşeyi ref' it de okı târîhin / Eyle müjde ki şeh-i âleme sıhhat geldi (K7/37) (1140-1: 1139). Bunun yanında Seyyid Vehbî'nin bir başka sıhhatnamesinde (K15) -ki bu TSMK Revan no. 833'teki mecmuada yer alan ikinci sıhhatnamedir- hastalığı hakkında hiçbir bilgi verilmeyen III. Ahmed'in "meh-i mevlûd" da iyileştiği söylenmektedir (b. 8). Bu rebiülevvel ayını işaret eder. Sultan'ın ramazanda humma, rebiülahirde çiçek hastalıklarını atlattığı düşünüldüğünde -başka bir hastalığı yoksa- rebiülevvelde nezle olduğu sonucuna ulaşılabilir. Bu durumda bağlamı bilinmeyen K15 de III. Ahmed'in nezleden iyileşmesi üzerine kaleme alınmıştır. Ancak Sultan'ın rebiülevvelde iyileştiği bir başka hastalığının olması da mümkündür.

şerbetler hazırlar, her evde kurbanlar kesilmiştir, daha önce bu hastalıktan en çok etkilenen kişi olduğunu söylediği Sadrazam İbrâhîm Paşa sadaka olarak bol bol altın ve gümüş nisar eder, hatta elinden gelse deva için Cebrail'i davet edecektir. Hastalık haberiyle aklı giden Vehbî ise cami cami dolaşıp dua etmekle kalmaz, bir şair olarak naat ve münacatlar yazarak da Allah'a hacetini iletir. Bununla da yetinmeyerek sık sık Sadrazam'ın kapısına koşmuş ve onun hal ve hareketlerinden, sözlerinden, mimiklerinden Padişah'ın sağlığıyla ilgili çıkarımlar yapmaya çalışmıştır. Bütün bunlar elbette şairin muhatabından alacağını düşündüğü, hatta talep ettiği lütuflara zemin hazırlamak için anlatılmaktadır. Zira bundan sonra III. Ahmed'in sağlığına kavuşmasına hamd eden Vehbî şöyle diyerek duaya başlar:

Min-ba'd biz el açup du'âya
Şükrâne o başlasun 'atâya (Seyyid Vehbî, K81/111)

Oldukça uzun tutulan dua bölümünde sadece padişahın belalardan korunup afiyette olma temennisi yoktur; aynı şekilde şehzadeler için de dua edilir. Vehbî "Her biri/birisi" ön redifli üç beyitle şehzadeleri över - ki sonraki beyitte bu müseddesin manzumesine şeref verdiğini söylemiştir- ve daima Padişah'la birlikte, sağlık içinde olmaları duasını eder.⁷⁰ Sıhhatname şu beyitle son bulur:

Vehbî saña müjde vü beşâret
Yazdı kalem-i kabûl temmet (Seyyid Vehbî, K81/144)

Bugüne dek tespit edilen en uzun sıhhatname olma özelliği gösteren bu mesnevi, çok katmanlı bir yapıya sahiptir. Hastalıktan bahis, övgü ve dua bölümleri manzume içinde tekrar tekrar yer alır. Vehbî canlı anlatım ve tasvirleriyle söz konusu birkaç günlük süreci âdeta okuyucuya tekrar yaşatır. İçinde uzun padişah övgüsü, sağlıkla ilgili hikmetli söyleyişler de barındıran manzume özellikle Sultan'ın ve hastalığının halk için anlamını

⁷⁰ Padişahın çocuklarıyla mutlu olması için edilen bu dua, Vehbî'nin divanında bulunan ve "Sıhhat-nâme berây-ı Sultân Ahmed Hân-ı Sâlis" şeklinde başlıklandırılan 7 beyitlik dua manzumesi (K75) ile benzeşmektedir. Söz konusu manzume muhataba haşre dek چراغının sönmemesi, daima gülmesi, çocuklarıyla mutluluk içinde yaşaması için dua edilir. Başlığında yola çıkılarak Vehbî'nin sıhhatnamelerinden biri olarak değerlendirilen bu metnin ben büyük ihtimalle baş tarafından eksik olduğunu ve bir manzumenin dua kısmı olabileceğini ifade etmişim (Nizam).

ve bu süreçte insanların yaşadıklarını oldukça samimi ve ayrıntılı şekilde anlatmıştır. Manzume şairin III. Ahmed'in nezleye yakalanmasını anlatan diğer bir kaside (K7) ile karşılaştırıldığında bu durum açıkça görülmektedir.

Çelebizâde Âsım: Münşeatında Lütfullâh ve Nakşî Efendi'ye yazılmış ıyadetnameleri bulunan (Nizam) Âsım'ın divanında da Sultan III. Ahmed'in ifâkatini konu alan 26 beyitlik bir sıhhatnamesi (K3) vardır. Genel anlamda Sultan'ın övgüsünü içeren "eyledi" redifli kaside bu nedenle pek çok nüshada "Kasîde der-sitâyîş-i..." şeklinde isimlendirilmiştir. İyileşme müjdesi çoğunlukla sıhhatnamelerin başında bulunurken Âsım'ın manzumesinde 8. beyitte yer alır:

Müjde dârûhâne-i lutf-ı 'amîminden Hudâ⁷¹

Husrev-i 'âlem-penâha sıhhat ihsân eyledi (Çelebizâde Âsım, K3/8)

Âsım, III. Ahmed'in övgüsünü yaparken Seyyid Vehbî gibi dönemin siyasi olay ve aktörlerine gönderme yapar. Manzumede Hint ve Turan şahlarının III. Ahmed'in üstünlüğünü kabul ettiği mecazî olarak dile getirilir. Bu anlatım Babürlü hükümdarları Ferruhsiyer (salt. 1713-1719) ve Muhammed Şâh'ın (salt. 1719-1748) Sultan Ahmed'e mektup gönderip dostça ilişkiler kurmak istemelerinden (Özcan 1998: XVIII/83; Uzunçarşılı 1983: IV-II/151) kaynaklanıyor olmalıdır. Ayrıca Padişah'ın İran ülkesini zapt etmesi, Acemlere yaptıkları Sultan Süleymân ve Selîm'le kıyaslanarak ve muhatap onlardan üstün tutularak anlatılır. Zira "Doğuda İran ve Afganlılarla olan münasabetler, saltanatının son senelerinde III. Ahmed'i en çok meşgul eden siyasi meşgaleyi teşkil et[miştir]." (Aktepe 1989: II/36). III. Ahmed çeşitli sebeplerle Batı İran'a girip pek çok İran şehrini ele geçirir. Yenik düşen II. Tahmasb (salt. 1722-1732) İran Mukasemenamesi'nin şartlarını kabule mecbur olmuştur (Aktepe 1989: II/36). 21. ve 22. beyitlerde ise bu antlaşma sonrasında II. Tahmasb'ı tahttan indirerek İran'a hâkim olan ve antlaşma şartlarını kabul etmeyerek Osmanlıyla da mücadele eden (Aktepe 1989: II/36) Afgan şahı Eşref Han -para ile ilgili terminoloji kullanılıp eşrefî altın hatırlatılarak- anılır. Âsım, III. Ahmed'in Eşref'i ıslah emrini verdiğini, yakında bu işin de tamam olacağını söyler. Bu iki beyit kasidenin yazılma tarihine dolayısıyla da bağlamına işaret etmesi bakımından önemlidir.

⁷¹ Dize neşirde "Müjde-dâd u hâne-i lutf-ı 'amîminden Hudâ" şeklinde okunmuştur.

Zira Eşref Han'ın antlaşmayı -İran Mukasemenamesi'ni- kabul etmemesi nedeniyle Osmanlı ve İran-Afgan orduları Kasım 1138'de (1726) karşılaşmış, bu savaşta Osmanlılar yenilmiştir. Fakat bundan sonra Eşref Han'a karşı daha kuvvetli hazırlıklara başlanmış, bu durumdan çekinen Eşref Han anlaşma için elçi göndermiştir (1139). Bunun üzerine 4 Ekim 1727'de Osmanlı lehine sonuçlanan Hemedan Mukasemenamesi imzalanmıştır (Uzunçarşılı 1983: IV-I/183-6; Aktepe 1989: II/36). Dolayısıyla Âsım'ın Eşref Han'ın ıslahının yakın olduğunu söylemesi manzumenin bu antlaşmadan önce, büyük ihtimalle de ona karşı sefer hazırlıklarının yapıldığı dönemde yazıldığını göstermektedir. Bundan hareketle sihatnamenin -hastalıkla ilgili herhangi bir bilgi verilmese de- Seyyid Vehbî'nin yukarıda bahsedilen manzumesi gibi III. Ahmed'in nezleye tutulması üzerine 1139 (1726-7) yılında yazıldığı sonucuna varılabilir. Şair kasidenin sonunda birkaç beyitle kendini ve şiirini övdükten sonra III. Ahmed'e güzel bir dua eder:

Hazret-i Hak kendüsin pîr eylesün bahtın cevân

Kim niçe dermândeğâne lutfi dermân eyledi (Çelebizâde Âsım, K3/26)

Hıfzî (ö. 1173/1759-60 [?]):⁷² TSMA-E 366/11'de kayıtlı bulunan kaside şeklindeki sihatname -Haşmet'in (ö. 1182/1768) sihatnamesi

⁷² Bu sihatnameden beni haberdar edip metni benimle paylaşan Hatice Aynur'a müteşekkirim. Kaynaklarda I. Mahmûd (salt. 1730-1754) döneminde yaşamış iki hatta üç (Aynur ve Şen 2019: III-IV/46) Hıfzî'den bahsedilmektedir. Buna göre I. Mahmûd'un sır kâtibi olan ve 1143-1144 (1730-1731) ile 1148-1151 (1735-1738) tarihlerini ihtiva eden *Rûznâme*'leri bulunan Hıfzî Mehmed Ağa/Efendi 1173 (1759-60) yılında vefat etmiş, kendisinden sonra bu görevi Salâhî Efendi yürütmüştür (Saricaoğlu 2008: XXXV/279; Aynur ve Şen 2019: III-IV/43-6). Vakanüvis Hıfzî Mehmed Efendi ise kadıdır ve 1152'ye (1739) kadarki olayları zapt etmiştir. Sonrasında vakanüvisliği Subhî Mehmed Efendi (ö. 1182/1769) devralmıştır. Vakanüvis Hıfzî'nin ölüm tarihi 1165'tir (1751-2) (Kütükoğlu 2002: XI/397; Bond 2004: 180; hakkında bilgi ya da ölüm tarihi vermeden vakanüvis Hıfzî'den bahseden kaynaklar için ise bkz. Kutlar 2006: XXXI/355; Afyoncu 2009: XXXVII/449). [Bu arada bazı ikincil kaynaklarda Hıfzî adlı bir vakanüvisin kaydedilmediği de belirtilmelidir, bazılarındaysa ölüm tarihi 1166 (1752-3) olarak verilir.] Ancak birincil kaynaklarda Kadı Hıfzî maddelerinde onun vakanüvis olduğu bilgisi yer almaz (bkz. Hafız Hüseyin Ayyansarayî 2017: 210; Es'ad Mehmed Efendi 2018: 116; Mehmed Süreyya 1996: II/667; Bursalı Mehmed Tâhir Efendi t.y: I/328; Kocaaslan 2009: 318). Üstelik vakanüvis ve sır kâtibi Hıfzî'nin aynı dönemleri kaleme aldığı anlaşılmalıdır. Ayrıca Saricaoğlu sır kâtibi Hıfzî'nin *Târîh-i Sır-kâtibi* adlı bir eseri daha olduğunu söyler. Bu

(K19) gibi- I. Mahmûd'un (salt. 1730-1754) bir göz hastalığı olan remeden iyileşmesi üzerine kaleme alınmıştır.⁷³ 27 beyitten oluşan ve "buldı" redifli manzume Sultan'ın ifâkat bulması ve dolayısıyla şairin gamlı gönlünün sevince kavuşmasına şükriyle başlar. Hıfzî bu hastalık ile Sultan'ın gözünün görünüşünü -şekli, durumu ve özellikle rengi dolayısıyla- sanatsal benzetmelerle (gül-i şâdâb, gül-i bâdâm, gonçe-i ne-şüküfte, nâfe-i misk-i Hoten) anlatır. Dolayısıyla I. Mahmûd'un hastalık nedeniyle sulanmış ve kızarık/kanlanmış gözleri sanatlı övgünün vesilesi ve merkezi hâline gelmiştir. Bu durum Lebîb (ö. 1182/1768) (K11), Fasîhî (ö. 1156/1743) (K8) ve Beyânî gibi şairlerin kızamık ve özellikle çiçek hastalığını güzel ve sanatlı anlatmalarıyla paralellik gösterir. Sıhhatnamede halkın hastalıkla üzüntüsü ya da iyileşmeyle sevinci gibi bölümlere yer verilmemiştir. Dua bölümünden hemen önce Padişah'ın memleketleri fethetmeyle müjdelendiği, İslam askerinin zafere ulaştığı, melek ordularının onlara yardım ettiği söylenerek askerî başarılarından kutsallaştırılarak bahsedilir. Bunda 1732'de Tebrîz'in geri alınması münasebetiyle I. Mahmûd'a "Gazi" unvanının verilmesinin (Özcan 2003: XXVII/349) etkisi olduğu düşünülebilir. Hıfzî şiir sunarak Padişah'a hizmet etme fırsatı yakaladığını söyledikten sonra şöyle demektedir:

Demidür Hıfzî oku şevk-ile sıhhat-nâme

Nazmuñ evsâf-ı hümayûnla belâgât buldı (Hıfzî, b. 25)

nedenle sır kâtibi ve vakanüvis Hıfzî'nin aynı kişi olması (yani 1759'da vefat eden zat) mümkün müdür, sorusu akla gelmekte. Aynur ve Şen sır kâtibi Hıfzî Mehmed'in hayatının farklı dönemlerinde (sır kâtibi ve gümrük başkâtibi iken) Ağa ve Efendi unvanlarını kullandığını, bu nedenle onunla ilgili bazı karışıklıklar yaşandığını belirtir. Dolayısıyla aynı zatın farklı zamanlarda farklı unvanlarla bu iki işi de yapmış olması mümkün görünüyor. Her iki durumda da Mehmed Hıfzî'nin vakanüvislik yapan Hıfzî olma ihtimali daha yüksek görünüyor. Çünkü vakanüvislik yapan zatların padişahlar için sıhhatname ve/veya suriye manzumesi yazmasının âdeta bir âdet hâline geldiği anlaşılmakta (bkz. Râşid, Çelebizâde Âsım, Arpaeminizâde Sâmî, Gümrüküzâde Hüseyin Şâkir). Mehmed Arslan da -böyle düşündüğünden ve ikincil kaynaklarda vakanüvis olarak geçen Kadı Hıfzî'nin ölümü bu şekilde verildiğinden olsa gerek- *Sıhhat-nâme ve Sûr-ı Hitâna Müte'allik Kasâ'id*'de bir suriyesi de bulunan Hıfzî'nin ölüm tarihi olarak 1752'yi vermiş, detaylı açıklama yapmamıştır (Arslan 2011: VIII/163).

⁷³ Haşmet'in sıhhatnamesinde Sultan'ın hastalığının adı zikredilmese de "-ı gördük dideler rûşen" redifli manzume "göz, görmek, aydınlık" tenasübü üzerine kurulmuştur. Dolayısıyla manzumenin I. Mahmûd'un remed hastalığından iyileşmesi üzerine söylendiği anlaşılmaktadır.

Sihhatname Allah'ın Sultan'ı koruması duasıyla son bulur.

Nebzî (ö. 1176/1762'den sonra): 7 bendden oluşan müseddes-i mütekerrir şeklindeki sihhatname (39) "Hudâ derdiñ dil-i bîmâra virsün saña sihhatler / Kazâsın aldığım şâhum gerekmez baña sihhatler" nakaratına sahiptir. Şair böylece "gadasını almak" şeklindeki halk tabirini de kullanarak kim olduğu hakkında bilgi vermediği padişaha gelen/gelecek hastalığın kendine gelmesi temennisini iletir. Benzer bir temenni Süheylî'nin yukarıda bahsedilen müseddesinde de görülmektedir. Bu samimi hava dolayısıyla sihhatname diğerleri içinde farklı bir konuma sahiptir. Nebzî devlet adamlığını, huyunu ve adaletini övdüğü padişaha hastalığı yakıştıramaz ve acil şifa dileklerini iletir. Üstelik sultan hastalığı dolayısıyla bağ u gülşen seyri yapamamış, bu nedenle kullarının gözleri aydınlanamamıştır. Henüz iyileşememiş bir padişah için yazılan bu sihhatnamede muhatabının bahtının açık olmasına hamd da edilir. Bu anlamda iyileşme duası ile yazılan sihhatnamelerden ayrılır. Şair muhatabının bir an önce iyileşip yoluna canını kurban eden kullarına ihsanda bulunmasını temenni eder. Bu hastalıkla kendisinin de bîmâr olduğunu ve tüm halkla birlikte padişahın iyileşmesi için dua ettiğini söylemeyi de ihmal etmez.

Müseddeste sözü edilen padişah I. Mahmûd olmalıdır. Zira şairin divanında I. Mahmûd'a sunulmuş farklı türlerde ve konularda pek çok manzume (14, 15, 16, 17, 18 vs.) bulunmaktadır.⁷⁴

Nazîr İbrâhîm Efendi (Nazîrâ) (ö. 1188/1774): "Sihhat-nâme li-Arslan Paşa-zâde Mustafâ Beg der-Ergirikesri"⁷⁵ başlığını taşıyan bu manzume (Ms104) iki bendden oluşan bir müsemmen-i mütekerrirdir. Nazîr

⁷⁴ İlgili tez çalışmasında şairin III. Osmân'a (salt. 1754-1757) yazılmış murabba şeklinde iki methiyesi olduğu söylenece de (Okumuş 2007: 37, 137) işaret edilen murabbalardan ilkinde (32) herhangi bir padişah ismi geçmemekte, Osmanlı Devleti'nden bahsedilmektedir. İkincisi ise (59) III. Osmân'dan çok Osmân adlı bir mahbuba yazılmış gibi görünmektedir. Murabbada ayrıca Muhammed, İbrâhîm ve Hüseyin'in adı geçer ki divandaki diğer manzumelerden Hüseyin (362) ve berber Muhammed'in (166, 167) şairin mahbubu olduğu anlaşılmaktadır. Araştırmacı ayrıca 59 numaralı bu murabbadan yola çıkarak kaynaklarda hakkında hiçbir bilgi bulunamayan Nebzî'nin isminin Muhammed ya da Mehmed olduğunu söyler (s. 11) ki bu şairin değil mahbubun adıdır.

⁷⁵ *Nazîr Divanı* ile ilgili tez çalışmasında bu kelime "Erkeri Kesri" olarak okunmuştur.

muhatabının iyileşmesi dolayısıyla manzumesini kaleme almıştır. Sıhhatname söz konusu şahsın daima mutlu olması duasıyla başlar. Hastalıkla ilgili detaylı bilgi verilmemiştir; sadece Mustafâ Bey'in mizacının münharif, gönlünün hayran olduğu ve evinden dışarı çıkmadığı söylenir. İkinci bendden hastalığın ramazan ayında birkaç gün boyunca devam ettiği ve iyileşmenin bayrama denk geldiği anlaşılır. Zira şair şevval hilali ile iki bayramın bir araya geldiğini ifade eder. Bu hastalığın kendisi üzerindeki etkisinden (hüzün, gam) bahseden Nazîr "Nice bu demde gönül olmaya şâd u handân / Buldı sıhhat o kerem kânı o mîr-i zî-şân" nakaratıyla⁷⁶ iyileşmeden dolayı yaşadığı sevinci de anlatır.

Ergirikesri veya Ergirikasrı Arnavutluk'un güney kısmında bulunan ve bugün Gjirokaster olarak bilinen şehirdir. Sonraları Yanya vilayetine bağlanan Ergiri sancağının merkez şehri hâline gelmiştir (Kiel 1995: XI/298; Şemseddîn Sâmî 1306/1889: II/836). Arslan Paşa ailesinin 1611'den 1787 yılına kadar bu bölgelere idareci olarak tayin edildiği bilinmektedir (Kiel 2013: XLIII/320). Rumeli'de Eski Zağra, Kesriye, İbrâil gibi şehirlerde kadılık ve kadı naipliği yapan (Şengün 2006: 11, 20) Nazîr'in bu ailenin mensuplarıyla yolunun kesişmesi olağandır. Anlaşılan şair sıhhatnamesinde kendisinden "memdûhumuz" şeklinde bahsettiği Mustafâ Bey'e⁷⁷ geçmiş olsun dileklerini ileterek onunla iletişim kurmuş ve aradaki bağı kuvvetlendirmek istemiştir.

⁷⁶ Bu beyit Kâmi'nin III. Ahmed'in hummadan iyileşmesi üzerine yazdığı terci-i bendinin (Ms1) nakaratına çok benzer. Bu nakarat şöyledir: "Nice bu demde cihân olmaya şâd u hurrem / Buldı sıhhat o şehinşâh-ı penâh-ı 'âlem". Kâmi'nin manzumesi Sultan'ın Ramazan Bayramının hemen öncesinde iyileşmesini anlatmaktadır. Her iki manzumede şu mısra da bire bir aynıdır: "Nüsha 'arz eyledi gûyâ ki hilâl-i şevvâl". Kaynaklarda Nazîr'in, Kâmi'nin kardeşinin oğlu olduğu söylenmektedir (Edirneli Kâmi 2017: 12-3). Dolayısıyla şair amcasının şairinden etkilenmiş olmalı.

⁷⁷ Kaynaklarda Mustafâ Bey ile ilgili doğrudan bir bilgiye rastlamasam da bu aileden zatlarla ilgili bilgiler mevcuttur. Örneğin *Sicill-i Osmanî*'de Arslan Paşa-zâde olarak anılan Mehmed Paşa'dan şöyle bahsedilmektedir: "Mîrimîran olup sancaklarda bulundu. 1137'de (1724-5) Aksaray ve 1157'de (1744) Delvine mutasarrıfı olduğu görülmüştür. Sonra vefat etti." (Mehmed Süreyya 1996: IV/1040) Delvine yine Arnavutluk'ta bulunan yerleşim merkezlerinden biridir (bkz. Rızaj 1994: IX/147).

Ömer Besîm (ö. 1196/1781): 6. beytinden III. Mustafâ'nın sıhhatte kavuşması üzerine yazıldığı anlaşılan kaside şeklindeki sıhhatname (K2)⁷⁸ 23 beyitten oluşur. Manzumede Sultan'ın hastalığının isminden bahsedilmez; ancak Nüzhet'in makalenin başında bahsedilen sıhhatnamesi bağlamında yazılma ihtimali yüksektir. Sultan'ı koruması ve ona her zaman afiyet vermesi için Allah'a edilen duayla başlayan kasidede padişahın vücudunun âlemin ruhu olması, onun hastalığıyla cihanın "kâlib-ı bî-rûh"a dönmesi, sıhhat müjdesiyle dünyanın taze cana kavuşması gibi klasik söylemlere rastlanır. Besîm seher vaktinde Sultan'ın sağlığı için dua ederken hâtiften onun iyileştiğine ve kemaline dair müjde haberi gelir. Şair bu şekilde III. Mustafâ'nın dindarlığı, zekâsı, padişahlığı, Allah'ın yardımına mazhar oluşu gibi yönlerini övme fırsatı da bulur. Besîm bu müjdenin ermesiyle şükür secdesi yapmış, ekvân da donanma eylemiştir. Manzume Sultan ile birlikte şehzadelere de uzun ömür ve sağlık dilendiği dua bölümüyle sona erer.

İhyâ (ö. 1228/1812-3): *İhyâ Dîvânı*'nda bulunan sıhhatnamelerden ilki 12 beyitten oluşan bir kaside-beççedir (K18) ve Yûsuf Ziyâ Paşa'nın (ö. 1232/1817) hastalığı üzerine kaleme alınmıştır. III. Selîm (salt. 1789-1807) döneminin önemli sadrazamlarından Yûsuf Ziyâ Paşa Eylül 1798'de sadrazam olmuş; ancak 24 Nisan 1805'te -altında siyasî nedenler olmakla beraber- hastalık ve yaşlılığını bahane ederek istifa etmiştir (Beydilli 2013: XLIV/35). Sıhhatname muhtemelen bu süreçte yazılmıştır. Ancak Paşa 1 Ocak 1809-26 Mart 1811 tarihleri arasında ikinci kez sadarete geldiğinden bu süre zarfındaki bir hastalık için de kaleme alınma ihtimali vardır. Hz. Yûsuf'la adaş olduğu vurgulanan muhatabın övgüsüyle başlayan kasidede Paşa hastaların derdini nabzına bakmadan yüzünden anlayan bir sahib-feraset olarak anlatılır. Fermanı ise zulüm hastalığına yakalanmış hastaların ilacıdır. Hasta olan memduhun kullarının/şairin doktoru olarak anlatılması sıhhatnamelerde zaman zaman kullanılan bir söylemdir (bkz. Yârî, Süheyli). Bundan sonra bazı doğa olaylarının gerçekleşmesini hüsn-i ta'lîl yoluyla bu olaylardaki unsurların Yûsuf

⁷⁸ İlgili çalışmada bu sıhhatname öncesinde bulunan kasidenin devamı zannedildiğinden olsa gerek numaralandırılmamış ve beyit sayıları da buna göre verilmiştir. Burada düzeltilmiş şekilde verildi.

Paşa'nın hastalığını öğrenmesine bağlayan şair muhatabına her zaman sıhhat ve sadarete olma duası eder.

Memduhun hummadan iyileşmesi üzerine yazılan kıta-i kebire şeklindeki 13 beyitlik sıhhatnamede (Kt106) ise tarih de düşürülmüştür (1225/1810-1). İhyâ “efendimiz” şeklinde andığı memduhunun ansızın hummaya yakalanmasına hayıflanarak manzumesine başlar. Sonrasında muhatabın hastalanma sürecini bir dilencinin “nahl-i mizâc”ından “mîve-i sıhhat”ini açgözlülükle koparması şeklinde tasvir eder. Bu dilenci onun tab'ının gül bahçesindeki açılmış her gülü yağmalamış ve asayiş yuvasını darmadağın ederek keyif sülününün uçmasına neden olmuştur. Böylece onun uğursuz adımıyla vefa bağı bozulmuştur. Ancak şifa bağbanı cenneti kışkandıracak güzellikteki bu bağa -memduhun mizacı kastediliyor- Allah'ın yardımıyla yetişir. Artık bu bağa teravet gelmiş, öncekinden bile güzel olmuştur. Şairin bu şekilde muhatabını teselli ettiği anlaşılmaktadır. Aşkî, Kâmî gibi şairlerin sıhhatle veya hastalıkla ilgili benzetmelerinin karşısında İhyâ'nın bu somutlaması daha detaylı ve orijinaldir. Şair hastalığın memduhu üzerindeki etkilerini âdeta edebî şekilde resmetmiştir. Şair bu nimetin şükriyle papağan gibi şeker çiğnediğini söyleyerek memduhun iyileşmesinin şükranesi için yazdığı sıhhatnamesinin tatlılığına/güzelliğine de işaret etmektedir.

Şeref Hanım: Daha önceki çalışmalarda divanında yer alan mesnevi şeklinde iki manzum mektubu (M4, M5) ve bir gazeli (G19) sıhhatname örneği olarak tespit edilen şairin kıtaları arasında da sıhhatname manzumesi (Kt72) bulunmaktadır. Şeref Hanım 2 beyitlik manzumede “ey çâre-sâz-ı derd-i pinhân-ı dil-i zârım” şeklinde seslendiği muhatabının bazusunda (kolunda) çıkan yarasını Allah'ın lütuf şerbetiyle sıhhat-yâb eylemesi için dua etmektedir.

Aşkî Mustafâ (ö. 1288/1871-1294/1877 arasında): “XIX. asır Osmanlı devlet adamlarının en mühimlerinden biri [olan]” (Akalin 1952: IV-VII/127) Nâmık Paşa'nın (ö. 1310/1892)⁷⁹ hastalıktan iyileşmesi üzerine

⁷⁹ Ali Fuat Örenç'in danışmanlığında M. Mohammed Binzouba tarafından 2015'te hazırlanan ve YÖK Ulusal Tez Merkezi'nin internet sitesinde kayıtlı olmayan *Mehmed Namık Paşa'nın Askerî ve Siyasî Hayatı (1804-1892)* adlı doktora tezine ulaşmamı sağlayan Ali Fuat Örenç'e teşekkür ederim.

yazılan bu sihatnamenin (T76) başlığı “Şifâ’iyye berây-ı Nâmık Paşa”dır.⁸⁰ Şairin divanındaki “Berây-ı Nâmık Paşa vâli-i Cidde” başlıklı ve “hoş geldüñ” redifli tarih manzumesinden (T83) yola çıkılarak bu sihatnamenin de Paşa’nın Cidde valiliği esnasında yazıldığı düşünülebilir. Pek çok diplomatik, askerî ve idarî görevinin yanı sıra Bağdat, Hudâvendigâr, Kastamonu, Habeş valilikleri de yapan Mehmed Nâmık Paşa 1273’te (1857) Cidde valisi olarak atanmış,⁸¹ 1275’te (1858) görevinden azledilmiştir (Binzouba 2015: 238-44; Mehmed Süreyya 1996: IV/1227; Akalın 1952: IV-VII/141). Mustafâ Aşkî de Cidde ile birlikte Hicaz eyaletine bağlı olan Mekke ve Medine’de yirmişer yıl kadar yaşamıştır (Yapa 2007: 7). Dolayısıyla şairin manzumesini Paşa’nın Cidde valisi olarak görev yaptığı yaklaşık bir buçuk senelik zaman zarfında kaleme alması muhtemeldir.⁸²

Daha çok tasavvufî şiirleriyle tanınan Mustafâ Aşkî 7 bendlik tardiye⁸³ şeklindeki bu manzumesine pek çok sihatnamede olduğu gibi muhatabın iyileşmesine şükrederek başlar. Bu iyileşme nedeniyle halkın düğün bayram yapsa yeri olduğunu belirttikten sonra Paşa için herkesin dua ettiğini, bu duaların onun hekimi olduğunu başka deyişle onun bu dualarla iyileştiğini söyler. 3. bendden sonra Nâmık Paşa için dua etmeye başlayan şair ona daima sihat ve düşmana karşı zafer temennisinde bulunur. Rum, Acem ve Araplara karşı hâkimiyet kurması konusunda

⁸⁰ Manzume tevarih arasında yer alsa da tarih düşürülmemiştir. Aynı durumun başka manzumeler için de geçerli olması divanın tertibi esnasında karışıklıklar olabileceğini göstermektedir.

⁸¹ Bazı kaynaklarda bu tarih 1274 olarak verilmiştir. Sözü geçen tarih manzumesi (T83) de 1274’ü verir. Bu durum atanma ile atılan yere ulaşma tarihleri arasındaki farktan kaynaklanıyor olabilir.

⁸² Sihhatnamenin yazılma tarihi ve şartları ile ilgili farklı tahminlerde bulunmak da mümkündür. Pek çok devlet görevlisi için şiirleri olan Aşkî farklı zatların farklı tarihlerde Cidde ve Şam valisi olması üzerine manzumeler kaleme almıştır. Bunun yanında divanda Mısır ve Girit valilerine yazılmış kasideler de bulunmaktadır. Nâmık Paşa iki kez Bağdat valiliği de yapmış, bunlardan ilkinde (1851-1852) koleraya yakalanmıştır (Saydam 2006: XXXII/379). Aşkî’nin koleraya yakalanan Bağdat valisine sihatname yazması da uzak bir ihtimal gibi görünmemekte.

⁸³ Manzumede bazı dizeler tardiye’nin kendine has vezni olan mef’ûlü / mefâ’ilün / fe’ilün ile, bazı dizeler farklı vezinlerle yazılmıştır. Bazı dizelerde ise belirli bir vezinden söz etmek mümkün görünmemektedir.

onu teşvik eder ve Sultan Abdülmecîd'in (salt. 1839-1861) onunla övünmesi gerektiğini belirterek şiirine son verir.

Abdî-i Karahisârî (ö. 1302/1884): Divanda kasideler arasında yer alan ancak mesnevi nazım şekliyle yazılan bu sıhhatname (M[numarasız], s. 159-60)⁸⁴ Yûsuf Kâmil Paşa'nın (ö. 1293/1876) ifâkati için kaleme alınmıştır. Télémaque'in çevirmeni olan ve kısa bir süre -yaklaşık beş ay- sadrazamlık da yapan Yûsuf Kâmil Paşa 1289-1293 (1872-1876) yılları arasındaki vazifelerinden kalbinden rahatsız olduğu için birkaç kez ayrılmış, biraz dinlendikten sonra tekrar görevlerinin başına geçmiştir. Farklı zamanlarda hastalığı nükseden Paşa 1293 (1876) yılında vefat eder (Beyoğlu 2001: XXIV/284; Mehmed Süreyya 1996: III/863-4). Abdî sıhhatnamesinde muhatabının hastalığının isminden bahsetmez; fakat manzumenin söz konusu dört yıllık süreçte yazılması mümkündür.

25 beyitten müteşekkil manzumesine muhatabına seslenerek başlayan şair cömertliği ve merhametinin altını çizerek Kâmil Paşa'ya bir daha hastalanmaması için dua eder. 3. ve 4. beyitlerde sadık dostlarının (ve tabii şairin) Kâmil Paşa ile birlikte hasta olduğu söylendikten sonra iyileşmesiyle birlikte herkesin sıhhat bulmasına şükredilir. Pek çok sıhhatname ve ıyadetnamede görülen bu temel motiflerin ardından şair sözü kendine getirir ve 7 beyit boyunca Paşa'nın hastalığında yaşadıklarını anlatır. Buna göre Yûsuf Kâmil Paşa'nın ayağının topağına hasret kalmış, kederli olduğu için bezm-i ıyşa katılmamış, alt üst olmuş, kendinden geçmiş, şaşkın, konuşmaya gücü yetmeyen, ağzını bıçak açmayan bir hâldedir. Kimi görse Paşa'nın halini sorar ve bu süreçte tek işi bu olmuştur. Abdî sürekli dua ettiğini belirttiikten sonra 11 beyit boyunca bu dualarını ve tabii övgülerini sıralamıştır. Son 3 beyitte Paşa'ya seslenen şair ona kulluğunu ifade edip iyileşmesini tebrik eder:

Ederim tebrîk şimdi sıhhat-i cism ü teniñ

Eski meddâhuñ değil mi 'Abdî-i kemter seniñ (Abdî, M[numarasız]/24, s. 160)

⁸⁴ Divan üzerine hazırlanan tezde unutulduğu için manzumeye numara verilmemiştir. Numara verilseydi kasideler arasında 20. sırada olacaktı. Makale boyunca, karışıklığa sebep olmamak için metinlerin alındığı kaynaklardaki nazım şekilleri ile ilgili yapılan sınıflamalara -yanlışlıklar yapılsa da- uyuldu; fakat burada manzume zaten numaralandırılmadığı için nazım şeklini K ile değil M ile göstermeyi tercih ettim.

Cerrah Kâmil Efendi (ö. on dokuzuncu yüzyıl): Fatîn (ö. 1283/1866) *Hâtîmetü'l-Eş'âr*'da, 1235 (1819-20) yılında doğan, Mekteb-i Tibbiyye-i Şâhâne'de tahsil görüp Cerrahbaşı Şâkir Efendi'nin yanında uzun süre bulunan, sonrasında kendisine ait bir dükkân açan ve Fatîn'in tezkiresinin basılmasından evvel orduya gönderilen Cerrah Kâmil Efendi'nin sıhhatname türünde bir gazelini verir (Fatîn Davud 2017: 416). 7 beyitlik bu gazel Yahyâ Efendi Tekkesi şeyhi Nûrî Efendi'nin (ö. 1280/1864) "sûrî" yani zahirî bir hastalıktan iyileşmesi üzerine yazılmıştır. Bu şekilde muhatabının manevî bir hastalığa yakalanmadığının altını çizen Kâmil Efendi uzun süre önce hastalanan Şeyh'in "tebdîl-i hevâ vü âb için" birkaç gün Sarıyer yakınlarında kaldığı ve buranın halkıyla kısa zamanda kaynaştığı bilgisini verir. Şair 4. beyitte Nûrî Efendi'nin pirlerin himmetiyle iyileştiğini söyleyip pek çok sıhhatnamede olduğu gibi hamd eder. Şeyh'in zikredebilmesi/görevini yapabilmesi için her zaman afiyette olması gerektiğini şu beyitle belirten Kâmil Efendi manzumesini tab'ının sıhhati için ellerini daima Allah'a açması gerektiğini söyleyerek bitirir:

Böyle dâna-yı ferîde 'âfiyet lâzım müdâm
Kim vere hakkâ vücûdı meslek-i zikre revâç⁸⁵

Cerrah Kâmil Efendi ile ilgili Fatîn'in tezkiresinden başka bir kaynakta bilgi bulunamasa⁸⁶ da Şeyh Nûrî Efendi hakkında oldukça

⁸⁵ Bu beyit, metnin aslı görülemediğinden, daha doğru okunduğu düşünüldüğü için Sarıkaya 2007: 567-8'den alındı.

⁸⁶ 1261'de (1845) başlanan bir uygulamayla, Galatasaray'da bulunan Mekteb-i Tibbiyye-i Adliye-i Şâhâne'ye ulaşım güçlüğü çekenler için İstanbul'un merkezî semtlerinde (Beyazıt, Eyüp, Üsküdar, Fındıklı, Topkapı) seçilen eczanelerde, nöbet mahalleri/eczaneleri denen ve gece-gündüz acil servis gibi hizmet veren muayene ve tedavi birimleri açılmıştır. Buralara yine bu okuldan doktorlar tayin edilmiştir. Nuran Yıldırım'ın konuyla ilgili makalesinde nöbet mahallerindeki sağlık görevlilerinin isim ve çalışma yılları listelenmiştir. Bu listeye göre Beyazıt/Koska'da 1854, Eyüp'te 1858-1859 yıllarında cerrah olarak çalışan Kâmil Efendi'nin bu sıhhatnamenin şairi olma ihtimali çok yüksek (Bkz. Yıldırım 2005: VI-II/151-82). Fatîn, Kâmil Efendi'nin tezkiresinin basımından hemen önce orduya gönderildiği bilgisini verir. *Hâtîmetü'l-Eş'âr* 1271'de (Ocak 1855) taşbasması olarak basıldığına göre (Akün 1995: XII/258) Kâmil Efendi 1854'ün sonunda orduya katılmış olmalı. Bu sırada Osmanlı'nın Rusya ile Kırım Harbi'nde (1853-1856) olduğu düşünüldüğünde cerrahın bu savaşa katılmış olması mümkün görünüyor. Bu durumda müellif üç dört yıl sonra tekrar İstanbul'da

detaylı malumata ulaşılabilmektedir. Taşköprülü Şeyh Seyyid Hüseyin Efendi'nin (ö. 1232/1816-7) oğlu olan Mehmed Nûrî Şemseddîn Efendi II. Mahmûd (salt. 1808-1839) tarafından Yahyâ Efendi türbedarlığına getirilmiştir. Böylece Nakşibendî olan ve eserleri de bulunan Nûrî Şemseddîn Efendi 1252'den (1836) vefat ettiği 1280'e (1864) kadar tekke şeyhliğini görevini yürütmüştür (Aktan 2004: 14; Tanman 2013: ILIII/247)⁸⁷. "Ev halkından sayılacak derecede tekkeye yakın olan" (Aktan 2004: 5) Doktor Hüseyin Hâkî Bey, Şeyh'in hayatını anlattığı *Zerîat-i Kemâl fî-Terceme-i Hâl* adlı eserinde Kâmil Efendi'nin sıhhatnamesini yazmasına sebep olan olayı Nûrî Şemseddîn Efendi'nin damadı Hacı Nûrî Efendi'den (ö. 1288/1871-2) ayrıntılarıyla aktarmaktadır. Buna göre Şeyh Şemseddîn Efendi biraz rahatsızlığı olduğundan Sarıyer'e gitmek üzere damadından araba tutmasını ister. Yolda Sultan Abdülmecîd'le karşılaşınca bu yolculuk ve rastlantının sebepleri üzerine konuşurlar. Şeyh Sarıyer'e ulaşır ulaşmaz yatağa uzanır, zira birkaç saatlik bu araba yolculuğu "zaten vücudca rahatsız bulunduğundan kendilerini iyice sarsmış"tır. Bu esnada Başmabeyinci Emîn Paşa gelir ve tebdil-i havada harçlık olmak üzere Padişah'tan yüz kese akçe ulaştırır. Burada kaldığı müddet boyunca Nûrî Efendi'yi ihvanı akın akın ziyarete gelir, köy ahalisinden bazı kişiler de bu durumdan etkilenip ona intisap eder. Birkaç ay kaldığı Sarıyer'in havası ve suyundan istifade eden Şeyh yine tekkeye döner. Hüseyin Hâkî bu olayın 1262 (1846) yılında gerçekleştiğini söylemektedir (Aktan 2004: 103-4). Dolayısıyla muhtemelen Nûrî Efendi'nin müritlerinden ve belki doktoru olan Kâmil Efendi sıhhatnamesini bu tarihte -yirmi altı yirmi yedi yaşlarındayken- yazmış olmalıdır.

---

nöbet mahallerindeki görevine başlamıştır. Tabii bu ikisinin farklı Kâmil Efendiler olma ihtimali de bulunmakta.

⁸⁷ Tanman'ın Nûrî Efendi ile ilgili olarak verdiği 1886 yılında vefat ettiği ve babası Şeyh Seyyid Hüseyin Efendi'nin "II. Mahmûd'un Bektaşılığı lağvetmesi üzerine (1826) Kırşehir'deki Hacı Bektaş Tekkesi'nin meşihatına tayin edildiği" bilgisi doğru görünmemektedir. Birincil kaynaklarda Şeyh'in ölüm tarihi olarak 1864 verilir. Ayrıca sözü edilen görev Nûrî Efendi'nin üvey babası Hacı Mehmed Saîd Efendi'ye (ö. 1257/1841-2) verilmiştir. Şeyh Nûrî Şemseddîn'in hayatı hakkında ayrıntılı bilgi için bkz. Aktan 2004: 6-24.

Son olarak Nahîfî'nin (ö. 1151/1738) Hz. Peygamber'in övgüsü için yazdığı muvaşşah kasidesinden (K18)⁸⁸ bahsetmek gerekir. Nahîfî her ne kadar bir naat kaleme almış olsa da kasidedeki mısraların ilk harfleri bir araya getirildiğinde şu beyit ortaya çıkmaktadır:

Müjde sıhhat buldı şâh-ı kâm-kâr

Ya'nî Sultân Ahmed-i gerdûn-vakâr (Nahîfî, K18/23)

Anlaşılan Nahîfî naatını III. Ahmed'in hastalıklarından birinden iyileşmesini müjdelemek ve iyileşmeyi tebrik etmek motivasyonu ile kaleme almıştır. Bu anlamda şairin iyileşmesinden dolayı Sultan'a bir sıhhatname yerine bir naat sunmayı/geçmiş olsun hediyesi olarak vermeyi tercih ettiği söylenebilir. İçeriği sıhhatname olarak adlandırılmasını mümkün kılmaya da yazılma motivasyonu açısından bu kasideden burada bahsedilmeye gerek görülmemiştir.

Sonuç

Osmanlı müellifleri hastalanan ve/veya henüz iyileşen hami ve dostlarına geçmiş olsun demek ve onlardan beklentilerini dile getirmek/hatırlatmak üzere ıyadetnamelerin yanı sıra sıhhatnameler kaleme almışlardır. Bu şekilde Hz. Peygamber'in ıyadet (hasta ziyareti) sünnetine ve özellikle Türk geleneklerindeki hastaya hediye iletme âdetine uygun davranan şairler muhataplarıyla aralarındaki bağı kuvvetlendirmektedirler. Osmanlı edebiyatındaki ilk örneğine şimdilik on beşinci yüzyılın başlarında rastlanan sıhhatnamelerde ortak mazmun, motif ve söyleyiş özellikleri bulunmakla beraber şairin ve muhatabın kimliğine, hastalığın niteliğine, tarihsel ve sosyal bağlama göre farklılıklarla da karşılaşmaktadır. Bununla birlikte söylem/yapı/içerik ortaklığı bakımından sıhhatnamelerin ıyadetname, telhis, duaname ve tarih kitapları ile benzeştiği görülür. Bu makalede şimdiye kadarki çalışmalarda tespit edilmiş sıhhatname örneklerine yenileri eklenmiş, bu yeni metinlerin daha önce belirlenen sıhhatnamelerle -yeri geldikçe de bahsi geçen diğer türlerle- benzerlik ve farklılıkları genel bir çerçevede ortaya konmuştur. Bu sıhhatnamelerin bağlamları da mümkün olduğu

⁸⁸ Bu kasideden muvaşşah şiirleri listeleyen çalışmalarda (Tavukçu 2008; Yekbaş 2012: VII-III/2649-2700) bahsedilmemiştir.

ölçüde tespit edilmiş, böylece koşullara, muhatap ya da müellifin durumuna, yüzyıla göre sıhhatnamelerdeki değişiklikler ortaya konmaya çalışılmıştır. Divanların kasaid, tevarih, musammat, kıtaat ve gazeliyyat bölümleri, mecmualar, tezkireler, hatta der-kenarlar tarandıkça pek çok yeni sıhhatnameyle karşılaşılacağı muhakkaktır. Örnekler çoğaldıkça da türün özellikleri daha iyi anlaşılıp ortaya konabilecektir. Bunların sosyal, siyasî ve tarihî bağlarının ortaya konması sadece sıhhatname yazıcılığı açısından değil kasidecilik, patronaj ilişkileri, Osmanlıda hastalık/sağlık algısı vb. konuların da anlaşılmasında etkin rol oynamaktadır. Sıhhatnameler ayrıca tarihî kaynaklarda verilen bilgilerin edebî metinlerle desteklenmesi açısından da önemlidir. Bazı durumlarda ise tarihî kaynaklarda yer edinmemiş bilgiyi bugünün okuyucusuna iletir. Bu makalede sıhhatnamelerle ilgili yapılan tespitler şöyle özetlenebilir:

1. Osmanlı edebiyatında tespit edilen ilk sıhhatname -şimdilik- Ahmedî'ye aittir. Muhtemelen 1415'te I. Mehmed'in geçirdiği asabî buhranı atlatması üzerine yazılmıştır. Dolayısıyla Ahmedî'nin bu tarihe kadar hayatta olduğu anlaşılmaktadır.
2. Daha önceki çalışmalarda tespit edilebilen metinlerin içeriğinden dolayı, sıhhatnamelerin temel işlevinin hastalığın iyileşmesini kutlamak ve müjdelemek olduğu ifade edilmiş, şifa duası içeren manzumelerin nadirliği/istisnailiği vurgulanmıştır. Hastalıktan iyileşme temennisi için yazılan ıyadetnamelerin (Nizam) yanı sıra Ahmed Paşa, Zaîfi, Münîrî, Sâlih Çelebi, Âşık Çelebi, Latîfi, Vecdî, Süheylî, Dürri, Nebzî, Şeref Hanım ve İhyâ'ya ait sıhhatnameler hastalık sürecinde de bu tür metinlerin sıklıkla yazıldığını göstermektedir. İyileşme üzerine yazılan manzumelere olumlu bir konudan bahsetmeleri hasebiyle daha çok rastlanmakla beraber bunların çoğunun III. Ahmed'in ifâkati üzerine âdeta bir gereklilikle kaleme alınan sıhhatnameler olduğu da hatırlanmalıdır.
3. İzzet Alî Paşa ve Za'fî'nin şiirleri belirli bir hastalık süreci yerine muhataba genel olarak sağlık ve afiyet dilemek üzerine yazılmış gibi görünmektedir. Bu manzumelerin baştan sona bu temenniye dile getirmeleri bakımından aynı temenniye özellikle dua bölümlerinde dile getiren farklı türlerdeki manzumelerden

ayrıldıklarının altı çizilmelidir. Seyyid Vehbî'nin 7 beyitten oluşan ve "Sihhat-nâme" şeklinde başlıklandırılan mesnevisinde (K75) de muhataba sadece huzur ve mutluluk dilendiği düşünüldüğünde sihhatnamelerin sadece hasta ya da yeni iyileşmiş zatlara geçmiş olsun demek için değil herhangi bir muhataba da genel olarak/daima sağlıklı ve mutlu olma temennisiyle yazılabildiği anlaşılmaktadır. Bu durumda bu tür istisnâî metinlerde amaç muhataba geçmiş olsun demek değil, "hep sağlıklı ol" demektir. Bu anlamda bu metinler aynı zamanda duaname örnekleridirler. Cevrî'nin kendi hastalığı üzerine yazdığı sihhatname de (K55) muhatabın hastalığı iyileştiren hekim olması ve amacın da bu nedenle teşekkür etmek olması yine istisnâî bir durumdur (Gökalp 2006: XIV/108, 118; Nizam).

4. Sihhatnamelerde genellikle belirli kelime, mazmun, motif, anlatım özellikleri kullanılmasına rağmen zaman zaman farklı yapıda metinlerle karşılaşıldığı bilinmektedir. Seyyid Vehbî (K76-81), Filibeli Vecdî (Kt49) ve Dürri'nin (Mr3 ve Mr4) sihhatnameleri farklı açılardan istisnâî özelliklere sahip gibi görünmektedir. Özellikle Dürri'nin Sultan III. Ahmed'in ağzından yazdığı sihhatnameleri oldukça ilginçtir. Bu durum yeni tespit edilebilecek metinlerle tür içinde bu gibi farklı örneklerin artabileceğini göstermektedir.
5. Bugüne kadar yapılan çalışmalarda, daha çok on sekizinci yüzyıla ait sihhatname örneklerine rastlandığından, sihhatnamelerin bu yüzyıla kadar nadir örneklerle de olsa varlığını sürdürdüğü ve yenilik arayışlarından dolayı on sekizinci yüzyılda geliştiği, yaygınlık kazandığı ya da hatırlandığı belirtilmiştir (Gökalp 2006: XIV/110-1, 126). Bu makalede yeni tespitlerle on beş, özellikle on altı ve on yedinci yüzyıllarda pek çok sihhatname örneğine rastlanmıştır. Bu yüzyıllardaki ıyadename örnekleri de düşünüldüğünde (Nizam) geçmiş olsun demek için metin üretmenin gelenekte en baştan beri yaygın olduğu anlaşılmaktadır.

6. Daha önceki çalışmalarda eldeki örneklerin azlığından ve bu örneklerde -veya başlıklarında- sıhhatname tabirinin kullanılmamasından on dokuzuncu yüzyılda sıhhatname geleneğinin unutulduğu düşünülmüştür. Araştırmacılar Selânikli Âkif ve Şeref Hanım'ın manzumelerini sıhhatname geleneğinin devamı olarak görmemiş, bunların şairlerin kişisel tercihleri sonucu ortaya konduğunu vurgulamıştır (Gökalp 2006: XIV/113). Bu makalede on dokuzuncu yüzyıl şairlerinden İhyâ, Aşkî Mustafâ, Abdî, Cerrah Kâmil Efendi'nin de sıhhatname kaleme aldığı, dolayısıyla bu yüzyılda geleneğin hâlâ yaşadığı ortaya konmuştur. Üstelik bu manzumelerin başlıklarında "şifâ'iyye" ve "ifâkat" sözcükleri bulunmaktadır.
7. Sıhhatname sunulan kişilerin padişah, sadrazam, paşa, şeyhülislam ve dostlarla sınırlı kalmadığı şehzade, kadı, nakibüleşraf, nişancı, ruznameci, Babüssaade ağası, şeyh ve âlimlerin de sıhhatnamelerin muhatapları arasında olduğu ortaya konmuştur.
8. Bu çeşitlilik sıhhatnamelerin kelime kadrosunu da genişletmiştir. Zira şairler özellikle methiye bölümlerinde çoğunlukla muhataplarının kişilik ve kimliğine uygun sözcükleri seçmişlerdir. Bununla birlikte örnekler çoğaldıkça hastalıklar da çeşitlenmiş, bu da yine sıhhatnamelerdeki kelime kadrosu ve motiflerin zenginleşmesine neden olmuştur.
9. Bu makaleyle daha önce tespit edilen kaside, kıta, murabba, terci-i bend, terkib-i bend ve mesnevi nazım şekilleriyle yazılmış sıhhatnamelere muhammes, müseddes, müsemmen, tesdis, tardiye, şarkı şeklinde yazılan sıhhatnameler de eklenmiştir. Bu durum sıhhatname türünün nazım şekli açısından zenginliğini göstermektedir.
10. Şeref Hanım'ın gazel şeklindeki sıhhatnamesi türün bilinen tek örneği (Gökalp 2006: XIV/115) bu makaleyle Ahmedî, Necâtî, Münîrî (2), Filibeli Vecdî, Beyânî, Kâmî ve Kâmil Efendi'nin gazel biçimli sıhhatnameleri tespit edilmiştir. Bu durum detaylı taramalar sonucunda divanların özellikle

gazeliyyat bölümlerinde daha pek çok sihhatnameye ulaşılabileceğinin işaretidir.

11. Ünlü İran şairi Hâfız'ın gazel şeklinde bir sihhatnamesi tespit edilmiştir. Farsça ıyadetname örnekleri (Nizam) ile Kazvînî Hakîm Şâh'ın Farsça tarih manzumesi de dikkate alındığında bu geleneğin Fars edebiyatında da var olduğu anlaşılmaktadır.
12. Seyyid Vehbî'nin 304 beyitten oluşan uzun sihhatnamesi araştırmacılar tarafından altı farklı manzume zannedilmiş, bunlardan ikisi sihhatname olarak nitelendirilmiştir. Dolayısıyla Seyyid Vehbî'ye ait sihhatname sayısı -şimdilik- yedi değil altıdır, ayrıca mesnevi şeklindeki bu manzume tespit edilen en uzun sihhatname örneğidir. Bununla birlikte şimdiye kadar yapılan çalışmalar sonucunda en çok sihhatname yazan şair Seyyid Vehbî olarak tespit edilmiş iken (Gökalp 2006: XIV/125) bu makaleyle Dürri'nin de altı sihhatnamesi olduğu anlaşılmıştır.
13. Nahîfî örneğinden anlaşıldığı üzere şairler muhatabın iyileşmesini tebrik için sihhatname yazmak yerine başka türde bir metin -ki burada naat- kaleme alabilmektedirler.

Kaynakça

- Abbâs Efendi-zâde Mehmet (2018), *Haşmet Dîvânı*, haz. İ. Hakkı Aksoyak ve Mehmet Arslan, Ankara: T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı Kütüphaneler ve Yayımlar Genel Müdürlüğü. (e-kitap)
- Abdülkerîm b. Abdurrahmân, *Târîh-i Mısr*, Süleymaniye Ktp., Hekimoğlu Ali Paşa, no. 705.
- AÇIKGÖZ, Fatma Ünyay (2012), *XVII. Yüzyılda Osmanlı Devleti'nde Hediye ve Hediyeleşme (Padişahlara Sunulan ve Padişahların Verdiği Hediyeler Üzerine Bir Araştırma)*, Doktora Tezi, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- ADAK, Abdurrahman (2006), *Za'fî-i Gülşenî-Hayatı, Eserleri, Edebî Şahsiyeti ve Dîvânının İncelenmesi*, Doktora Tezi, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- AFYONCU, Erhan (2009), "Subhi Mehmed Efendi", *DİA*, (XXXVII. cilt), İstanbul: TDV.

- Ahmed Yârî (2013), *Yârî Dîvânı*, haz. Nurgül Karayazı, ed. Nihat Öztoprak, İstanbul: Türkiye Yazma Eserler Kurumu Başkanlığı. (e-kitap)
- Ahmedî (t.y), *Dîvân*, haz. Yaşar Akdoğan, y.y: T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı Kütüphaneler ve Yayımlar Genel Müdürlüğü. (e-kitap)
- AK, Mahmut (2003), "Mehmed Paşa, Damad", *DİA*, (XXVIII. cilt), Ankara: TDV.
- AK, Mahmut (2009), "Siyavuş Paşa", *DİA*, (XXXVII. cilt), İstanbul: TDV.
- AKALIN, Şehabeddin (1952), "Mehmed Namık Paşa", *İÜEF Tarih Dergisi*, IV/VII, 127-45.
- AKKUŞ Metin (1991), *Nefî Sanatı ve Türkçe Dîvânı (İnceleme-Karşılaştırmalı Metin)*, Doktora Tezi, Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- AKSOYAK, İsmail Hakkı (2013), "Şeyhî, Kudsîzâde Mehmed Şeyhî Efendi", *Türk Edebiyatı İsimler Sözlüğü*, <http://www.turkedebiyatilisimlersozlugu.com/index.php?sayfa=detay&detay=1267> (24.07.2019)
- AKTAN, Mustafa (2004), *Mehmed Nuri Şemseddîn Efendi'nin Hayatı Eserleri ve Tasavvufî Görüşleri*, Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- AKTEPE, Münir (1989), "Ahmed III", *DİA*, (II. cilt), İstanbul: TDV.
- AKÜN, Ömer Faruk (1995), "Fatîh Efendi", *DİA*, (XII. cilt), İstanbul: TDV.
- AKÜN, Ömer Faruk (1997), "Hâfız-ı Acem", *DİA*, (XV. cilt), İstanbul: TDV.
- Arpaemîni-zâde Mustafâ Sâmî (2017), *Arpaemîni-zâde Mustafâ Sâmî Dîvânı*, haz. Fatma Sabiha Kutlar Oğuz, Ankara: T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı Kütüphaneler ve Yayımlar Genel Müdürlüğü. (e-kitap)
- ARSLAN, Mehmet (2002), "Sihhatnâmeler", *Türkler*, (XI. cilt), Ankara: Yeni Türkiye.
- ARSLAN, Mehmet (2011), *Osmanlı Saray Düğünleri ve Şenlikleri*, (VIII. cilt), İstanbul: Sarayburnu Kitaplığı.
- Âsım, *Dîvân-ı Âsım*, TBMM Ktp., L.D. 194/76.
- ATNUR, Gülhan (2011), "Osmanlı Tıp Yazmaları ile Halk Hekimliğinde 'Hafakan (Afakan)' ve Hazâ 'İlâc-ı Hafakân Adlı Kitap", *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, IV/XVII, 48-62.

- AYDOĞDU, Eyüp (2018), *Ahmed bin Hemdem Kethüda Süheyli Divanı'nda Tipler ve Kişilikler*, Yüksek Lisans Tezi, Düzce Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- AYNUR, Hatice ve F. Meliha Şen (2019), "Hıfzî Ağâ'nın (ö. 1173/1759-60) I. Mahmûd İçin Yazılan Şiirler Mecmûası (TSMK-Revan 1977) Üzerine", *Akademik Dil ve Edebiyat Dergisi*, III/IV, 39-73.
- AYPAY, İrfan (1992), *Nahifî Süleyman Efendi (Hayatı, Eserleri, Edebî Kişiliği ve Divanı'nın Tenkitli Metni*, (I. cilt), Doktora Tezi, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- AZLAL, Eyyüp (2013), *Ahmed Fâik'in Türkçe Mem u Zîn Mesnevîsi ve Fuzûlî'nin Leylâ vü Mecnûn Mesnevîsi ile Mukayesesi (Metin-İnceleme-Mukayese)*, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- BAŞPINAR, Fatih (2008), *17. Yüzyıl Şairlerinden Beyânî'nin Divan'ı (İnceleme-Tenkitli Metin)*, Doktora Tezi, Marmara Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü.
- BEŞLİ, Zafer (2007), *Ömer Besîm Divânı Hayatı, Edebî Şahsiyeti, Eseri ve Divânı'nın İncelenmesi*, Yüksek Lisans Tezi, Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- BEYDİLLİ, Kemal (2013), "Yûsuf Ziyâ Paşa", *DİA*, (XLIV. cilt), İstanbul: TDV.
- BEYOĞLU, Süleyman (2001), "Kâmil Paşa, Yûsuf", *DİA*, (XXIV. cilt), İstanbul: TDV.
- BİLTEKİN, Halit (1993), *Vak'a-nüvis Râşid Efendi ve Divanı'nın Tenkitli Metni*, Yüksek Lisans Tezi, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- BİNZOUBA, Majed Mohammed (2015), *Mehmed Namuk Paşa'nın Askerî ve Siyasî Hayatı (1804-1892)*, Doktora Tezi, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- BOND, Robert Charles (2004), *The Office of the Ottoman Court Historian or Vak'anüvis (1714-1922): An Institutional and Prosopographic Study*, dissertation, University of California.
- Bursalı Mehmed Tâhir Efendi (t.y), *Osmanlı Müellifleri*, (I. cilt), haz. A. Fikri Yavuz ve İsmail Özen, İstanbul: Meral.
- BUZPINAR, Ş. Tufan (2006), "Nakîbüleşraf", *DİA*, (XXXII. cilt), İstanbul: TDV.
- "Celâlzâde Sâlih Çelebi" (1993), *DİA*, (VII. cilt), İstanbul: TDV.

- COŞKUN, Vildan Serdaroğlu (2013), “*Sergüzeştüm Güzel Hikâyetdür*” *Zaîfî'nin Sergüzeşt-nâme'si*, İstanbul: İSAM.
- ÇABUKEL (DEMİRKOL), Hatice (2003), *Divan-ı Nüzhet-İnceleme-Tenkitletli Metin-İndeks*, Yüksek Lisans Tezi, Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- ÇALKA, Mehmet Sait (2014), “Tür ve Tarz Çeşitliliği Açısından Zengin Bir Divan: Süheylî Dîvânı”, *Turkish Studies-International Periodical for the Languages, Literature and History of Turkish and Turkic*, IX/III, 423-50.
- ÇELEBİ, İlyas (2009), “Sihir”, *DİA*, (XXXVII. cilt), İstanbul: TDV.
- Çelebizâde Âsım (2010), *Divan*, haz. Özge Öztekin, Ankara: Ürün.
- DANIŞMEND, İsmail Hami (1972), *İzahlı Osmanlı Tarihi Kronolojisi*, (I. cilt), İstanbul: Türkiye.
- DAŞDEMİR, Burcu (2019), *Sûdî'nin Hâfız-ı Şîrâzî Dîvânı Şerhi (123b-148a Varakları Arası Transkripsiyonlu Metin)*, Yüksek Lisans Tezi, Erzincan Binali Yıldırım Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- DERDİYOK, İ. Çetin (1994), *XV. Yüzyıl Şâirlerinden Mesîhî'nin Gül-i Sad-berg'i*, Doktora Tezi, Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- DİKMEN, Hamit (1991), *Seyyid Vehbî ve Divanının Karşılaştırmalı Metni*, Doktora Tezi, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Diyarbakırlı Lebîb (2017), *Lebîb Dîvânı*, haz. Orhan Kurtoğlu, Ankara: T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı Kütüphaneler ve Yayımlar Genel Müdürlüğü. (e-kitap)
- DOĞAN, Muhammet Nur (1997), *Şeyhülislâm İshak Efendi-Hayâtı, Eserleri ve Divanının Edisyon Kritiği*, İstanbul: MEB.
- Dürrî, *Dîvân*, Süleymaniye Ktp., Esad Efendi, no. 3409/1.
- Dürrî Ahmed Efendi (2020), *Dürrî Ahmed Efendi Dîvânı*, haz. Ramazan Vural, Ankara: T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı Kütüphaneler ve Yayımlar Genel Müdürlüğü.
- DÜZLÜ, Özlem (2019), “Seyyid Vehbî Divanı'na Göre 18. Yüzyılda Osmanlı Bahriye Teşkilatı”, *RumeliDE Dil ve Edebiyat Araştırmaları Dergisi*, XVII, 134-53.
- Edirneli Kâmî (2017), *Kâmî Dîvânı*, haz. Gülgün Erişen Yazıcı, Ankara: T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı Kütüphaneler ve Yayımlar Genel Müdürlüğü. (e-kitap)
- EMECEN, Feridun (2003), “Manisa”, (XXVII. cilt), Ankara: TDV.

- EMECEN, Feridun (2008), “Ridâniye Savaşı”, *DİA*, (XXXV. cilt), İstanbul: TDV.
- EMECEN, Feridun (2009), “Selim I”, *DİA*, (XXXVI. cilt), İstanbul: TDV.
- ERKAN, Davut (2016), “Sofu Mehmed Paşa”, *DİA*, (Ek-2), İstanbul: TDV.
- ERZEN, Mehmet Halil (2012), *İhyâ Dîvânı ve Tahlîli (İnceleme-Tahlil-Tenkitledir Metin)*, Doktora Tezi, Yüzüncü Yıl Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Es’ad Mehmed Efendi (2018), *Bağçe-i Safâ-endûz*, haz. Rıza Oğraş, Ankara: T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı Kütüphaneler ve Yayımlar Genel Müdürlüğü. (e-kitap)
- Es-Seyyid Pîr Mehmed bin Çelebi (2017), *Âşık Çelebi Dîvânı*, haz. Filiz Kılıç, Ankara: T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı Kütüphaneler ve Yayımlar Genel Müdürlüğü. (e-kitap)
- Es-Seyyid Pîr Mehmed bin Çelebi (2018), *Meşâ’irü’ş-şu’arâ*, haz. Filiz Kılıç, Ankara: T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı Kütüphaneler ve Yayımlar Genel Müdürlüğü. (e-kitap)
- FÂNÎ, Eyyüp Sabri (1997), “Hakîm Şah el-Kazvîni”, *DİA*, (XV. cilt), İstanbul: TDV.
- Fatîn Davud (2017), *Fatîn Tezkiresi (Hâtimetü’l-Eşâr)*, haz. Ömer Çiftçi, Ankara: T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı Kütüphaneler ve Yayımlar Genel Müdürlüğü. (e-kitap)
- Fazlî, *Dîvân-ı Fazlî*, Süleymaniye Ktp., Yazma Bağışlar, no. 7213.
- Filibeli Vecdî (2017), *Filibeli Vecdî Dîvânı*, haz. Hasan Kavruk ve Bahir Selçuk, Ankara: T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı Kütüphaneler ve Yayımlar Genel Müdürlüğü. (e-kitap)
- GENÇ, Vural (2014), “Acem’den Rum’a”: *İdris-i Bidlîsi’nin Hayatı, Tarihçiliği ve Heşt Behişt’in II. Bayezid Kısmı (1481-1512)*, Doktora Tezi, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- GÖKALP, Halûk (2001), *Fasîhî Divanı (İnceleme-Metin)*, Yüksek Lisans Tezi, Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- GÖKALP, Halûk (2006), “Divan Şiirinde Sihhat-nâmeler”, *Türk Kültürü İncelemeleri Dergisi*, XIV, 101-30.
- GÖKALP, Halûk (2013), “Seyyid Vehbî’nin Divanında Yer Almayan Bir Kasidesi”, *Turkish Studies-International Periodical for the Languages, Literature and History of Turkish and Turkic*, VIII/1, 299-314.

- GÖKSU, Süleyman (1993), *Mehmed Hasib Rûznâmesi (H. 1182-1195 / M. 1768-1781)*, Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü.
- GÜLHAN, Abdülkerim (1989), *Nâzikî Dîvânı (Karşılaştırmalı Metin)*, Yüksek Lisans Tezi, Uludağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- GÜNDOĞDU, Ebubekir (1997), *Divan-ı Sâlih Çelebi ve Dürer-i Nesâyih Tenkidli Metin-İnceleme*, Doktora Tezi, Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Hafız Hüseyin Ayyansarâyî (2017), *Vefeyât-ı Ayyansarâyî*, haz. Ramazan Ekinci, Ankara: T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı Kütüphaneler ve Yayımlar Genel Müdürlüğü. (e-kitap)
- HALAÇOĞLU, Yusuf (1993), "Cerrah Mehmed Paşa", *DİA*, (VII. cilt), İstanbul: TDV.
- HANCI Hülya (2009), "Şarkı Türünü Tanımlamadaki Sorunlar ve Bu Sorunların Çözülmesinde Nedîm'in Rolü", *Eski Türk Edebiyatı Çalışmaları IV: Nazımdan Nesire Edebî Türler (25 Nisan 2008 Bildiriler)*, haz. Hatice Aynur vd., İstanbul: Turkuaz.
- HARMAN, Ömer Faruk (2010), "Süleyman", *DİA*, (XXXVIII. cilt), İstanbul: TDV.
- HATHAWAY, Jane (2010), "Osmanlı'nın, 1730'da Mısır'da Çerkez Mehmet Bey'in İsyanına Gösterdiği Tepki", *Osmanlı İmparatorluğu'nda İsyan ve Ayaklanma*, çev. Deniz Berktaş, ed. Jane Hathaway, İstanbul: Alkım.
- Hıfzî, *Sıhhat-nâme*, TSMA-E 366/11.
- HİDAYETOĞLU, Ahmet Selahattin (1996), *Nesib Dede Hayâtı Eserleri ve Dîvânı'nın Tenkidli Metni*, Doktora Tezi, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- IRMAK, Yunus (1991), *III. Mustafa Rûznâmesi (H. 1171-1177 / M. 1757-1763)*, Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- İdris-i Bitlisî (t.y), *Heşt Bihîşt*, (II. cilt), haz. Mehmet Karataş vd., Ankara: BETAV.
- İLGÜREL, Mücteba (1988), "Abaza Paşa", *DİA*, (I. cilt), İstanbul: TDV.
- İNALCIK, Halil (1999), "Hüsrev Paşa", *DİA*, (XIX. cilt), İstanbul: TDV.
- İNALCIK, Halil (2003), "Mehmed I", *DİA*, (XXVIII. cilt), Ankara: TDV.

- İNALCIK, Halil (2013), “Vezir/Osmanlılar” , *DİA*, (ILIII. cilt), İstanbul: TDV.
- İPEKTEN, Haluk (2015), *Eski Türk Edebiyatı Nazım Şekilleri ve Aruz*, İstanbul: Dergâh.
- İPŞİRLİ, Mehmet (1993), “Çatalcalı Ali Efendi”, *DİA*, (VIII. cilt), İstanbul: TDV.
- İPŞİRLİ, Mehmet (2005), “Minkârîzâde Yahyâ Eefendi”, *DİA*, (XXX. cilt), İstanbul: TDV.
- İzzet Ali Paşa (2019), *Dvân-ı İzzet ve Nigâr-Nâme (Tezkire-i Nigâriyye)*, haz. Fatma Sabiha Kutlar Oğuz, Ankara: T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı Kütüphaneler ve Yayımlar Genel Müdürlüğü. (e-kitap)
- KANDEMİR, M. Yaşar (2010), “eş-Şifâ”, *DİA*, (XXXIX. cilt), İstanbul: TDV.
- KARTAL, Ahmet, “Ahmedî, Tâceddîn İbrâhîm bin Hızır”, *Türk Edebiyatı İsimler Sözlüğü*, <http://www.turkedebiyat isimlersozlugu.com/index.php?sayfa=detay&detay=6551> (21.07.2019)
- KAYA, Bayram Ali (2006). “Necâtî Bey”, *DİA*, (XXXII. cilt), İstanbul: TDV.
- KIEL, Machiel (1995), “Ergirikası”, *DİA*, (XI. cilt), İstanbul: TDV.
- KIEL, Machiel (2013), “Yanya”, *DİA*, (XLIII. cilt), İstanbul: TDV.
- KILIÇ, Atabey (2004) (Haz.), *Mîrzâ-zâde Ahmed Neylî ve Divanı*, İstanbul: Kitabevi.
- Kınalızâde Hasan Çelebi (2017), *Tezkiretü’ş-şu’arâ*, haz. Aysun Sungurhan, Ankara: T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı Kütüphaneler ve Yayımlar Genel Müdürlüğü. (e-kitap)
- KOCAASLAN, Hava (2009), *Tuhfe-i Nâilî Metin ve Muhteva 1. Cilt S. 1-233*, Yüksek Lisans Tezi, Cumhuriyet Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- KOÇAK, Fatma (2006), *Fâik Mahmud ve Dvânı*, Yüksek Lisans Tezi, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- KOPARAN, Birgül (1995), *Cem’î Hayatı, Edebî Şahsiyeti ve Dvânı’nın Tenkidli Metni*, Yüksek Lisans Tezi, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- KÖPRÜLÜ, Fuad (1978), “Ahmedî”, *İA*, (I. cilt), İstanbul: MEB.
- Kur’ân-ı Kerim ve Türkçe Meâli Âlisi* (t.y.), haz. Ömer Nasuhi Bilmen, Ankara: Akçağ.
- KUT, Günay (1989), “Ahmedî”, *DİA*, (II. cilt), İstanbul: TDV.

- KUTLAR, Fatma Sabiha (2006), "Mustafa Sâmî Bey", *DİA*, (XXXI. cilt), İstanbul: TDV.
- KÜLEKÇİ, Numan (1985), *Ganî-zâde Nâdirî-Hayâtı, Edebî Kişiliği, Eserleri, Dîvânı ve Şeh-nâmesi'nin Tenkidli Metni*, Doktora Tezi, Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- KÜLTÜRAL, Zuhâl ve Aylin Koç (2014), "Ruhsal Hastalıklara Dair Bir Risâle: *Sevdâ-yı Merâkiyye*", *Türk Kültürü İncelemeleri Dergisi*, XXX, 217-44.
- KÜTÜKOĞLU, Bekir (2002), "Vekayî nüvis", *Türkler*, (XI. cilt), Ankara: Yeni Türkiye.
- Latîfî (2018), *Tezkiretü'ş-Şu'arâ ve Tabsiratü'n-Nuzemâ*, haz. Rıdvan Canım, Ankara: T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı Kütüphaneler ve Yayımlar Genel Müdürlüğü. (e-kitap)
- Mehmed Neşri (1995), *Kitâb-ı Cihan-nümâ-Neşri Tarihi*, (II. cilt), yay. Faik Reşit Unat ve Mehmed A. Köymen, Ankara: TTK.
- Mehmed Süreyya (1996), *Sicill-i Osmanî-Osmanlı Ünlüleri*, (I-IV. cilt), haz. Nuri Akbayar, İstanbul: Türk Tarih Vakfı Yurt Yayınları.
- Mihri (2018), *Mihri Hâtun Dîvânı*, haz. Mehmet Arslan, Ankara: T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı Kütüphaneler ve Yayımlar Genel Müdürlüğü. (e-kitap)
- Münirî (2017), *Münirî Dîvânı*, haz. Ersen Ersoy, Ankara: T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı Kütüphaneler ve Yayımlar Genel Müdürlüğü. (e-kitap)
- NİZAM, Betül Sinan (2018), "Divan Şairi Neye Hamd Eder, Niye Şükreder? Bir Anlatım Biçimi Olarak Hamd", *Türk Kültürü İncelemeleri Dergisi*, XXXIX, 169-222.
- NİZAM, Betül Sinan, "Geçmiş Olsun Dileklerini İleten Mensur ve Manzum Metinler: İyadename ve Sihatnameler" (yayın aşamasında).
- OKUMUŞ, Sait (2007), *Nebzî Divanı (İnceleme-Metin)*, Doktora Tezi, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- ÖNAL, Ahmet (2019), "II. Bâyezid'in Ölümü Meselesi", *Türk Kültürü İncelemeleri Dergisi*, XLI, 1-36.
- ÖNGÖREN, Reşat (1997), "Osmanlılar'da Devlet Ricâli-Meşâyih Münâsebetlerinin Boyutlarını Gösteren Yeni Bir Kaynak: Âlî'nin Şeyh Mehmed-i Dâğî ile Alâkalı Menâkıbı", *İslâm Araştırmaları Dergisi*, I, 107-13.

- ÖNTÜRK, Kübra İnal (2019), *Şeyhülislam Yahya, Şeyhülislam Esad ve Şeyhülislam İshak Divanlarında Tarih Manzumeleri*, Yüksek Lisans Tezi, Yüzüncü Yıl Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- ÖZCAN, Abdülkadir (2003), "Mahmud I", *DİA*, (XXVII. cilt), Ankara: TDV.
- ÖZCAN, Abdülkadir (2007), "Paşa", *DİA*, (XXXIV. cilt), İstanbul: TDV.
- ÖZCAN, Azmi (1998), "Hindistan", *DİA*, (XVIII. cilt), İstanbul: TDV.
- ÖZÇELİK, Hatice Kübra (2014), *Kaside ile Gazel Arasında Divan Şiirinde "Müzeyyel Gazel"*, Yüksek Lisans Tezi, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- ÖZEL, H. Abdülkadir (2014), *Koca Râgıb Mehmed Paşa'nın Münşe'ât ve Telhîsâtı (Değerlendirme-Metin)*, Yüksek Lisans Tezi, Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- ÖZKAT, Mustafa (2005), *Kara Fazlî'nin Hayatı, Eserleri, Edebî Kişiliği ve Dîvânı (İnceleme- Tenkitli Metin)*, Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü.
- ÖZTÜRK, Murat (2013), "Klasik Türk Şiirinde Kişilere Yazılan Gazeller", *Uluslararası Türk Dili ve Edebiyatı Kongresi Bildiri Kitabı*, (II. cilt), Saraybosna: International Burch University.
- Râşid Mehmed Efendi ve Çelebizâde İsmâil Âsım Efendi (2013), *Târîh-i Râşid ve Zeyli*, (II. ve III. cilt), haz. Abdülkadir Özcan vd., İstanbul: Klasik.
- RIZAJ, Skender (1994), "Delvine", *DİA*, (IX. cilt), İstanbul: TDV.
- ROTHMAN, E. Natalie (2012), "Visualizing a Space of Encounter: Intimacy, Alterity, and Trans-Imperial Perspective in an Ottoman-Venetian Miniature Album", *Osmanlı Araştırmaları*, XL, 39-80.
- SAĞIR, Yusuf (2016), "Vakfiyelerine ve Belgelere Göre Şehzâde Mehmet Vakıfları", *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, IX/ILIII, 921-38.
- SAĞIRLI, Abdurrahman (1993), *Keşfî Mehmed Çelebi Selim-nâme veya Bağ-ı Firdevs-i Guzat ve Ravza-i Ehl-i Cihâd*, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- SAĞLAM, Hacer (2011), *Abdî-i Karahisârî ve Divanı*, Yüksek Lisans Tezi, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- SAKARYA, Candan Işıl (2006), *Türk Kültüründe Hediyeleşme Geleneği ve Hediyeler*, Yüksek Lisans Tezi, Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- SARICAOĞLU, Fikret (2008), "Rûznâme", *DİA*, (XXXV. cilt), İstanbul: TDV.

- SARIKAYA, Orhan (2007), *Tezkirecilik Geleneği İçerisinde Fatîn Tezkiresi*, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- SAYDAM, Abdullah (2006), “Nâmık Paşa”, *DİA*, (XXXII. cilt), İstanbul: TDV.
- SELÇUK, Bahir (2008), “Yeni Bir Sıhât-nâme: Şehdî'nin Sultan III. Ahmed Sıhât-nâme'si”, *Turkish Studies-International Periodical for the Languages, Literature and History of Turkish and Turkic*, III/II, 604-16.
- Seyyid Hüseyin Vehbî, *Dîvân-ı Vehbî*, Topkapı Sarayı Müzesi Ktp., E.H. 1640/1.
- Seyyid Hüseyin Vehbî, *Dîvân-ı Vehbî*, Süleymaniye Ktp., Hamidiye, no. 1124.
- Seyyid Hüseyin Vehbî, *Dîvân-ı Vehbî*, Süleymaniye Ktp., Mihrişah Sultan, no. 369.
- Seyyid Hüseyin Vehbî, *Sıhât-nâme*, Topkapı Sarayı Müzesi Ktp., Revan, no. 833.
- Seyyid Muhammed es-Seyyid (2001), “Kâsimiyye”, *DİA*, (XXIV. cilt), İstanbul: TDV.
- Sıhât-nâme ve Sûr-ı Hitâna Müte'allik Kasâ'id*, Topkapı Sarayı Müzesi Ktp., Revan, no. 826.
- STEFINI, Tommaso (Eylül 2012), “16. Yüzyılda Bir Etnik-Bölgesel Dayanışma Örneği İstanbul ve Venedik Arasında Gazanfer Ağa”, *Toplumsal Tarih*, CCXXV, 14-24.
- Süheylî Ahmed bin Hemdem Kethudâ (2017), *Süheylî Dîvânı*, haz. M. Esat Harmancı, Ankara: T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı Kütüphaneler ve Yayımlar Genel Müdürlüğü. (e-kitap)
- ŞAHİN, Elif Beyza (2015), *Şem'î Şem'ullah'ın Şerh-i Dîvân-ı Hâfız'ı*, Yüksek Lisans Tezi, Fatih Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- ŞAHİN, Esmâ (2019), “Hamilik Faaliyetleri Çerçevesinde Gazanfer Ağa (ö. 1603)'ya Yazılan Manzumeler”, *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, XII/LVIII, 168-93.
- Şemseddîn Sâmî (1306/1889 ve 1308/1891), *Kâmûsü'l-A'lâm*, (II. ve III. cilt), İstanbul: Mihrân Matbaası.
- ŞENGÜN, Necdet (2006), *Nazîr İbrahim ve Dîvânı (Metin-Muhteva-Tahlil)*, Doktora Tezi, Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Şeref Hanım (2018), *Şeref Hanım Dîvânı*, haz. Mehmet Arslan, Ankara: T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı Kütüphaneler ve Yayımlar Genel Müdürlüğü. (e-kitap)

- Şeyhülislam İshak, *Divan*, Süleymaniye Ktp., Esad Efendi, no. 2594.
- Şirazî (1992), *Hafız Divanı*, çev. Abdülbaki Gölpınarlı, İstanbul: MEB.
- TANINDI, Zeren (2002), "Topkapı Sarayı'nın Ağaları ve Kitaplar", *U.Ü. Fen-Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi*, III, 41-56.
- TANMAN, M. Baha (2013), "Yahyâ Efendi Külliyesi", *DİA*, (XLIII. cilt), İstanbul: TDV.
- TARLAN, Ali Nihad (1963) (Haz.), *Necatî Beg Divanı*, İstanbul: MEB.
- TARLAN, Ali Nihad (1992) (Haz.), *Ahmet Paşa Divanı*, Ankara: Akçağ.
- TAVUKÇU, Orhan Kemal (2008), "Muvaşşah (Akrostiş)", *Kültür Tarihimizde Gizli Diller ve Şifreler*, ed. Emine Gürsoy Naskali ve Erdal Şahin, İstanbul: Picus.
- TOK, Özen (2002), *XVII. Yüzyılda Mısır Eyaleti*, Doktora Tezi, Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- TOLASA, Harun (2001), *Ahmet Paşa'nın Şiir Dünyası*, Ankara: Akçağ.
- TOPAL, Mehmet (2001), *Silâhdar Fındıklı Mehmet Ağa Nusretnâme Tahlil ve metin (1106-1133/1695-1721)*, Doktora Tezi, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- TUĞLUK, İbrahim Halil (2010), "Divan Şiiri'nde Manzum Tebrik-nâmeler", *A. Ü. Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi [TAED]*, XLII, 41-68.
- UZUN, Mustafa (2003), "Lokman/Türk Edebiyatı", *DİA*, (XXVII. cilt), Ankara: TDV.
- UZUN, Mustafa (2008), "Rızâî Mahmud Baba Efendi", *DİA*, (XXXV. cilt), İstanbul: TDV.
- UZUN, Süreyya (2011), *Üsküdarlı Aşkî Divanı-Tenkitli Metin, Nesre Çeviri ve 16. Yüzyıl Osmanlı Hayatının Divandaki Yansımaları*, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- UZUNÇARŞILI, İsmail Hakkı (1982 ve 1983), *Osmanlı Tarihi*, (I, IV/I-II. cilt), Ankara: TTK.
- WASIUCIONEK, Michal (2019), *The Ottomans and Eastern Europe-Borders and Political Patronage in the Early Modern World*, London: I.B. Tauris.
- YALÇINKAYA, Şerife (2010), "Süheylî, Ahmed", *DİA*, (XXXVIII. cilt), İstanbul: TDV.
- YAPA, Melek Bıyık (2007), *Aşkî Mustafa Dîvânı-Edisyon Kritik*, Doktora Tezi, Marmara Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü.

- YAZAR, Sadık (2017), “Kara Fazlî’nin Eserlerine Dair Yeni Bilgiler”, *Divan Edebiyatı Araştırmaları Dergisi*, XVIII, 525-62.
- YEKBAŞ, Hakan (2012), “Divan Şairinin Sessiz ve Gizli Anlatımı”, *Turkish Studies-International Periodical for the Languages, Literature and History of Turkish and Turkic*, VII/III, 2649-2700.
- YILDIRIM, Nuran (2005), “İstanbul’da Nöbet Mahalleri-Nöbet Eczaneleri (1845-1895)”, *Osmanlı Bilimi Araştırmaları*, VI/II, 151-82.
- YILDIZ, Sevda (2018), *18. Yüzyıla Ait Telhis, Takrir ve Buyuruldu Mecmuası*, Yüksek Lisans Tezi, Bilecik Şeyh Edebali Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- YILDIZ, Seyhan (2002), *XVIII. Yüzyıl Divan Şairi Şâkir Hayatı, Eseri, Edebi Kişiliği ve Divanının Tenkidli Metni*, Yüksek Lisans Tezi, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- YILMAZ, Müslüm (2010), *Sehî Bey Dîvânı (İnceleme-Metin)*, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- YİĞİT, İsmail (2004), “Memlükler”, *DİA*, (XXIX. cilt), Ankara: TDV.
- Yûsuf el-Mellevânî (2000), *Tuhfetü’l-Ahbâb bi-men Meleke Mısr mine’l-Mülûk ve’n-Nüvvâb*, tahkik: İmad Ahmed Hilal ve Abdürrâzik İsa, Kahire: y.y.
- Za’fî, *Dîvân*, Millet Ktp., AE Manzum, no. 254.
- ZAVOTÇU, Gencay (2008), “Dîvân Şiiri Metinlerinin Kültürel Zenginliği”, *Prof. Dr. Abdülkadir Karahan’ın Anısına Uluslararası Divân Edebiyatı Sempozyumu 27-28 Mayıs 2008*, İstanbul: Beykoz Belediyesi Kültür Yayınları.
- <http://tebdiz.com/>
- <http://www.turkedebiyatiisimlersozlugu.com/>
- <https://www.vajehyab.com/dekhoda/%D8%B5%D8%AD%D8%AA+%D9%86%D8%A7%D9%85%D9%87>
- <https://ganjoor.net/hafez/ghazal/sh106/>

Yüzyıl	Şair	Nazım Şekli	Bend/ Beyit Sayısı	Muhataf/Kimliği	Yazılma Nedeni	Hastalık	Dili	Redif	Bulunduğu yer	
1	14.	Hâfız-ı Şirâzî	Gazel	7	-/Dost	Şifa temennisi	-	Farsça	me-bâd	Divan, G229
2	15.	Ahmedî	Gazel	14	-/Melik (I. Mehmed?)	İyileşme	- (sevda marazı?)	Türkçe	el-hamdü li'llâh	Divan, G617
3	15.	Ahmed Paşa	Kaside	17	-/Sultan (II. Mehmed veya II. Bâyezîd)	Şifa temennisi	-	Türkçe	-a sıhhat yaraşur	Divan, K32
4	15.	Necâfî	Gazel	12	- /Şah	İyileşme	-	Türkçe	-ler	Divan, G207
5	15.	Münîrî	Gazel	10	Şehzade Ahmed	Şifa temennisi	Derd-i çeşm	Türkçe	-	Divan, TG226
6	15.	Münîrî	Gazel	7	- /Şah (II. Bâyezîd veya Şehzade Ahmed)	Şifa temennisi	Teb	Türkçe	-	Divan, TG3
7	16.	Mehammed el-Kazvînî	Tarih kıtası	5	I. Selîm ve/veya İstanbul'daki devlet erkânı	İyileşme zannı	Çıban	Farsça	-	Âşık ve K. Hasan Çelebi tezkireleri
8	16.	Mehammed el-Kazvînî	Tarih kıtası	5	- / (I. Süleymân?)	İyileşme	Çıban	Türkçe	-	Âşık ve K. Hasan Çelebi tezkireleri
9	16.	Şehî Bey	Kıta	3	-	İyileşme	-	Türkçe	ola	Divan, KtIV
10	16.	Zaîfî	Mesnevi	54	Ma'şûk adlı sevgili	Şifa temennisi	-	Türkçe	"-a sıhhat" redifli 5 beyitlik bir gazelle biter.	Sergüzeştname
11	16.	Kara Fazlî	Kıta	9	- /Sultan	İyileşme	-	Türkçe	yaraşur sultânım	Divan, Kt3

12	16.	Celâlzâde Sâlih Çelebi	Kaside	29	Kemâlpaşazâde	Şifa temennisi	-	Türkçe	-	Divan, K9
13	16.	Za'fi	Murabba	V/20 mısra	-/Paşa	Afiyet temennisi	-	Türkçe	Şân-ı pâk-i Hazret-i Paşa'ya sıhhat yaraşur	Divan, 23a-23b
14	16.	Âşık Çelebi	Murabba	V/20 mısra	-/Canan	Şifa temennisi	-	Türkçe	Yâ İllâhî lutf idüp cânâna sıhhat rûzî kl	Divan, TrIV
15	16.	Üsküdarlı Aşkî	Kaside	13	-/Yakın bir dost veya akraba	İyileşme	-	Türkçe	sıhhat	Divan, KMs41
16	16.	Latîfi	Kıta	3	Şîri Ali Beg	Şifa temennisi	-	Türkçe	-de ol	Latîfi tezkiresi
17	16.	Latîfi	Kıta	4	Celâlzâde Nişancı Mustafa Çelebi	Şifa temennisi	-	Türkçe	-de ol	Latîfi tezkiresi
18	16.	Nev'î	Kaside	38	Vezir-i Azam Ali Paşa	İyileşme	Derd-i pây	Türkçe	-	Divan ¹ , K39
19	16.	Nev'î	Kıta-i kepire	19	III. Murâd	İyileşme	-	Türkçe	-	Divan, K55
20	16.	Filibeli Vecdî	Kıta-i kepire	22	Hâfizzâde (Ebûlmeâlî)	İyileşme	Taun	Türkçe	-	Divan, Kt49
21	16.	Filibeli Vecdî	Gazel	5	Filibeli Yeşilzâde Mahmûd Efendi (Baba Efendi)	İyileşme	-	Türkçe	-a sıhhat yaraşur	Divan, G11
22	16.	Filibeli Vecdî	Kıta	3	Filibeli Yeşilzâde Mahmûd Efendi (Baba Efendi)	Şifa temennisi	Nikris	Türkçe	-	Divan, Kt40

¹ Nev'î, *Divan-Tenkidli Basım*, haz. Mertol Tulum ve M. Ali Tanyeri, İstanbul: İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi, 1977. (Makalede/kaynakçada yer almayan eserlerin tam künyeleri dipnotlarda verilmiştir.)

23	17.	Ganîzâde Nâdirî	Kaside	20	Gazanfer Ağa	İyileşme	-	Türkçe	-	Divan, K37
24	17.	Süheylî	Müseddes	V/30 msra	Mehemmed Paşa	Şifa temennisi	-	Türkçe	Tabîb-i cân u dilsin haste olmak sen ne zahmetdür/ Hudâ derdüñ dil-i bîmâre virsün cânâ minnetdür	Divan, Md5
25	17.	Nef'î	Kaside	52	Hüsrev Paşa	İyileşme	-	Türkçe	-	Divan, K40
26	17.	Cevrî	Kaside	63	IV. Murâd	İyileşme	Ayak ağrısı	Türkçe	-	Divan, K6
27	17.	Cevrî	Kıta-i kebire	19	Hekim Hacı Mehemmed	İyileşme/ Kendini iyileştiren hekime teşekkür	Remed	Türkçe	-	Divan, K55
28	17.	Cem'î	Kaside	15	Ruznameci İbrâhîm Efendi	İyileşme	-	Türkçe	-	Divan, K24
29	17.	Beyânî	Gazel	11	Siyâvuş Paşa	İyileşme	Çiçek	Türkçe	-	Divan, G95
30	17.	Nâzik	Tarih kıtası	3	-/Şeyhülislam (Minkârîzâde Yahyâ Efendi veya Çatalcalı Alî Efendi)	İyileşme	-	Türkçe	-mişdür	Divan, T8
31	17.	Ahmed Yârî	Kaside	65	Nakibüleşraf Kudsîzâde Mehmed Şeyhî Efendi	İyileşme	-	Türkçe	-	Divan, K33
32	17.	Ahmed Yârî	Kıta	3	Mahdûm adlı dost	İyileşme	Humma	Türkçe	-	Divan, Kt68
33	18.	Nesîb Dede	Kıta	4	III. Ahmed	İyileşme	Çiçek	Türkçe	itsün	Divan, T32

34	18.	Dürrî	Kaside	31	-/Şah (III. Ahmed)	İyileşme	Çiçek	Türkçe	-	Divan, K7
35	18.	Dürrî	Kıta	2	- (III. Ahmed?)	Şifa temennisi	-	Türkçe	olasın	Divan, Kt9
36	18.	Dürrî	Şarkı	IV/16 mısra	-/Hünkâr (III. Ahmed)	İyileşme	-	Türkçe	oldı hünkârım	Divan, Mr2
37	18.	Dürrî	Müseddes	VI/36 mısra	-/Padişah (III. Ahmed)	İyileşme	-	Türkçe	-	Divan, Md8
38	18.	Dürrî	Şarkı	IV/16 mısra	III. Ahmed	İyileşme	Çiçek	Türkçe	-	Divan, Mr3
39	18.	Dürrî	Şarkı	V/20 mısra	III. Ahmed	İyileşme	Çiçek	Türkçe	-	Divan, Mr4
40	18.	Fâik	Kıta	5	III. Ahmed	İyileşme	Çiçek	Türkçe	-	Dürrî Divan'ı ² , 11a (der-kenar)
41	18.	Şehdî	Kaside	33	III. Ahmed	İyileşme	Çiçek	Türkçe	-	Divan ³ , 31a- 31b
42	18.	Fasîhî	Kaside	24	III. Ahmed	İyileşme	Çiçek	Türkçe	oldı	Divan, K8
43	18.	Arpaeminizâde Sâmî	Kaside	34	III. Ahmed	İyileşme	Çiçek	Türkçe	-	Divan, K4
44	18.	Arpaeminizâde Sâmî	Kaside	64	III. Ahmed	İyileşme	Humma	Türkçe	-	<i>Sihhat-nâme ve Sûr-ı Hitâna Müte'allik Kasâ'id</i> , 9b-11b
45	18.	Kâmî	Terci-i bend	V/35- 36 ⁴ mısra	III. Ahmed	İyileşme	Humma	Türkçe	Nice bu demde cihân olmaya şâd u hurrem /	<i>Sihhat-nâme ve Sûr-ı Hitâna Müte'allik Kasâ'id</i> , 2a-

² Bu manzume *Dürrî Divanı*'nın neşrinde bulunmadığından yazma nüshadaki yeri verilmiştir.

³ Şehdî, *Divan*, Süleymaniye Ktp. Halet Efendi, no. 147.

⁴ İlk bend mecmuada diğer bendler gibi 7, *Kâmî Divanı*'nın neşrinde ise 8 beyittir.

									Buldı sıhhat o şehinşâh-ı penâh-ı 'âlem	3b/Divan, Ms1
46	18.	Kâmî	Gazel	6	III. Ahmed	İyileşme	Humma	Türkçe	-	Divan, G200
47	18.	Nedîm	Terkib-i bend	V/45 mısra	III. Ahmed	İyileşme	Humma	Türkçe	-	<i>Sıhhat-nâme ve Sûr-ı Hitâna Müte'allik Kasâ'id</i> , 14a-15b/Divan ⁵ , Ms1
48	18.	Râşid	Kaside	48-52 ⁶	III. Ahmed	İyileşme	Humma	Türkçe	-	<i>Sıhhat-nâme ve Sûr-ı Hitâna Müte'allik Kasâ'id</i> , 3b-5a/Divan, K5
49	18.	Gümrükçüzâde Hüseyin Şâkir	Kaside	58	III. Ahmed	İyileşme	Humma	Türkçe	-	<i>Sıhhat-nâme ve Sûr-ı Hitâna Müte'allik Kasâ'id</i> , 12a-14a / Divan, K2
50	18.	Hayâtîzâde Emînî	Tarih kasidesi	23	III. Ahmed	İyileşme	Humma	Türkçe	geldi	<i>Sıhhat-nâme ve Sûr-ı Hitâna Müte'allik Kasâ'id</i> , 15b-16b
51	18.	Pîrîzâde Sâhib	Kaside	44	III. Ahmed	İyileşme	Humma	Türkçe	-	<i>Sıhhat-nâme ve Sûr-ı Hitâna</i>

⁵ Nedîm, *Nedîm Divânı*, haz. Muhsin Macit, Ankara: T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı Kütüphaneler ve Yayımlar Genel Müdürlüğü, 2017.

⁶ Bu kasidenin beyit sayısı 42. dipnotta açıklandığı gibi söz konusu mecmuada ve şairin divanında farklıdır.

										<i>Miite'allik Kasâ'id, 5a-6b</i>
52	18.	Edib	Kaside-beççe	13	III. Ahmed	İyileşme	Humma	Türkçe	-	<i>Sihhat-nâme ve Sûr-ı Hutâna Miite'allik Kasâ'id, 16b-17a</i>
53	18.	Sa'dî	Şarkı	V/25 misra	III. Ahmed	İyileşme	Humma	Türkçe	-	<i>Sihhat-nâme ve Sûr-ı Hutâna Miite'allik Kasâ'id, 17a-17b</i>
54	18.	Zâhî	Kaside	19	III. Ahmed	İyileşme	Humma	Türkçe	-	<i>Sihhat-nâme ve Sûr-ı Hutâna Miite'allik Kasâ'id, 62a-62b</i>
55	18.	Şeyhülislam İshak	Tarih kasidesi	17	III. Ahmed	İyileşme	Humma	Türkçe	-	<i>Sihhat-nâme ve Sûr-ı Hutâna Miite'allik Kasâ'id, 1b-2a</i>
56	18.	Şeyhülislam İshak	Kıta (5 tane)	2/10 ⁷	-/Dost	Şifa temennisi ve iyileşme	Remed	Türkçe	-	Divan, Kt8-13
57	18.	Seyyid Vehbî	Kaside	82	III. Ahmed	İyileşme	Humma	Türkçe	-	<i>Sihhat-nâme ve Sûr-ı Hutâna Miite'allik Kasâ'id, 6b-9b</i>
58	18.	Seyyid Vehbî	Mesnevi	304	III. Ahmed	İyileşme	Nezle	Türkçe	-	Divan, K76-81

⁷ Şairin her bir kıtası 2 beyitten oluşmaktadır. Toplam beyit sayısı 10'dur. Ayrıntılı bilgi için bkz. 28. dipnot.

59	18.	Seyyid Vehbî	Tarih kasidesi	39	III. Ahmed	İyileşme	Nezle	Türkçe	geldi	Divan, K7
60	18.	Seyyid Vehbî	Kaside	27	III. Ahmed	İyileşme	-	Türkçe	-le	Divan, K15
61	18.	Seyyid Vehbî	Mesnevi	7	III. Ahmed	-	-	Türkçe	-	Divan, K75
62	18.	Seyyid Vehbî	Kaside	39	İbrâhîm Paşa	İyileşme	Nezle	Türkçe	-	Divan, K42
63	18.	Çelebizâde Âsım	Kaside	26	III. Ahmed	İyileşme	Nezle	Türkçe	eyledi	Divan, K3
64	18.	İzzet Alî Paşa	Tesdis	VI/36 msra	-/Vezîr	Afiyet temennisi	-	Farsça	Tenet be-nâz-ı tabîbân niyâzmenâ me-bâd/ Vucûd-i nâzoket âzorde-yi gezend me-bâd	Divan, FTs1
65	18.	Hıfzî	Kaside	27	I. Mahmûd	İyileşme	Remed	Türkçe	buldı	TSMA-E 366/11
66	18.	Haşmet	Kaside-beççe	10	I. Mahmûd	İyileşme	-(Remed)	Türkçe	-ı gördük dideler rûşen	Divan, K19
67	18.	Nebzî	Müseddes	VII/42 msra	- /Şah (I. Mahmûd?)	Şifa temennisi	-	Türkçe	Hudâ derdîñ dil-i bîmâra vîrsün saña sıhhatler/ Kazâsın aldığım şâhım gerekmez baña sıhhatler	Divan, 39
68	18.	Lebîb	Kaside	23	Alî Beg (Yahyâ Paşa'nın oğlu)	İyileşme	Kızamık	Türkçe	-	Divan, K11
69	18.	Nazîr İbrâhîm (Nazîrâ)	Müsemmen	II/16 msra	Arslan Paşazâde Mustafâ Beg	İyileşme	-	Türkçe	Nice bu demde gönül	Divan, Ms104

									olmaya şâd u handân/Buldu sihhat o kerem kânı o mîr-i zî- şân	
70	18.	Nüzhet	Murabba	VII/28 mısra	III. Mustafâ	İyileşme	-	Türkçe	Buyur sihatle ey sultân-ı a'zam taht-ı ikbâle	Divan, 293
71	18.	Ömer Besîm	Kaside	23	III. Mustafâ	İyileşme	-	Türkçe	-	Divan, K2
72	18.	Sümbülzâde Vehbî	Kaside- beççe	11	Şeyhülislam Esad Efendi	İyileşme	-	Türkçe	-	Divan ⁸ , K53
73	19.	İhyâ	Kaside- beççe	12	Yûsuf Ziyâ Paşa	Şifa temennisi	-	Türkçe	-dır	Divan, K18
74	19.	İhyâ	Tarih kıtası	13	-/Memduh	İyileşme	Humma	Türkçe	-	Divan, Kt106
75	19.	Selanikli Âkif	Terci-i bend	VI/42 mısra	Yûsuf Muhlis Paşa	İyileşme	-	Türkçe	O müjdedir bu ki yanında kaldı hiç bahâr/O müjdedir ki değer biñ le'âlî-i şehvâr	Divan ⁹ , Ms26
76	19.	Şeref Hanım	Mesnevi	16	-/Üsküp'teki bir dost	Şifa temennisi	Sıtma	Türkçe	-	Divan, M4

⁸ Sümbülzâde Vehbî, *Sümbülzâde Vehbî Divânı*, haz. Ahmet Yenikale, Ankara: T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı Kütüphaneler ve Yayımlar Genel Müdürlüğü, 2017.

⁹ Aysel Admuş, *Âkif Divanı (İnceleme, Transkripsiyonlu Metin)*, YLT, Cumhuriyet Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2007.

77	19.	Şeref Hanım	Mesnevi	13	-/Dost veya hamî	Şifa temennisi	-	Türkçe	-	Divan, M5
78	19.	Şeref Hanım	Gazel	12	-/Dildâr	Şifa temennisi	-	Türkçe	yâ Rab	Divan, G19
79	19.	Şeref Hanım	Kıta	2	-	Şifa temennisi	Koldaki yara	Türkçe	-	Divan, Kt72
80	19.	Aşkî Mustafâ	Tardiye	VII/35 mısra	Nâmık Paşa	İyileşme	-	Türkçe	-	Divan, T76
81	19.	Abdî-i Karahisarî	Mesnevi	25	Yûsuf Kâmil Paşa	İyileşme	-	Türkçe	-	Divan, M [numarasız], s. 159-60
82	19.	Cerrah Kâmil Efendi	Gazel	7	Şeyh Nûrî Efendi	İyileşme	-	Türkçe	-	Fatîn tezkiresi